

Виходить один раз на два місяці з вересня 1993 р.
Засновано в 1923 р., відновлено в 1993 р.
Зареєстровано 14 березня 1994 р. Серія ОД № 158.

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року № 1-05/7 журнал «Наша школа» увійшов до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки та психології на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Головний редактор: **В. А. КАВАЛЕРОВ**,
канд. пед. наук, доцент.

Редакційна колегія:

Л. К. Задорожна, канд. філос. наук, *заступник головного редактора*; **В. М. Руссол**, канд. пед. наук, *відповідальний секретар*; **А. Ю. Анісімов**, канд. пед. наук; **А. М. Богуш**, д-р пед. наук, професор, дійсний член АПН України; **В. В. Грінчук**, зав. НМЛ математики; **Д. М. Демченко**, канд. пед. наук, доцент; **Н. М. Дзюба**; **Ю. І. Завалевський**, канд. пед. наук; **Є. Є. Карпова**, д-р пед. наук, професор; **Б. Г. Кременський**, канд. пед. наук; **Н. В. Кічук**, д-р пед. наук; **З. Н. Курлянд**, д-р пед. наук, професор; **С. Л. Курочкін**, канд. біол. наук, доцент; **Т. О. Лазарева**, директор Департаменту освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації; **О. М. Левчишена**, канд. іст. наук, зав. кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти; **О. І. Папач**, канд. пед. наук, зав. кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін; **Г. Б. Редько**, професор; **С. А. Свінтковська**, зав. НМЦ української мови та літератури, українознавства; **А. Л. Ткачук**, канд. юрид. наук; **О. Г. Топчієв**, д-р геогр. наук, професор; **В. А. Трунова**, канд. пед. наук, доцент; **Л. І. Фурсенко**; **О. С. Цокур**, д-р пед. наук, професор.

Редактори-коректори: **Г. Я. Богомолова**,
І. Ф. Орлова.

Засновники:

Управління освіти Одеської обласної державної адміністрації

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів

Міжгалузевий науково-технічний центр «Нормаль»

Обласне відділення Педагогічного товариства

Адреса редакції: 65014, м. Одеса, пров. Нахімова, 8.
Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань ООІУВ. Тел. 729-45-12.

Затверджено на засіданні вченої ради ООІУВ.
Протокол № 4 від 25.09.2014 р.

Здано у вироб. 12.02.15. Підп. до друку 01.04.15. Формат 60×84¹/₈. Папір друк. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 6,98. Обл.-вид. арк. 6,20. Тираж ___ прим. Зам. № ___.

Надруковано у друкарні видавництва «Екологія».
м. Одеса, вул. Базарна, 106, к. 313.
Тел.: (0482) 33-07-18, 37-07-95, 37-14-25.

Одеса • Одеський ОІУВ • 2015

Педагогіка і психологія

<i>Олексін Ю. П.</i> Науково-організаційні підходи та нормативні засади впровадження профільного навчання старшокласників	2
<i>Унтілова Е. А., Михайловський О. В.</i> Особливості формування економічного мислення учнів загальноосвітньої середньої школи І–ІІІ ступенів	9
<i>Репнова Т. П.</i> Соціально-психологічний розвиток культури емоцій в учнів.....	13
<i>Луцишина Н. Г.</i> Організація науково-методичної роботи з вчителями початкових класів	18

Дошкільне виховання. Початкове навчання

<i>Трунова В. А.</i> Робота вчителя й учнів біля класної дошки	21
<i>Омельчук В. В.</i> Впровадження інноваційних технологій в навчальний процес початкової школи.	24
<i>Глазунова М. А.</i> Формування в учнів навичок креативного мислення.....	28
<i>Хримова Л. А.</i> Урок-казка «Десятичные дроби» в 5-м класі	29
<i>Боярская Т. В.</i> Урок математики в 1-м класі..	32
<i>Севастьянова А. В.</i> Урок англійського язика в початкових класах.....	34
<i>Стоянова Н. И.</i> Урок природоavedення в 1-м класі	36

Історія рідного краю

<i>Стоянова А. С.</i> Воспоминания о бессарабских немцах. История жизни и переселение.....	38
--	----

Позакласне та позашкільне виховання

<i>Надденная Л. М.</i> Воспитание у детей интереса к чтению	40
---	----

Дисципліни суспільно-гуманітарного циклу

<i>Тарануца В. М. М. Ю. Лермонтов — поэт, переводчик, художник, музыкант (интегрированный урок в 9-м классе).....</i>	42
<i>Близнюк А. С.</i> Урок-фантазия по повести А. Грина «Алые паруса»	44

Дисципліни природничо-математичного циклу

<i>Негеля Т. В.</i> Урок-подорож в 7-му класі.....	48
--	----

Від здорової дитини — до здорової нації

<i>Сліпенко Д. П., Коцевенко Н. В.</i> Розвиток координаційних здібностей в учнів початкових класів. Вправи з м'ячами.....	52
--	----

На шляху до професії

<i>Глусь О. М.</i> Якісні уроки — якісні знання.....	56
--	----

Все залишається людям

<i>Дембіцький Юрій Костянтинович</i>	59
<i>Коваленко Олександр Семенович</i>	60

Ю. П. ОЛЕКСІН,

кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної і навчальної роботи
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Стаття висвітлює науково-організаційні підходи та нормативні засади впровадження профільного навчання старшокласників як особливої форми зовнішньої диференціації навчання.

Ключові слова: профільне навчання, профільна школа, профіль навчання, форми організації профільного навчання.

Найважливішою проблемою в організації профільного навчання є визначення структури та напрямів профілізації, а також моделі організації профільного навчання. При цьому потрібно брати до уваги, з одного боку, прагнення найбільш повно врахувати індивідуальні інтереси, здібності і нахили всіх старшокласників (і сформувати якомога більше різних профілів), з іншого — низка факторів, що стримують процеси такої багато в чому стихійної диференціації освіти. Серед них, насамперед, слід назвати введення ЗНО, впровадження освітнього стандарту на профільному рівні, необхідність стабілізації переліку підручників, забезпечення профільного навчання відповідними педагогічними кадрами та ін.

Спроба організації профільного навчання в старшій школі, що передбачає врахування освітніх потреб, нахилів, здібностей та інтересів учнів, здійснювалася й раніше, і у вітчизняній педагогіці накопичено певний досвід. Але система профільного навчання почала формуватися лише в останнє десятиліття.

Потрібно розрізнити поняття «профільне навчання» і «профільна школа».

Профільне навчання — засіб диференціації та індивідуалізації навчання, коли за рахунок змін у структурі, змісті та організації освітнього процесу більш повно враховуються інтереси, схильності і здібності учнів, створюються умови для навчання старшокласників відповідно до їх професійних інтересів і намірів щодо продовження освіти.

Профільна ж школа є інституційною формою реалізації цієї мети, зрозуміло, основною формою, але не єдиною. Цілком перспективними в окремих випадках можуть стати інші форми організації профільного навчання, виведені за межі окремої школи (наприклад, освітній округ).

Зрозуміло, що в структурі змісту середньої освіти мають бути два основні компоненти — один реалізує державні, обов'язкові для всіх вимоги до загальноосвітньої підготовки шко-

лярів (рівень стандарту, академічний рівень), інший забезпечує індивідуальну орієнтованість змісту освіти (рівень профільної підготовки). Учні мають змогу обирати навчальні предмети і курси, що поглиблюють, розширюють і доповнюють загальнообов'язковий навчальний зміст, а також прилучитися до різних видів практичної діяльності з орієнтацією на майбутню професію [1, с. 5].

Пошуки специфічних форм організації профільного навчання залишаються актуальним завданням педагогіки. Форми організації профільного навчання регламентують діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу в системі профільних загальноосвітніх навчальних закладів і забезпечують умови для реалізації його мети і завдань. За характером взаємодії суб'єктів профільного навчання виокремлюють такі форми його організації: 1) внутрішньошкільні; 2) зовнішні. Сутність кожної з них розкрито у Концепції профільного навчання в старшій школі. Добір методів профільного навчання, що застосовуються на заняттях, зумовлюється передусім їх метою, функціями, завданнями та принципами, на яких воно ґрунтується.

Урахування індивідуальних особливостей старшокласників під час добору методів профільного навчання полягає в наданні їм можливості обирати ті методи навчання, що якнайповніше забезпечують розвиток школярів відповідно до їхніх навчальних можливостей [1, с. 6].

Профільна диференціація в організаційному аспекті передбачає об'єднання учнів у відносно стабільні групи, де навчальний процес йде за освітніми програмами, що розрізняються змістом і вимогами до рівня школярів.

Психолого-педагогічні дослідження і наявний досвід реалізації профільної диференціації змісту освіти показують, що найбільш оптимальний вік для профільного навчання, виходячи з вікових особливостей учнів, — 15 років (10-й клас), тобто вік, коли починають формуватися

стійкі пізнавальні інтереси, професійні устремління і т.д.

Профіль навчання — це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів (рис. 1).

Профільне навчання ґрунтується на таких принципах:

- диференціації (розподіл учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами);

- варіативності, альтернативності й доступності (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення);

- наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою);

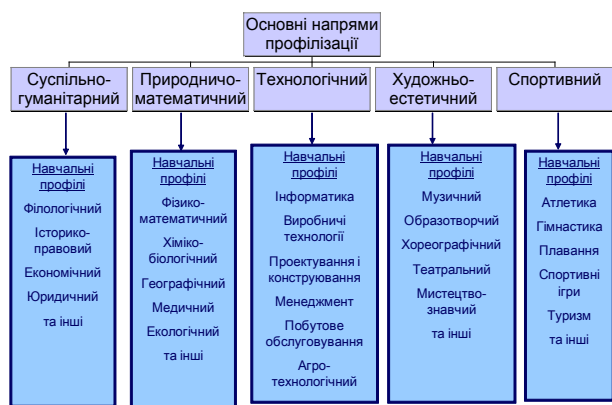

Рис. 1. Профілі навчання відповідно до Концепції профільного навчання в старшій школі

- гнучкості (змісту і форм організації профільного навчання, у тому числі дистанційного; забезпечення можливості зміни профілю);

- діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів з метою їх обґрунтованої орієнтації на профіль навчання) [2].

Основними завданнями профільного навчання є:

- створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;

- забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення старшокласників, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією;

- формування загальнокультурної, соціальної, комунікативної, інформаційної, громадянської, технічної, здоров'язбережної компетенцій учнів на допрофесійному рівні, спрямування молоді щодо майбутньої професійної діяльності;

- забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Як зазначається в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, освіт-

ня потреба старшокласників у профільному навчанні задовольняється шляхом створення мережі загальноосвітніх закладів різного типу, яка складається з однопрофільних і багато-профільних ліцеїв, гімназій, загальноосвітніх шкіл, що мають змогу повністю реалізувати профільність навчання, а також професійно-технічних навчальних закладів, коледжів. Крім того, освітня потреба учнів старшої школи у профільному навчанні може задовольнятися в межах освітніх округів [3].

Зміст освіти і вимоги до його засвоєння в старшій школі диференціюються за базовим і профільним рівнями. Базовий рівень визначається обов'язковими вимогами до загальноосвітньої підготовки учнів, а профільний — навчальними програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України.

В старшій школі співвідношення навчальних годин для вивчення обов'язкових предметів і предметів, самостійно обраних учнями для профільного навчання, орієнтовно становить 50 на 50 відсотків.

Варіативна складова Базового навчального плану формується загальноосвітнім закладом з урахуванням особливостей регіону та індивідуальних освітніх запитів учнів.

Профільне навчання у 10–11-х класах здійснюється за такими основними напрямками: суспільно-гуманітарний, філологічний, художньо-естетичний, природничо-математичний, технологічний і спортивний.

Їх набір відповідає соціально-диференційованим видам діяльності, які обумовлюються суспільним розподілом праці, і містить знання про природу, людину, суспільство, культуру, науку та виробництво. За основними напрямками профілізації визначаються різноманітні навчальні профілі.

Профіль навчання визначається з урахуванням інтересів школярів та їх батьків, перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді; кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону.

Навчальний профіль визначається як добром предметів, так і їх змістом. Профіль навчання охоплює таку сукупність предметів: базові, профільні та курси за вибором.

У профільних загальноосвітніх навчальних закладах передбачається опанування змісту предметів на різних рівнях:

1. Рівень стандарту — обов'язковий мінімум змісту навчальних предметів, який не передбачає подальшого їх вивчення (наприклад, математика у філологічному профілі; історія у фізико-математичному).

2. Академічний рівень — обсяг змісту достатній для подальшого вивчення предметів у вищих навчальних закладах — визначається для навчальних предметів, які є не профільними, а базовими або близькими до профільних

(наприклад, загальноосвітні курси біології, хімії у фізико-технічному профілі або загальноосвітній курс фізики у хіміко-біологічному профілі).

Зміст навчання на першому і другому рівнях визначається державним загальноосвітнім стандартом.

3. Рівень профільної підготовки — зміст навчальних предметів поглиблений, передбачає орієнтацію на майбутню професію (наприклад, курси фізики і математики у фізико-математичному профілі або курси біології та хімії у хіміко-біологічному профілі).

Профільних предметів має бути не більше двох-трьох з однієї або споріднених освітніх галузей (наприклад, фізика, інформатика і математика, хімія і технології, біологія і екологія, географія і економіка тощо). Так, у профілях, де профільними обрано природничі предмети біологія і хімія, решта природознавчих предметів (фізика, географія) вивчається за програмою загальноосвітнього рівня.

Загальноосвітні школи створюють ті чи інші профілі навчання за рахунок комбінацій базових, профільних предметів і курсів за вибором.

Форми організації профільного навчання регламентують діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу в системі профільних загальноосвітніх навчальних закладів і забезпечують умови для реалізації його мети і завдань. За характером взаємодії суб'єктів профільного навчання виокремлюють такі форми його організації.

Внутрішньошкільні:

- профільні класи в однопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах;
- профільні групи в багатопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах;
- класи з поглибленим вивченням предметів;
- профільне навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами;
- динамічні профільні групи (в тому числі різновікові).

Зовнішньошкільні:

- міжшкільні профільні групи;
- профільна школа інтернатного типу;
- освітній округ;
- навчально-виховний комплекс (НВК);
- міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК);
- загальноосвітні навчальні заклади на базі професійно-технічних, вищих навчальних закладів.

Сільські школи не можуть повністю забезпечити багатопрофільність навчання, а запровадження одного профілю не відповідатиме соціальному замовленню батьків, інтересам учнів. Чинним законодавством у галузі освіти передбачено варіативність форм організації профільного навчання. У школах, де наявні паралельні класи, може запроваджуватися внутрішньошкільна багатопрофільність. В одно-

двокомплектній старшій школі можливе створення в класах різнопрофільних груп за рахунок використання годин варіативної складової. При цьому базове ядро навчальних предметів вивчається усіма учнями класу за єдиними навчальними програмами, а частина часу (близько 20 відсотків) — окремо в групах за програмами відповідних профілів (напрямів), проте варіативна складова у такому навчальному плані зводиться до мінімуму. Але й така модель не завжди є прийнятною через малочисельність учнівського колективу. Адже в деяких регіонах співвідношення «вчитель-учень» у сільській місцевості менше, ніж 12.

У діяльності керівників таких освітніх закладів виникають значні труднощі, пов'язані з матеріально-технічним і кадровим забезпеченням: у малокомплектних школах вчителі часто викладають предмети не тільки за своїм фахом, а й суміжні (іноді навіть несуміжні), що ускладнює забезпечення високого рівня якості викладання і надання сільським школярам відповідного рівня знань. Тому не кожна окремо взята школа зможе самотужки забезпечувати виконання поставленого завдання щодо профілізації навчання. У таких умовах найчастіше використовується модель мережевої організації, що реалізується за рахунок залучення ресурсів інших загальноосвітніх навчальних закладів. Такий підхід вимагає консолідації зусиль кількох закладів освіти, об'єднаних на добровільних засадах. Кожна школа як суб'єкт «об'єднання» забезпечує в повному обсязі базові загальноосвітні предмети й певну частину профільного навчання або здійснює допрофільну підготовку учнів основної школи.

Працюючи в умовах освітнього округу, значно легше розв'язати проблеми матеріально-технічного та кадрового забезпечення, урізноманітнити види освітніх послуг.

З профільною диференціацією змісту освіти пов'язують можливості максимального розкриття індивідуальності, творчих здібностей і схильностей особистості учня, більш ефективної і цілеспрямованої підготовки школярів до продовження освіти в обраному напрямку, передбачуваної професійної діяльності.

Не можна забувати, що за умов зовнішньої профільної диференціації, коли формується гомогенний за інтересами і професійною спрямованістю клас, за індивідуально-психофізичними якостями класний колектив залишається гетерогенним. І саме це вимагає накладення внутрішньої диференціації старшокласників на зовнішню — профільну.

Організація навчальної діяльності на основі внутрішньої диференціації передбачає необхідність визначення в класі місця кожної дитини, враховуючи її психофізіологічні особливості. Такий підхід до навчання допускає поєднання прийомів фронтальної, групової та індивідуальної роботи на уроці у профільному класі. Допустима нелінійна організація уроку,

наприклад, перша його частина — навчання всього класу, друга — диференціація навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей. Можлива комбінація різних прийомів і методів. Наприклад: вивчення нового матеріалу починається з пояснення вчителя, а закінчується самостійною роботою учнів, причому кожен обирає зручний для себе спосіб. При цьому одні учні отримують усну інструкцію, інші — письмову. Одним учням індивідуальну допомогу надає вчитель, іншим — однокласники, працюючи в парі чи групі.

Аналізуючи профільно зорієнтовану модель педагогічного процесу, бачимо, що загальні професійні вимоги до вчителя, який повинен забезпечувати профільне навчання предмета, поповнюються особливими вимогами. Це зумовлено тенденціями інтеграції та диференціації в сучасній освіті, переходом від традиційного до інноваційного типу навчання, позитивним впливом інтегративних знань і умінь вчителя на результативність його педагогічної діяльності загалом. Вчитель профільної школи має забезпечувати:

- варіативність та особисту орієнтацію навчального процесу;
- практичну орієнтацію навчального процесу;
- завершення профільного самовизначення старшокласників і формування в них здібностей для продовження навчання у відповідній сфері професійної освіти, самоосвіти;
- використання сучасних педагогічних технологій, суть яких полягає в попередньому проектуванні процесу навчання;
- визначальну роль проведення групових робіт, учнівських диспутів, рольових ігор, керованих досліджень та самостійних проєктів, розігрувань діалогів, ведення бесіди тощо [4].

М. Пайкуш готовність вчителя до роботи в умовах профільного навчання розуміє єдність психологічного, педагогічного та предметного забезпечення вимог до тих видів професійної його діяльності, які забезпечуватимуть реалізацію і якість профільного навчання [5]. Дослідниця вважає, що психологічна готовність є фундаментальною умовою ефективною і надійною діяльності фахівця. Вона дозволяє результативно і правильно застосовувати власні знання, особистісні якості, зберігати емоційно-вольову стійкість при виникненні непередбачених ситуацій [5, с. 9]. Таким чином, психологічна готовність педагога до профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі розглядається як психологічна готовність до:

- викладання предмета в різних типах навчальних закладів (здатності вчителя без психологічного дискомфорту переключатися на дещо інший вид діяльності, зумовлений специфікою загальноосвітнього навчального закладу);
- викладання предмета на різних рівнях (стандарту, академічного, профільного);

— діагностики здібностей учнів до вивчення предмета;

— професійної орієнтації учнів профільних класів, що вимагає вмілого управління пізнавальною діяльністю учнів і орієнтацією на рівень майбутньої професійної діяльності (тут необхідна особлива толерантність вчителя);

— мотивації вивчення предмета на різних рівнях.

Педагогічна готовність до профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі розглядається як готовність до:

- профільної диференціації змісту предмета;
- забезпечення наступності між профільним навчанням і професійною підготовкою;
- реалізації різних форм організації профільного навчання;
- професійної орієнтації учнів;
- реалізації інтеграції знань та міжпредметних зв'язків.

Предметна готовність педагога до профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі розглядається як готовність передбачувати:

- фундаментальні знання з базового предмета;
- відповідний рівень загальної культури і професійної компетентності [5, с. 9].

Не викликає сумніву необхідність передбачити у вищих навчальних закладах педагогічного профілю передбачити підготовку педагогічних кадрів з урахуванням потреб профільної школи та внести відповідні зміни у державний стандарт вищої педагогічної освіти для спеціалістів і магістрів; планувати необхідну спеціалізацію студентів і магістерські програми з профільного навчання старшокласників; одержання вищої педагогічної освіти за кількома освітніми галузями, передбаченими державним стандартом загальноосвітньої школи.

Для забезпечення необхідного рівня професійної компетентності вчителів і керівників шкіл у закладах післядипломної педагогічної освіти необхідно здійснювати цілеспрямоване підвищення кваліфікації вчителів старшої школи, які викладатимуть профільні предмети і курси за вибором; керівних кадрів освіти, здатних забезпечити функціонування профільної школи.

Отже, проведений аналіз наукових й організаційних підходів до профільної диференціації навчання у контексті нашого дослідження показує, що в системі вітчизняної загальної середньої освіти:

- створено умови для організації профільного навчання старшокласників за суспільно-гуманітарним напрямом профілізації у межах історико-правового профілю;
- передбачено конкретні організаційні форми для такого навчання;
- визначено вимоги до змісту профільного навчання;

- існує потреба у поєднанні зовнішньої і внутрішньої диференціації в навчанні;
- існує потреба у підготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів, які здійснюють профільне навчання старшокласників.

Оскільки система освіти в Україні централізована, то всі суттєві зміни (змістові, процесуальні, функціональні тощо) в її складових спричиняються нормативно-правовими актами (законами і підзаконними актами). Чинні нормативні акти створюють правове поле для функціонування закладів загальної середньої освіти та для впровадження диференціації як способу організації навчання. Розглянемо основні з таких документів на предмет виявлення в них конкретних приписів, рекомендацій чи підходів щодо організації диференційованого навчання.

Основними для системи середньої освіти є Закони «Про освіту» і «Про загальну середню освіту».

Стаття 35 Закону України «Про освіту» визначає, що загальна середня освіта повинна забезпечити всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення [6]. Зрозуміло, що в масовій школі реалізувати це положення можливо за рахунок використання різноманітних форм і видів диференціації навчання.

Щодо профільної диференціації, то стаття 36 того ж Закону визначає необхідним для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створювати профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань. Для здобуття загальної середньої освіти можуть створюватися вечірні (змінні) школи, а також класи, групи з очною, заочною формами навчання при загальноосвітніх школах. Бажаючи надавати право і створюються умови для прискороного закінчення школи, складання іспитів екстерном [6].

Соціальні підстави для диференціації типів навчальних закладів передбачає ст. 37 Закону «Про освіту». Тут зазначено, що для дітей, які не мають необхідних умов для виховання і навчання в сім'ї, створюються загальноосвітні школи-інтернати. Для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, створюються школи-інтернати, дитячі будинки, в тому числі сімейного типу, з повним державним утриманням. Для дітей, які потребують тривалого лікування, створюються дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні санаторні школи-інтернати, дитячі будинки. Навчальні заняття з

такими дітьми проводяться також у лікарнях, санаторіях, вдома.

Для осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчальних закладах, створюються спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи, дитячі будинки, дошкільні та інші навчальні заклади з утриманням за рахунок держави. Для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, створюються загальноосвітні школи і професійно-технічні училища соціальної реабілітації [6].

Відповідно Закон України «Про загальну середню освіту» конкретно визначає основні типи загальноосвітніх навчальних закладів:

- школа I—III ступенів;
- спеціалізована школа (школа-інтернат) I—III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів;
- гімназія (гімназія-інтернат) — навчальний заклад II—III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю;
- колегіум (колегіум-інтернат) — навчальний заклад II—III ступенів філологічно-філософського та (або) культурно-естетичного профілю;
- ліцей (ліцей-інтернат) — навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням та допрофесійною підготовкою (може надавати освітні послуги II ступеня, починаючи з 8-го класу);
- школа-інтернат I—III ступенів — навчальний заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги;
- спеціальна школа (школа-інтернат) I—III ступенів — навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;
- санаторна школа (школа-інтернат) I—III ступенів — навчальний заклад з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування;
- школа соціальної реабілітації — навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання (створюється окремо для хлопців і дівчат);
- вечірня (змінна) школа II—III ступенів — навчальний заклад для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання;
- навчально-реабілітаційний центр — навчальний заклад для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку [7].

Законом передбачено, що загальноосвітні навчальні заклади можуть створювати у своєму складі класи (групи) з вечірньою (заочною), дистанційною формою навчання, класи (групи) з поглибленим вивченням окремих предметів, спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Також загальноосвітні навчальні заклади можуть створювати навчально-виховні комплекси у складі навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації для задоволення допрофесійних і професійних запитів громадян; можуть входити до складу освітніх округів.

Визначаючи форми навчання, ст. 13 Закону України «Про загальну середню освіту» вказує, що навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється за груповою та індивідуальною формою навчання.

Отже, в Україні законодавчо закріплені положення, реалізація яких здійснюється виключно із застосуванням всіх видів і форм диференціації навчання, в першу чергу профільного навчання.

Уточнення і деталізація приписів законів реалізована в підзаконних актах. Проаналізуємо основні з них.

Так, Національна доктрина розвитку освіти в Україні визначає як пріоритетні напрями особистісну орієнтацію освіти, створення умов для розвитку обдарованих дітей та молоді, різноманітність типів навчальних закладів, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання та виховання [8].

Рівний доступ до якісної освіти як принцип реалізовується, у тому числі, створенням такої мережі навчальних закладів різних типів і профілів, яка повинна задовольняти освітні потреби кожної людини відповідно до її інтересів, здібностей та потреб суспільства. Органи управління освітою зобов'язані оптимізувати структуру освітньої мережі щодо створення умов для екстернатного і дистанційного навчання; для здійснення профільного професійного навчання учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі на базі професійно-технічних навчальних закладів [8].

У Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 рр. передбачено створення умов для диференціації навчання, посилення професійної орієнтації та допрофільної підготовки, забезпечення профільного навчання, індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учнів відповідно до їх особистісних потреб, інтересів і здібностей; розвитку та підтримки системи роботи з обдарованими дітьми та учнівською молоддю [9].

Модернізація змісту загальної середньої освіти також передбачає розвантаження навчальних планів і програм за рахунок диференціації й інтеграції їх змісту, розширення міжпредметних зв'язків, скорочення кількості обов'язкових предметів і профілів в старшій школі, вилучення другорядного і надмірно ускладненого матеріалу [9].

У затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України положенні «Про освітній округ» зазначено, що «Округ — добровільне об'єднання у межах адміністративно-територіальних одиниць навчальних закладів ... що спрямовують свою діяльність на ... впровадження до-

профільної підготовки і профільного навчання, поглиблене вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особистості...» [10]. Іншими словами, освітня діяльність в умовах округу виключно здійснюється шляхом диференціації навчання. Наявність до профільної і профільної підготовки, курсів за вибором, факультативів забезпечує допустимість всіх видів і форм диференціації навчання.

У «Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» зазначено, що освітні послуги надаються дітям з особливими освітніми потребами загальноосвітніми навчальними закладами у класах з інклюзивним навчанням із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [11].

Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України у 2011 р. новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти нормативно закріплює варіативність методик організації навчання, а також наявність в учнів можливості обирати курси за вибором залежно від власних пізнавальних здібностей.

Стандарт визначає, що в старшій школі, де навчання є профільним, обов'язковий для вивчення зміст освітніх галузей реалізується шляхом вивчення окремих предметів, курсів за вибором відповідно до загальної кількості годин, передбачених для кожної галузі, або шляхом застосування модульної технології.

Зазначено, що освітня потреба старшокласників у профільному навчанні задовольняється шляхом створення мережі загальноосвітніх закладів різного типу, яка складається з однопрофільних і багатoproфільних ліцеїв, гімназій, загальноосвітніх шкіл, що мають змогу повністю реалізувати профільність навчання, а також професійно-технічних навчальних закладів, коледжів. Крім того, освітня потреба учнів старшої школи у профільному навчанні може задовольнятися в межах освітніх округів [3].

Зміст освіти і вимоги до його засвоєння в старшій школі диференціюються за базовим і профільним рівнями. Базовий рівень визначається обов'язковими вимогами до загальноосвітньої підготовки учнів згідно з Державним стандартом, а профільний — навчальними програмами, затвердженими МОН України.

В старшій школі співвідношення навчальних годин для вивчення обов'язкових предметів і предметів, самостійно обраних учнями для профільного навчання, становить орієнтовно 50 на 50 відсотків.

Варіативна складова Базового навчального плану формується загальноосвітнім закладом з урахуванням особливостей регіону та індивідуальних освітніх запитів учнів.

Ці положення деталізовано в новій редакції (2009 р.) Концепції профільного навчання у старшій школі [12].

У Положенні про загальноосвітній навчальний заклад диференційоване навчання як підхід відображено у багатьох пунктах [13]. Так, передбачено, що навчально-виховний процес у закладі здійснюється за груповою та індивідуальною формою навчання. Заклад має право приймати рішення про створення класів з поглибленим вивченням предметів, класів (груп) з вечірньою (заочною, дистанційною) формою навчання, спеціальних та інклюзивних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами [13]. Загальноосвітній навчальний заклад може організовувати навчання в старшій школі за одним або кількома профільними напрямками. Заклад може організовувати індивідуальне навчання та навчання екстерном, з метою здійснення профорієнтаційної роботи, профільного, трудового та професійного навчання може направляти учнів до міжшкільних навчально-виробничих комбінатів.

Індивідуалізація і диференціація навчання у закладі забезпечуються шляхом реалізації інваріантної та варіативної частини. У положенні зазначається також, що у робочому навчальному плані закладу з урахуванням його типу та профілю навчання конкретизується варіативна частина державних стандартів освіти [13].

Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» затверджена система заходів, що спрямовує вчителів-практиків на пошуки шляхів диференціації навчання як внутрішньої, так і зовнішньої [14].

З метою створення належних умов для розвитку обдарованих дітей, їх творчого потенціалу, враховуючи педагогічні традиції Новгород-Сіверської середньої загальноосвітньої школи-інтернату I—III ступеня імені К. Ушинського, вихованцями якої були видатний педагог К. Ушинський, перший ректор Київського університету М. Максимович, письменник П. Куліш, Указом Президента України в 2003 р. була створена державна гімназія для обдарованих дітей [15].

Отже, диференціація навчання в усіх видах (внутрішня і зовнішня) і формах є нормативно обґрунтованим феноменом, за допомогою якого здійснюється сучасний процес навчання та передбачається удосконалення загальної середньої освіти, її змісту і форм навчання у майбутньому.

Всі наведені нормативні акти підтверджують думку, що диференціація змісту, форм, методів навчання, профілізація навчання є нагальною потребою сучасного українського суспільства та має перспективу у майбутньому.

Література

1. Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку : наук.-доп. бібліогр. покажч. Вип. 1 / АПН України, ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського ; уклад.: Л. О. Пономаренко, Л. І. Ніколюк, Л. І. Самчук, І. М. Каневська ; наук. консультант і авт. вступ. ст. В. І. Кизенко,

канд. пед. наук ; наук. ред. і відп. за вип. Т. Ф. Букшина ; бібліогр. ред. Є. К. Бабич ; рецензент Н. М. Бібік, д-р пед. наук. — К., 2004. — 163 с.

2. Концепція профільного навчання в старшій школі : затв. рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 25.09.2003 р. № 10/12-2 [Електронний ресурс] / Л. Д. Березовська, Н. М. Бібік, М. І. Бурда, Л. І. Денисенко [та ін.]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/149-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/6090>.

3. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/pro-ministerstvo/normativno-pravova-baza/normativno-pravovi-akti-uryadu/postanovi>.

4. Готовність вчителя до роботи в умовах профільного навчання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ipro.edu.te.ua/index.php/2008-09-15-11-14-12>.

5. Пайкуш М. А. Підготовка майбутнього вчителя до профільного навчання фізики в загальноосвітніх закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. А. Пайкуш. — Вінниця, 2007. — 22 с.

6. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 34 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>.

7. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1999. — № 28 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>.

8. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/index.php/ua/pro-ministerstvo/normativno-pravova-baza/normativno-pravovi-akti-prezidenta-ukrajini/ukazi>.

9. Національна стратегія розвитку освіти України на 2012–2021 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf.

10. Про затвердження Положення про освітній округ : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серп. 2010 р. № 777 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/pro-ministerstvo/normativno-pravova-baza/normativno-pravovi-akti-uryadu/postanovi>.

11. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серп. 2011 р. № 872 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/pro-ministerstvo/normativno-pravova-baza/normativno-pravovi-akti-uryadu/postanovi>.

12. Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі : Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 верес. 2009 р. № 854 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/pro-ministerstvo/normativno-pravova-baza/normativno-pravovi-akti-uryadu/postanovi>.

13. Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серп. 2010 р. № 778 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/pro-ministerstvo/normativno-pravova-baza/normativno-pravovi-akti-uryadu/postanovi>.

14. Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді : Указ Президента України від 30 верес. 2010 р. № 927/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/index.php/ua/pro-ministerstvo/normativno-pravova-baza/normativno-pravovi-akti-prezidenta-ukrajini/ukazi>.

15. Про утворення державної гімназії для обдарованих дітей : Указ Президента України від 20 трав. 2003 р. № 420/2003 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/index.php/ua/pro-ministerstvo/normativno-pravova-baza/normativno-pravovi-akti-prezidenta-ukrajini/ukazi>.

Статья освещает научно-организационные подходы и нормативные принципы внедрения профильного обучения старшеклассников как особенной формы внешней дифференциации обучения.

Ключевые слова: профильное обучение, профильная школа, профиль обучения, организация профильного обучения.

The scientific and organizational approaches and regulatory framework of implementation of high school students' profile education, as a special form of external differentiation of instruction are highlighted in the article.

Keywords: profile education, profile school, learning profile, the forms of profile education.

УДК 159.9:3703

Е. А. УНТІЛОВА,

канд. пед. наук, доц. кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти ООіУВ

О. В. МИХАЙЛОВСЬКИЙ,

аспірант кафедри педагогіки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ І—ІІІ СТУПЕНІВ

Актуальність теми. На сьогоднішній день проблема успішного економічного розвитку є однією з найважливіших для нашої держави. Академік Л. Абалкін ще за радянських часів робив акцент на економічну освіту як одну з найважливіших передумов переведення економіки на інтенсивний шлях розвитку та якісного поліпшення господарського механізму [1, 291]. Перед сучасною Україною гостро постає проблема формування економічно освіченої особистості підростаючого покоління в загальноосвітній школі.

Освіта, отримана в загальноосвітній школі взагалі, та економічна освіта, зокрема, великою мірою зумовлена соціальними змінами. Серед них особливе місце займають зміни, які відбулися в інформаційній сфері. Вони знайшли своє відображення у формуванні принципово нового типу мислення широких верств населення — так званого кліпового мислення. Російський філософ Ф. Гіренко зазначає, що в останні роки близько 80 % учнів загальноосвітніх шкіл на пострадянському просторі набули саме кліпового типу мислення [4, 18].

Питання кліпового мислення висвітлені у наукових працях Е. Тоффлера, Ф. Гіренка, К. Фрумкіна. У наш час кожен член суспільства відчуває надлишок великої кількості різноманітної інформації та величезну швидкість її оновлення. Перед сучасною людиною інформаційна сфера суспільства висуває ряд вимог: вміти швидко засвоювати та опрацювати великі обсяги інформації, бути спроможним швидко переключатися з однієї інформації на іншу, здатним знаходити потрібну інформацію серед багатьох інших даних. Такі вимоги інформа-

ційної сфери суспільства до сучасної людини призводять до її перевтоми від великого обсягу інформації. Людина вимушена займатися багатьма справами одночасно, постійно переключатися, втрачається зацікавленість від довгих пошуків необхідної інформації серед купи інформаційного мотлоху.

Все це свідчить про велике значення розробки педагогічних умов формування економічного мислення учнів з урахуванням особливостей кліпового мислення.

Об'єкт дослідження — економічне мислення.

Предмет дослідження — особливості формування економічного мислення кліповомислячих учнів.

Мета дослідження — формулювання педагогічних умов для формування економічного мислення кліповомислячих учнів.

Для реалізації поставленої мети необхідно було розв'язати такі завдання:

- проаналізувати наукову та науково-методичну літературу;
- визначити особливості мислення кліповомислячих учнів;
- сформулювати теоретико-методичні засади, які необхідні для успішного викладання економіки кліповомислячим учням;
- експериментально перевірити ефективність сформульованих теоретико-методичних засад викладання економіки кліповомислячим учням.

Різні аспекти проблеми економічної освіти підростаючого покоління досліджували філософи, економісти, соціологи, психологи, педагоги (Г. Аврех, А. Абрамова, А. Аменд, Л. Абалкін,

А. Бірман, Ю. Васильєв, В. Жамін, М. Клепач, В. Попов, В. Шубінський та інші). Цьому значною мірою сприяли дослідження закономірностей зовнішньої діяльності людини та розвитку матеріальних і духовних цінностей (Н. Смельзер, П. Б. Струве); загальнопсихологічних закономірностей входження особистості в соціальне життя (Л. Виготський, О. Леонтєв, С. Рубінштейн); виховного впливу праці (Р. Зайченко, Г. Могилевська); змісту і методів економічного виховання дітей (С. Балабанов, О. Кульчицька, В. Розов, І. Прокопенко, Б. Шемякін), фахової підготовки майбутнього педагога (В. Безпалько, І. Богданова, А. Богуш, О. Дубасенюк, М. Подберезський, В. Казаков, Е. Карпова, Н. Кічук, І. Прокопенко, Г. Троцко, Р. Хмелюк, О. Цокур).

Мислення — поняття багатозначне. Кожна з наук, розглядаючи мислення, визначає його сутність залежно від предмета свого дослідження. Загалом є два підходи до визначення економічного мислення:

1) це процес опосередкованого й узагальненого відображення в свідомості людини стану економічного життя у вигляді понять, в їх певній системі, логічному зв'язку [9];

2) це інтелектуальна властивість, здатність людини відображати, осмислювати економічні явища й відносини, пізнавати їх сутність і зв'язки, засвоювати й зіставляти економічні поняття, категорії, теорії, вимоги економічних законів з реальністю і відповідним чином будувати свою діяльність.

Приймаючи останнє трактування, розглянемо економічне мислення як предмет педагогічної науки.

Досліджуючи проблему формування економічного мислення з педагогічних позицій, ми певним чином змінюємо погляд на мислення як на предмет психології й визначаємо його як внутрішню якість особистості, яка зумовлює її здатність осмислювати й засвоювати економічні знання, здобуті в результаті опосередкованого, узагальненого й адекватного відображення дійсності та реалізовувати їх у практичну діяльність. Ознака «економічне» надає терміну мислення своєрідного забарвлення, яке не тільки підкреслює його зміст, а й визначає стиль мислення, його спрямованість. Розвиток економічного мислення учнів передбачає не тільки застосування загальних норм правильного мислення до даного змістовного матеріалу, а й певну орієнтацію в осмисленні соціально-економічної дійсності, яка виникає на основі усвідомлення теоретичного змісту економічних явищ і реалізується в процесі практичної діяльності [6].

Наявність своєрідного мислення в економічній діяльності іноді викликає сумніви: підставою для цього є неточне визначення його специфіки. Проте спроби виділити особливості економічного мислення існують. Вчені, враховуючи структуру об'єкта соціального пізнання,

вважають правомірним виокремлення економічного мислення як одного з видів суспільного мислення.

Об'єктом економічного мислення є економічне життя, економічні відносини, вся господарська практика в цілому. Причому, суть економічних відносин виражає не лише виробничий процес, а й проблеми власності, розподілу, обліку і споживання. Тому дитина, яка ще не включилася у виробничі відносини, вже має певний рівень економічного мислення. Джерелом його формування є відносини споживання, економічна інформація, практична діяльність [7].

Суб'єктом економічного мислення є особистість. Отже, ми можемо виокремити такі основні риси економічного мислення: науковість, гнучкість, реалістичність, конструктивність, масштабність, орієнтація на досягнення високої ефективності, урахування вимог соціального характеру, оптимізм.

Критерії сформованості економічного мислення молодших школярів:

- знання базових економічних понять та процесів;
- конструктивність;
- наявність установок на креативність, оптимізм і партнерство.

Сучасні пошуки та дослідження стосуються таких проблем як формування нового типу економічного мислення (Л. Горкіна, О. Камішанченко, А. Кітов, В. Кондратєв, Т. Любимова, І. Прокопенко, О. Шпак); ощадливості та екологічного виховання молоді (Л. Нульман, Л. Островська, О. Парамонов); форм і методів навчання (Т. Антонова, П. Апанасов, А. Богуш, Н. Белова, О. Белоус, З. Курлянд, А. Максаків, О. Янківська); проблемі змісту економічної освіти присвячено роботи Н. Грами, Є. Курак, А. Смоленцевої та інших.

Зміни в інформаційній сфері суспільства та наслідки цього процесу започаткували новий спосіб життя. Західні вчені назвали його «зепінгом» (англ. Channel zapping — практика невпинного перемикання каналів телевізора), коли шляхом постійного перемикання каналів телебачення створюється новий образ, що складається з уривків інформації та фрагментів вражень. Цей образ не вимагає підключення уяви, рефлексії, осмислення, весь час відбувається «перезавантаження», «оновлення» інформації, коли все попередньо побачене без часового розриву втрачає своє значення, швидко застаріває [4, 16].

«Зепінг» породжує й новий тип культури, який Е. Тоффлер назвав «кліповим». Слово «кліп» вживається для визначення принципів побудови музичних кліпів. Точніше до тих їх різновидів, де відеоряд складається із пов'язаних між собою набору образів. Кліпову культуру Е. Тоффлер розуміє як принципово нове явище, що представляє складову загальної інформаційної культури, заснованої на нескінчен-

ному мерехтінні інформаційних відрізків, комфортної для людей відповідного складу розуму [4, 58].

Такий склад розуму з 90-х років стали називати «кліповим мисленням». Першим вживати цей термін став Ф. Гренок, вважаючи, що понятійне мислення перестало відігравати важливу роль у сучасному світі [3, 36].

У 2010 р. культуролог К. Фрумкін визначив п'ять передумов, які породили кліпову культуру і кліпове мислення [8].

1. Прискорення темпів життя і безпосередньо пов'язане з ним зростання обсягу інформаційного потоку, що породжує проблематику відбору та скорочення інформації, виділення основного і фільтрація зайвого.

2. Прискорення темпів життя призводить до потреби більш актуальної інформації та швидкості її надходження. Сама по собі актуальність не втрачається, але скорочується час її існування, потрібний на узагальнення інформації, що надходить, і усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків, в які вписується новина. Актуальна інформація просто не встигає включити в себе інтерпретаційну частину.

3. Збільшення різноманітності вхідної інформації. Західна культура послідовно вчилася знаходити все більше факторів, що впливають на кожне явище й враховувати те, що економіка вимагає технічної, інформаційної і фінансової поінформованості. Вчитель повинен не тільки знати свій предмет, психологію і вікові особливості учнів, але й суміжні дисципліни (для економіки — це математика, фізика, історія, інформатика та інші). Кожна нова група чинників означає виникнення наступного потоку новин, що відносяться до цієї теми.

4. Збільшення кількості справ, якими людина займається одночасно. П'ятдесят років тому «заняття» передбачало повне поглинання людського життя, а заняття декількома справами свідчило про поверховість або якусь особливість «кипучу натуру». Сьогодні заняття називаються «проектами», і в цьому понятті міститься дві важливі констатації. З одного боку, проект, на відміну від «справи», «заняття», має обмежений термін життя і буде змінений іншим. З іншого — він не претендує на те, щоб монополізувати час і увагу людини. Сьогодні в передових верствах західного суспільства прийнято займатися одночасно кількома проектами: письменник пише декілька романів, бізнесмен керує декількома бізнесами тощо. Оскільки людина займається одночасно різними проектами, вона змушена мати справу з різними інформаційними потоками, що надходять від кожної з них.

5. Зростання демократії та діалогічності на різних рівнях соціальної системи, перехід риторики в діалектику і проповіді в дискусію. Лінійний текст — монолог автора, а репліки співрозмовника розбивають текст на фрагменти. Так, інколи, найактуальнішу інформацію з яко-

їсь вузької сфери життя ми можемо знайти лише на форумах у вигляді реплік окремих юзерів, полемізуючих один з одним.

На сьогоднішній день немає однозначного визначення кліпового мислення. Найчастіше кліпове мислення характеризують як процес відображення найрізноманітніших властивостей об'єктів без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різноманітністю вхідної інформації, високою швидкістю перемикання між частинами, фрагментами інформації, відсутністю цілісної картини сприйняття навколишнього світу.

Суть кліпового мислення полягає в тому, що воно може швидко перемикатися між розрізненими смисловими фрагментами. Основна позитивна властивість кліпового сприйняття — велика швидкість обробки інформації. Інша його особливість — перевага нетекстової, образної інформації.

Зворотною стороною кліпового мислення є нездатність до сприйняття тривалої лінійної послідовності однорідної та одностильної інформації, в тому числі й книжкового тексту.

У своїх якостях кліпове мислення повністю протилежне понятійному мисленню. Зазвичай, понятійне мислення визначають як один з видів мислення, що характеризується використанням понять, формуванням узагальнень та вибудовуванням логічних конструкцій. Понятійне мислення функціонує на базі мовленнєвих і текстових засобів.

Понятійне мислення пристосоване до сприйняття тривалої лінійної послідовності однорідної та одностильної інформації. Воно легко занурюється в глибину інформації та формує її аналітичний огляд. Однак понятійне мислення негнучке та повільне.

Кліпове мислення — це нове та сучасне явище, а понятійне — має багатовікову історію розвитку. Понятійний стиль мислення ще з середньовіччя активно культивується у школах та вищих навчальних закладах. Тому існує широкий спектр апробованих на практиці методів і прийомів для навчання учнів понятійному мисленню. Однак сучасні учні все частіше набувають кліпового мислення у відповідь на зміни, що відбуваються в інформаційній сфері суспільства.

Економічна освіта в загальноосвітній школі покликана сформувати систему раціонального мислення і поведінки сучасної людини в умовах ринкових відносин, розвивати підприємницькі здібності, виховувати майбутніх громадян, які стануть носіями національної та людської гідності, патріотизму, порядності, ділової культури, активними творцями матеріальних і духовних цінностей [6, 22].

Державним стандартом загальної середньої освіти в економічній сфері запропоновано чотирирівневий підхід, що передбачає послідовність і безперервність економічної освіти та

виховання школярів [7; 8]. Наступність виявляється в лінійно-циклічній структурі курсів:

- нульовий рівень — 1–4-ті класи;
- перший рівень — 4–7-мі класи;
- другий рівень — 8–9-ті класи;
- третій рівень — 10–11-ті класи.

У результаті опитування вчителів шкіл ми мали можливість упевнитися в тому, що економічну освіту кліповомислячих учнів необхідно здійснювати іншими засобами, що відрізняються від тих, які використовувалися для понятійномислячих учнів. Вчителі наголошують на необхідності враховувати формування на уроках позитивних властивостей кліпового мислення.

Розглянемо детальніше позитивні та негативні властивості кліпового мислення (табл. 1).

Таблиця 1

Позитивні властивості	Негативні властивості
1. Кліпове мислення використовується як захисна реакція організму на інформаційне перевантаження.	1. При кліповому мисленні навколишній світ перетворюється на мозаїку розрізаних, мало пов'язаних факторів, частин, фрагментів інформації. Людина звикає до того, що вони постійно, як у калейдоскопі, змінюють один одного і постійно вимагають нових.
2. Кліпове мислення забезпечує динамізм для пізнавальної діяльності.	2. Кліпове мислення передбачає спрощення, тобто знижує глибину засвоєння матеріалу.
3. Кліпове мислення допомагає відфільтрувати із загального потоку інформації найбільш важливу.	3. Втрачається здатність до аналізу і вибудовування довгих логічних ланцюжків, споживання інформації дорівнюється до поглинання фаст-фуду. Це часто призводить до мислення на рівні стереотипів.
4. Кліпове мислення дозволяє людям швидко знаходити рекомендації до дії і негайно приступати до практичної діяльності. Текст для них є набором захованих ключів, потрібних для розуміння ситуації.	4. Люди кліпового мислення не сприймають інших навичок роботи з текстами, крім конвертації їх в практичні інструкції (але не назад), і тому неповажливо ставляться до текстів, особливо художніх.
5. Для людей з кліповим мисленням менш характерно «застрягання» в будь-яких почуттях, переживаннях і ситуаціях.	5. Ослаблення почуття співпереживання і залученості до життя інших людей, відповідальності.
6. У людей з кліповим мисленням істотно зростає здатність до виконання одночасно різних завдань.	6. Люди з кліповим мисленням розсіяні, гіперактивні, реактивні.

Отже, якщо економічну освіту для учнів з понятійним стилем мислення раніше вчителі здійснювали за рахунок демонстрації внутрішньої гармонії логіки навчального матеріалу та майстерності вчителя як лектора, то для учнів з кліповим мисленням економічну освіту необхідно здійснювати за рахунок:

- акцентування уваги на практичній значущості навчального матеріалу;
- динамічності навчального процесу, використання на уроці елементів тренінгу та ділових ігор;
- визначення основного та другорядного в навчальному матеріалі; вивченню теми має передувати огляд тез, акцентуючих увагу на найголовнішому;
- ведення уроків у формі діалогу з учнями, широке запровадження дискусії серед учнів з приводу навчального матеріалу;
- подачі різних блоків навчального матеріалу різними способами, чергування коментарів вчителя з уривками із фільмів, що мають відношення до теми уроку, презентацій, ілюстрацій, музичних записів.

Таким чином, формування економічного мислення учнів потребує розвитку загальних мисленевих операцій аналізу, синтезу, узагальнення тощо, а також включає врахування специфіки змісту економічного матеріалу й спрямованості особистості на розв'язання економічних проблем. Тому інформаційно-психологічне забезпечення процесу формування економічного мислення учнів загальноосвітньої середньої школи передбачає позитивну мотивацію та інформаційне забезпечення процесу засвоєння базових економічних знань, умінь і навичок та формування готовності вчителя економіки до гнучкості й варіативності навчального процесу залежно від типу мислення учнів.

Література

1. Абалкин Л. И. Избранные труды : в 4 т. / Л. И. Абалкин. — М. : ОАО «НПО «Экономика»», 2000. — 799 с. — (Вольное экономическое общество России / сост. О. М. Грибанова).
2. Бриль Г. К. Формування і корекція індивідуального стилю педагогічної діяльності у студентів педагогічного ВНЗ // Наука і освіта. — 2012. — № 7. — С. 37–40.
3. Будник О. Виховання господарської культури школярів // Шлях освіти. — 1999. — № 1. — С. 8–11.
4. Гиренок Ф. И. Метафизика пата (косноязычие устного человека) / Ф. И. Гиренок. — М. : Лабиринт, 1995. — 201 с.
5. Дрозденко Л. І. Виховання економічної культури // Палітра педагога. — 1997. — № 4. — С. 20–23.
6. Побірченко Н. А. Підготовка учнівської молоді до ринкової економіки / Н. А. Побірченко. — К. : Знання, 1999.
7. Тоффлер Э. Шок будущего : пер. с англ. / Э. Тоффлер. — М. : АСТ, 2002. — 557 с.
8. Фрумкин К. Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста [Электронный ресурс] // Ineternum 2010. — № 1. — Режим доступа: http://nounivers.narod.ru/pub/kf_clip.htm.

Т. П. РЕПНОВА,

канд. психол. наук, доцент кафедри психології та загальнонаукових дисциплін
Одеського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ЕМОЦІЙ В УЧНІВ

Анотація. В статті розглядається сучасне психологічне пізнання культури емоцій у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, представлено результати власних наукових досліджень психологічного змісту культури емоцій як психічного явища, типології та прикладних соціально-психологічних аспектів розвитку культури емоцій в учнів.

Ключові слова: соціально-психологічний розвиток, психологічна культура, культура емоцій, емоційне збагачення, емоційно-особистісне спрямування, типи, емоційна саморегуляція.

Постановка проблеми. Емоційні переживання людини пов'язані з її життєдіяльністю, взаємовідносинами, спілкуванням, лежать в основі її розвитку та зростання, впливають на ефективність її праці, навчальної діяльності та тяжіють до осмислення, адекватних проявів, вираження за культурними зразками, які б збагачували внутрішній світ особистості, її взаємовідносини в родині, в суспільстві. В останні роки багато вчених привернули увагу до вивчення природи, психологічного та соціального змісту культури емоційних проявів особистості. Отже, існує нагальна потреба не тільки в узагальненні різних підходів до розуміння психологічного змісту поняття культури емоцій як наукового знання, визначенні основних теоретичних засад розвитку культури емоцій особистості, але й у виробленні прикладного соціально-психологічного аспекту розвитку культури емоційних проявів у сучасних учнів з метою підсилення їх особистісного дозрівання та емоційної саморегуляції.

Мета дослідження. Визначити соціально-психологічні аспекти розвитку культури емоцій в учнів.

Завдання дослідження: 1) визначити головні підходи до розуміння психологічного змісту культури емоцій особистості як складової психологічної культури особистості; 2) визначити соціально-психологічні аспекти розвитку культури емоцій в учнів.

Аналіз літературних даних та викладення основних результатів теоретичного дослідження проблеми. Дослідження згідно з першим завданням засвідчило наступне. Емоції супроводжують кожний активний крок індивіду, виявляючи свій вплив на виробництві й у родині, у пізнанні й мистецтві, у педагогіці й клініці, у творчості й психологічних кризах людини. Проблема емоційної культури та емоційного розвитку особистості розглядається в різних працях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців при аналізі сфери діяльності (О. В. Запорожець, В. К. Калін, С. Д. Максименко, В. О. Моляко та ін.), спілкування (О. О. Бодальов, Н. В. Вітт та ін.), мотиваційної сфери (О. Г. Асмолов, В. К. Вілюнас, Б. І. Додонов та ін.), мислення (А. В. Брушлинський, Л. С. Ви-

готський, Г. С. Костюк та ін.), регуляції діяльності (О. Я. Чебикін), емоційності у спілкуванні (О. О. Бодальов, Н. В. Вітт, В. Д. Небиліцин, А. Є. Ольшаннікова, О. П. Саннікова, та ін.), як особистісне утворення (Т. П. Репнова), у дослідженні питань, пов'язаних з емоційним інтелектом (І. М. Андреева, Р. Бар-Он, Д. Гоулман, Л. М. Новікова, Е. Л. Носенко та ін.), емоційним розвитком (С. Д. Максименко, Т. П. Репнова, О. Я. Чебикін та ін.), емоційною стійкістю (І. М. Андреева, П. Б. Зільберман, М. В. Наумчик, О. Я. Чебикін, J. D. Mayer, M. Di Paolo, P. Salovey та ін.).

Емоційна культура як невід'ємна частина людського буття є важливою складовою психологічної культури особистості, яка проявляється на суб'єктному та суспільному рівнях, проявляючись у самовираженні конкретної людини та у культурному полі цілої групи, класу, колективу, громади. Підтримка психологічно-культурних орієнтирів спрямовує позитивні прояви у самовираженні учнів та сприяє вибудові конструктивних взаємин, самовираженню, саморегуляції, підсиленню суспільної культури.

Рівні аналізу психологічної культури: культура суспільства, культура суспільних груп, культура окремої людини.

Найбільшу потребу у психологічній культурі особистість виявляє у перехідних періодах перебудови, реформування, оновлення стратегій поведінки, особистісного дозрівання відповідно віку, становлення відповідального спілкування. Завдання, які вирішує особистість у перехідному періоді — це оновлення системи взаємовідносин за рахунок перебудови зв'язків елементів, що зберігають динаміку смислових, особистісних, економічних, духовних, культурних векторів розвитку людини, громади, суспільства.

Психологічну культуру учнів ми розуміємо як особистісне надбання, яке ґрунтується на розвиненій здатності учня до засвоєння, зберігання, примноження, актуалізації та передачі цінності своєї особистості та особистості іншої людини і сприяє саморозвитку здібностей і позитивного пізнання світу, саморегуляції емоційних станів, самовизначенню професійно-спрямованій ідентичності, самоактуалізації предметної ді-

яльності особистості, що є особистим внеском людини у суспільну культуру буття [12].

Структурними компонентами психологічної культури є:

I. Культура пізнання — вміння позитивно мислити, отримувати досвід в системі культурних знань.

II. Культура емоцій — вміння вільно проявляти та регулювати власні переживання, наповнювати емоційним змістом свою діяльність, здатність до співпереживання.

III. Культура самовизначення — на основі динамічних утворень темпераменту, здатностей, етнічної культурної приналежності до вироблення життєвої позиції, професійної спрямованості, сімейного орієнтування.

IV. Культура взаємодії — вміння вибудовувати конструктивні взаємовідносини та спрямування особистості учнів на розв'язання колективних творчих завдань на основі розвинутих лідерських якостей, набутого досвіду, компетентності [12; 13].

Дана робота присвячена соціально-психологічному розвитку культури емоцій учнів, яка тісно пов'язана з проявами в них конструктивної поведінки.

Культура емоцій виокремлюється в особистісне культурне надбання сучасної людини та тісно пов'язана з її особистісними властивостями, емоційним життям, мотиваційними спонуканнями, що набувають людських проявів завдяки осмисленню, збагаченню чуттєвої сфери, зв'язкам із родинними та загальнолюдськими, єднальними спільнотними цінностями, формування на цій основі зразків поведінки, що дозволяють вибудовувати взаємини між людьми, підвищувати ефективність життєдіяльності, здійснювати саморегуляцію. Досить розрізнені дослідження психічного явища культури емоцій вибудовуються у чітку систему наукових знань завдяки комплексному підходу до вивчення поняття «культура емоцій» на тлі еволюції загального наукового пізнання емоцій людини через надання їм людських ознак, вивчення їх взаємозв'язку з усіма сферами життя та культурними проявами людини.

Окремі аспекти проблеми культури емоцій особистості розглядалися у дослідженнях останніх десяти років (А. А. Востріков, С. О. Колот, О. О. Колядинцева, Л. М. Курганська та ін.). У той же час деякі вчені (Л. П. Журавльова, О. В. Запорожець, Є. П. Ільїн, О. І. Кульчицька та ін.) відзначають неузгодженість проявів культури емоцій у підлітків з морально-етичними, соціальними нормами поведінки, що ускладнює їх гармонійний особистісний розвиток.

Одне з актуальних питань, яке розв'язували наукові дослідження одеської школи емоційної регуляції навчальної діяльності, стосувалось психологічних особливостей розвитку культури емоцій особистості підлітків та дослідження психологічного змісту культури емоцій як особистісного утворення (Т. П. Репнова,

О. Я. Чебикін, 2011 р.), що дозволило розширити теоретико-методологічні уявлення про психологічний зміст культури емоцій, виявити головні ознаки, зовнішні та внутрішні фактори розвитку, психологічні особливості її прояву у підлітків 12—16 років та у відповідності до індивідуально-особистісних характеристик вивчити типологічний розподіл індивідуальних проявів культури емоцій у підлітків, визначити психолого-педагогічні умови формування.

Результати наукових досліджень культури емоцій сьогоденні дозволяють визначити головні напрямки в її пізнанні та оперувати науковими знаннями у широких соціально-психологічних сферах реалізації особистості, як-то: ефективному спілкуванні, громадсько-правових відносинах, покращенні шкільної адаптації у перехідному періоді, саморегуляції, подоланні деструктивних емоційних та поведінкових проявів у підлітків під час корекційних впливів.

З одного боку, культура емоцій тлумачиться як цілісне динамічне особистісне утворення, яке має власну структуру, головними компонентами якої є емпатія, обізнаність щодо психології емоцій, уміння ними керувати; з іншого боку, культура емоцій розглядається як вміння позитивно й безконфліктно вирішувати свої емоційні проблеми. Також культура емоцій як певна особистісна властивість відображає ставлення до духовних цінностей середовища та дозволяє реалізувати свої емоційні прояви (С. О. Колот). Одеська наукова школа емоційної регуляції кваліфікує культуру емоцій як комплексне особистісне утворення, що забезпечує усвідомлення, розуміння власних емоцій, а також оточуючих, вміння їх адекватно виявляти на основі розвинутої емоційно-особистісної сфери та відповідних соціальних норм, що діють в конкретних умовах її діяльності (Т. П. Репнова).

У сучасних психологічних дослідженнях підкреслюється актуальність розвитку загальної емоційної культури людини, а також емоційної орієнтації, яка полягає у здатності розпізнавати, розуміти емоційні стани інших та власні у відносинах з людьми. Дійсно, розвиток емоційного інтелекту сприяє більш ефективній орієнтації в емоціях і почуттях, що виступає як засіб формування емоційної культури згідно з правилами їх адекватного прояву. Але й доведено, що розвиток культури емоцій також тісно пов'язаний з духовними цінностями, системою настанов, що дозволяють суб'єктові адекватно усвідомлювати свої переживання й переживання інших людей, та з розвитком емоційної зрілості на рівні емпатії, емоційної експресії, емоційної саморегуляції.

Розвиток культури емоцій у підлітків представлений теоретичною моделлю (Т. П. Репнова) та враховує її основні прояви, що передбачає: розуміння (усвідомлення власних емоцій та емоцій оточуючих через розширення обізнаності в емоційній сфері та ін.); прийняття

(вимоги даного суспільства щодо прояву емоцій та їх співвідношення з власними етичними нормами, багатством власної емоційно-особистісної сфери, динамічними особливостями та ін.); виконання (прояв емоцій на основі розвинених морально-етичних, інтелектуальних якостей, емпатії, емоційної саморегуляції та ін.).

Відповідно соціально-психологічний аспект розвитку культури емоцій в учнів сучасної школи пов'язаний з пізнанням та самопізнанням особистих переживань та соціального оточення у школі, класі, групі однолітків, що супроводжується їх розумінням, навчанням конструктивних засобів вираження з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей, сформованою суспільною культурою, саморегуляцією, вмінням надавати підтримку в певних культурних умовах. Безпосередньо культурні умови можуть формувати шкільний колектив, учнівська група, сім'я, суспільство, при цьому практичний психолог організовує роботу щодо розвитку індивідуально-психологічних можливостей прояву культури емоцій в учнів на основі попереднього діагностичного вивчення, користуючись, наприклад, типологією культури емоцій підлітків Т. П. Репнової, О. Я. Чебикіна та даними досліджень вікової динаміки її становлення [12–15].

Визначення поняття «культура емоцій людини» слід розпочинати з розгляду природи емоцій і в першу чергу з визначення умов їх виникнення. Ці питання висвітлюються у дослідженнях У. Джемса, Ж.-П. Сартра, П. К. Анохіна, П. В. Симонова, П. Фресса та ін. Більшість авторів погоджується з тим, що при широкому трактуванні емоцій їхнє виникнення пов'язується зі стійкими, звичайними умовами існування, такими як відбиття впливу або предмета (емоції виражають суб'єктивне їхнє значення), загострення потреб (емоції сигналізують про це суб'єктові). Емоції у вузькому розумінні розглядаються як реакція на більш специфічні умови, такі як фрустрація потреби, неможливість адекватного поведіння, конфліктність ситуації, непередбачений розвиток подій та ін. Аналіз спеціальної літератури свідчить, що диференційованість емоцій відбувається відносно умов їхнього виникнення. Можна стверджувати про двояку обумовленість емоцій: з одного боку, потребами (мотивацією), з іншого боку — особливостями впливів (ситуації). Відносно культури емоцій зазначимо, що вона пов'язана не тільки з біологічною потребою людини в емоційних реакціях на зовнішні та внутрішні спонукання, але й з подальшою спрямованістю особистості, її потребами, мотивацією, інтересами, тобто ускладненням особистісного розвитку. У культурі емоцій відбивається моральність особистості, що визначає внутрішні умови емоційного реагування на ситуації соціальних взаємин між людьми. Таким чином, можна зазначити, що на певному етапі розвитку особистості культура емоцій виступає

як одна з внутрішніх умов виникнення емоцій у соціально-психологічному полі і визначає характер їхнього прояву для людини і оточення.

З культурою емоцій тісно пов'язана емоційна зрілість, що характеризує ступінь розвиненості особистості на рівні адекватності емоційного реагування в певних соціокультурних умовах (І. Г. Павлова, О. Я. Чебикін). Разом з цим, культура емоцій є набагато ширшою, оскільки включає ще й мотиваційну і пізнавальну сферу.

Певне значення для проблеми культури емоцій мають результати досліджень, в яких розрізняються емоції і почуття. Це дозволить забезпечити більш диференційований підхід до розв'язання питання щодо культури емоцій. Зокрема, У. Макдауголл розрізняв емоції і почуття. Перші відповідають потребам (інстинктам, спрямуванням), інші — залежать від умов діяльності. Е. Клапаред запропонував подібне розрізнення емоцій і почуттів. На думку автора, почуття виражають пристосувальні установки індивіда. Емоції розвиваються в умовах, що ускладнюють пристосування. Цю ж ідею можна прослідкувати в розрізненні М. Арнольд і Дж. Гассоном імпульсивних і «долаючих» (contending) емоцій, що виникають відповідно при відсутності й наявності перешкод на шляху до досягнення мети (Arnold, Gasson, 1954, гл. 10), у розрізненні П. В. Симоновим (1966, с. 23–40) емоційного тону відчуттів і власно емоцій, Б. І. Додоновим (1975, с. 25) — специфічних і неспецифічних емоцій. В. Вілюнас (1976) розрізняє провідні й похідні (ситуативні) емоційні явища.

Вивчення особливостей формування емоційного досвіду людини пов'язано із становленням культури емоцій особистості [12]. У ряді досліджень вивчаються культурні правила вираження емоцій, їхня роль у прояві культурних розбіжностей при вираженні емоцій у людей різних національностей, в процесі спілкування між ними, що вказує на значущість комунікативної функції емоцій [11]. Крім того, культура переважно впливає на вираження емоцій, що регулюється правилами прояву емоцій. Культура прояву емоцій визначає зразки, за допомогою яких людина може виражати емоції, але згодом закріплені емоційні реагування стають частиною емоційно-особистісного поля людини і впливають на підтримку чи навіть створення культурних засад суспільства та соціальних взаємин. Таким чином, емоції допомагають підтримувати соціальний порядок, здійснювати соціальний контроль, в чому і виявляється їх регулятивна функція.

Досліджуючи культуру емоцій, варто визначити, які вимоги висуває сучасна культура до емоційних проявів людини. Культурні орієнтири змінює саме сучасне суспільство, орієнтуючись, наприклад, на демократичний та гуманістичний напрям розвитку. Вивчення історії людства забезпечує можливість спостерігати

зворотні переходи того, що вважається культурним, і того, що не є культурним у різні історичні епохи. Тоді конкретна етнічна група, сім'я, особистість, об'єднуючись навколо спільної ідеї, насамперед релігійної та пов'язаної із світоглядом і місцем людини в цьому світі, формувала етичні і культурні норми спільного перебування з обов'язковим підпорядкуванням та розвитком спільних цінностей. Очевидно, що стандарти культури згодом змінюються, а завдяки утворенню більш широких об'єднань між державами, професійними колами, групами людей культурні норми взагалі можуть вирівнюватися, бути спільними та крос-культурними [12].

Культура містить в собі не тільки предметні результати діяльності людей, але й суб'єктивні людські сили й здатності, їхні знання, уміння й навички. У науці прийнято розрізняти два носії культури — особисту культуру й культуру суспільства. Особиста культура має місце в рамках культури спільності, і кожне суспільство дає індивідові можливість бути самобутнім, вносити зміни в загальноприйнятні зразки, норми поведінки й діяльності. Взаємозв'язок культури особистості й культури суспільства прийнято розглядати як основу виховного процесу, що відбувається в рамках передачі особистості досвіду людства. Таким чином, культура, з одного боку, є суспільною основою соціалізації індивіда, його становлення як суб'єкта, особистості, а з іншої, індивідуальним досвідом і джерелом, що, у свою чергу, впливає на культуру суспільства. Культура й особистість виступають не як окремі один від одного феномени, а як єдина система.

Є спеціальне дослідження культури емоцій в історії США (An emotional history of the United States / ed. by P. Stearns, J. Lewis. — N.Y. : New York Univ. Press, 1998. — 47 p.). У роботі підкреслюється, що певна соціальна та етнічна група в кожному епоху формує свою власну культуру емоцій, яка дозволяє визначити вираження почуттів, по-своєму їх оцінювати й пропонувати відповідні правила їхньої реалізації в житті. Історія емоцій відрізняється від психоісторії. Якщо перша досліджує історичне підґрунтя емоцій, то психоісторія виходить з того, що багато теорій про емоції мають універсальний характер, який не залежить від часу й культури людської цивілізації.

Узагальнюючи розглянуті матеріали щодо сутності поняття культури емоцій, зауважимо, що це соціально-психологічне явище, яке створюється суспільством у певний історичний період, має етнічне забарвлення, слугує підтримкою соціально-психологічних зв'язків між людьми та підтримкою культури взаємовідносин, має індивідуальний характер прояву на рівні особистості, пов'язаний з характером емоційних переживань та етичними нормами емоційного вираження, спроможне до подальшого розвитку і культурного удосконалення.

Дослідження культури емоцій підлітків (2008—2014, Т. П. Репнова) дозволили визначити, що провідними ознаками культури емоцій виступають: емоційна поінформованість; емоційна гнучкість; розуміння емоційного стану інших людей; емоційна експресія; емоційна саморегуляція; емпатія; загальна емоційна спрямованість; комунікативна толерантність та ін. Визначені ознаки культури емоцій об'єднуються у три блоки: культурно-специфічний, який передбачає знання про культурні норми емоційних проявів, що прийняті у даному суспільстві, внутрішньо засвоєні правила прояву емоцій як результат соціалізації індивіду, а також досвід позитивних підкріплень з боку оточуючих; індивідуально-особистісний, який містить характеристики, що визначають багатство, виразність, інтенсивність, силу емоційних проявів, загальну емоційну спрямованість, емоційну гнучкість; функціональний, який забезпечує вияв емоцій на основі емоційної експресії, емоційної саморегуляції, емпатії як здатності відчувати емоційний стан іншої людини, комунікативної толерантності як стійкості до розбіжності позицій у спілкуванні.

Таким чином, культура емоцій розглядається на рівні складної властивості особистості, яка представлена багатством емоцій, умінням розуміти емоції свої й навколишніх, керувати своїми емоціями, виявляти емпатію, а також таку властивість, що характеризується певним рівнем розвитку і може бути досліджена вже у підлітковому віці у період особистісного дозрівання (Т. П. Репнова). Психологічна структура культури емоцій особистості складається з таких компонентів: усвідомленість власних емоцій; багатство емоцій і почуттів; адекватне вираження своїх почуттів; емоційна саморегуляція; емпатія. Інтенсивний розвиток культури емоцій в учнів припадає на вік 12—13 років. Саме в цьому віці через процеси емоційного спілкування з однолітками, формування емоційно-особистісного ставлення до світу, самовиховання відбуваються якісні перетворення в емоційній сфері підлітка, що також сприяє розвитку культури емоцій, її соціально-психологічних аспектів.

Друге завдання щодо визначення соціально-психологічного розвитку культури емоцій особистості учнів пов'язане із цілісним визначенням та урахуванням сутності, структури й змісту культури емоцій особистості, зокрема з можливостями її психодіагностики та формування. Для цього необхідно звернутися до моделювання досліджуваного феномена. Моделювання розуміється як відтворення принципів організації і функціонування системи.

Культура емоцій відображає складну властивість особистості, яка представлена індивідуально-типологічними особливостями. Оскільки у перехідному віці саме емоції впливають на життєдіяльність підлітка, культура емоцій у нього буде проявлятися через емоційні якос-

ті та прояви у соціально-психологічному полі при спілкуванні і взаємовідносинах з іншими: розуміння — прийняття — виконання.

Домінантний індивідуальний стиль виявлення емоційних якостей підлітками у поєднанні з проявами рис особистості дозволяє визначити наступні типи: 1-й тип — гармонійно-збагачений; 2-й тип — доброзичливо-поміркований; 3-й тип — соціально-компетентний; 4-й тип — агресивно-неврівноважений; 5-й тип — деструктивно-ригідний; 6-й тип — пасивно-фрустрований.

Кожен з даних типів у моделі «розуміння — прийняття — виконання» характеризує індивідуально-типологічне спрямування культури емоцій учня за певною зниженою або підсиленою особистісною характеристикою.

Етап — Розуміння: Поміркований тип — Ригідний тип

Етап — Прийняття: Компетентний тип — Агресивний тип

Етап — Виконання: Гармонійний — Фрустрований тип.

Пропонуємо найбільш узагальнені емоційні типи особистості, психологічні портрети культури емоцій на основі емоційно-особистісної характеристики, що диференційовані за проявом показників культури емоцій. Дані про зв'язок особистісних особливостей та емоційних якостей отримані на основі емпіричних досліджень підлітків віком 11, 12, 13, 14, 15 років [12].

Характеристика типів особистості за проявом емоційних якостей.

1-й тип. Гармонійно-збагачений. Характеризується високим рівнем прояву всіх емоційних якостей. Представникам цього типу притаманна комунікативна активність, інтерес до людей, впевненість, товариськість, організаторські здібності, незалежність, емоційна стійкість, висока активність в соціальних контактах та уважне, бережливе ставлення до інших людей. Характеризується високою культурою емоційних проявів.

2-й тип. Доброзичливо-поміркований. Зустрічається найчастіше, для нього характерне домінування показника емоційної поінформованості при помірному прояві інших емоційних якостей. Характеризується обізнаністю в сфері психологічних знань, зокрема в питаннях психології емоцій, здатністю до аналізу емоційних ситуацій, які зустрічаються у спілкуванні. Представникам цього типу притаманний високий рівень самоконтролю, моральності та комунікативної толерантності, вимогливості, самостійності, інтровертованості, сенситивності. Домінує розуміння.

3-й тип. Соціально-компетентний, з високим рівнем соціальних потреб в контексті загальної емоційної спрямованості особистості, характеризується спрямованістю на досягнення, самоствердження, самовдосконалення. Представникам даного типу притаманна доброзичливість, товариськість, організаторські нахили тощо. Їх

відзначає високий рівень розвитку моральних почуттів. Для цього типу характерне домінування соціальних потреб в контексті загальної емоційної спрямованості особистості. Представникам цього типу властиві високі моральні почуття, чуйність до інших людей, вміння відстоювати свою точку зору, впливати на емоційний стан інших людей, виявляючи при цьому емпатію, експресивність, соціальну сміливість. Домінує соціально-позитивне вираження емоційних проявів у взаєминах.

4-й тип. Агресивно-неврівноважений. Вказує на вміння представників залучати експресивні засоби вираження емоцій у спілкуванні, навмисно та цілеспрямовано виражати емоційний стан. Для цього типу характерне домінування експресивності, при досить високих показниках емоційної поінформованості, уміння впливати на емоційний стан інших людей та помірний прояв інших емоційних якостей. Представникам цього типу властиві соціальна сміливість, емоційна стійкість, інтолерантне ставлення до інших людей, невміння керувати власними емоціями. Домінує неуврівноважене вираження емоційних проявів у взаємовідносинах.

5-й тип. Деструктивно-ригідний. Характеризується домінуванням у представників комунікативної ригідності, зниженою здатністю враховувати індивідуальність партнера по спілкуванню, вмінням приховувати негативні почуття під час зіткнення з некомунікабельними рисами партнерів по спілкуванню, пристосовуватися до характеру, навичок і бажань інших людей. Представникам цього типу притаманні підвищений самоконтроль, стриманість, моральність, залежність та знижена здатність сприймати і розуміти інших людей.

6-й тип. Пасивно-фрустрований. Характеризується загальним зниженням домінування будь-якої емоційної якості, більшість емоційних проявів знаходяться на низькому рівні або на межі низько-середнього рівня. Цей тип відрізняється низьким проявом усіх емоційних якостей. Представники цього типу характеризуються низьким рівнем розвитку експресивності, емпатії, емоційної поінформованості, разом з тим, вони виявляють комунікативну толерантність, достатній рівень самоконтролю. Емоційно-особистісна сфера потребує подальшого розвитку.

Вивчення культури емоцій учнів, психологічне дослідження типу емоційно-особистісних проявів у підлітків, забезпечує для практичного психолога можливість здійснювати більш диференційований підхід при складанні корекційних заходів з розвитку емоційної сфери учнів, впливати на саморозвиток підлітка, підсилювати його саморегуляцію та конструктивні особистісні прояви, а для педагогів — більше оптимізувати процес пізнання регуляції навчальної діяльності з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей підлітків та здійснювати вибір більш адекватних засобів щодо розвитку культури емоцій.

Література

1. Арнольд А. И. Человек и мир культуры. Введение в культурологию / А. И. Арнольд. — М. : Изд-во МГИК, 1992. — 240 с.
2. Бюлер К. Духовное развитие ребенка / К. Бюлер. — М., 1924.
3. Виллюнас В. К. Психология эмоций / В. К. Виллюнас. — СПб. : Питер, 2006. — 496 с. — (Серия «Хрестоматия по психологии»).
4. Вудвортс Р. Экспериментальная психология / Р. Вудвортс. — М., 1950.
5. Вундт В. Основы физиологической психологии / В. Вундт. — Т. 2.
6. Выготский Л. С. Спиноза и его учение об эмоциях в свете современной психоневрологии // Вопросы философии. — 1970. — № 6.
7. Додонов Б. И. Классификация эмоций при исследовании эмоциональной направленности личности // Вопросы психологии. — 1975. — № 6.
8. Емоційний розвиток дитини / упоряд.: С. Максименко, Т. Репнова. — К. : Мікрос-СВС, 2003. — 112 с.
9. Изард К. Е. Эмоции человека / К. Е. Изард. — М., 1980.
10. Культурология : учеб. пособие / под ред. А. Н. Макаровой. — М. : ЮНИГИ-ДАНА, 2003. — 319 с.
11. Леонтьев А. Н. Эмоции / А. Н. Леонтьев, К. В. Судаков // БСЭ. — М., 1978. — Т. 30.
12. Репнова Т. П. Деструктивні та позитивні прояви у підлітків в перехідному просторі: технології формування та розвитку // Сучасні проблеми військової та соціальної

психології і соціальної роботи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, ОНУ, ВА, 4–5 жовт. 2013 р. — О., 2013. — С. 23–25.

13. Репнова Т. П. Психологічні особливості розвитку культури емоцій у підлітків : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. П. Репнова. — О., 2011. — 247 с.

14. Репнова Т. П. Формування психологічної культури дітей на уроці психології / Т. П. Репнова. — К. : Шк. світ, 2009.

15. Чебыкин А. Я. Основы эмоциональной регуляции учебной деятельности // Диагностика и регуляция эмоциональных состояний. — М., 1990.

Аннотация

В статье рассматривается современное психологическое познание культуры эмоций в трудах отечественных и зарубежных учёных, представлены результаты собственных научных исследований психологического содержания культуры эмоций как психического явления, типологии и прикладных социально-психологических аспектов развития культуры эмоций у учащихся.

Summary

The article looks at the modern psychological knowledge culture emotions in the works of local and foreign scientists presented results of their research psychological content of culture emotions as mental phenomena, typology and applied social and psychological aspects of culture emotions in pupils.

УДК 37:371.133

Н. Г. ЛУЦИШИНА,

ст. викладач кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти ООІУВ

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

(з досвіду роботи Василенко Ганни Іванівни, методиста вищої категорії, методиста з питань початкового навчання та іноземних мов відділу освіти Арцизької районної державної адміністрації Одеської області)

Сучасній школі потрібен вчитель, який би постійно удосконалював зміст своєї діяльності. Виконати це завдання можна тільки за умови чітко організованої системи методичної роботи з педагогічними кадрами, яка покликана забезпечувати їх професійний ріст, розвиток творчого потенціалу, формування професійної активності.

Традиційним структурним підрозділом районного відділу освіти, в якому концентрується методична робота з педагогічними кадрами, є районний методичний кабінет.

За ініціативи Г. І. Василенко, методиста вищої категорії, методичний кабінет Арцизького району одним з перших в області запровадив діагностування педагогічних кадрів.

В обласних конкурсах «Кращий районний методичний кабінет» методкабінет Арцизького району не раз посідав місця у першій п'ятірці.

Неодноразово Ганна Іванівна представляла роботу райметодкабінету на обласних аукціонах педагогічних ідей, за що була нагороджена грамотами обласного управління.

Однією з таких нагород було направлення до м. Києва на міжнародний семінар за проблемою «Школа завтрашнього дня» з участю американського вченого Дональда Говарда.

Ганна Іванівна брала активну участь не тільки в роботі обласних, але й республіканських семінарів, що відбувалися в м. Києві, Львові, Смілі, Черкасах.

Велику увагу вона приділяє узагальненню і впровадженню перспективного педагогічного досвіду. Майже 100 статей про кращий досвід роботи вчителів, керівників шкіл Ганна Іванівна надрукувала в районній газеті «Арцизькі весті», з якою не один рік підтримувала тісні зв'язки. Має свої публікації в обласному журналі «Наша школа». За її ініціативи відкрились

школи нового типу: профільні класи, класи з поглибленим вивченням предметів.

В районі багато разів проводились обласні семінари для завідуючих РМК, керівників шкільних методоб'єднань вчителів, консультації для різних категорій педкадрів області.

Досвід роботи Г. І. Василенко вартий того, щоб познайомити з ним інших. Тому було визначено та складено план вивчення досвіду. Також запропоновано Г. І. Василенко опрацювати ряд літературних джерел відповідно до тематики досвіду. Враховуючи те, що багато вчителів початкових класів Арцизького району впроваджують у свою роботу елементи розвиваючого навчання, було рекомендовано вивчити рекомендації В. Давидова, Д. Ельконіна, А. К. Дусавицького «Развитие личности в учебной деятельности», крім того С. П. Логачевської «Диференціація у звичайному класі», О. Савченко «Сучасний урок».

Вчасно виявити та оцінити перспективний педагогічний досвід — завдання кожного методиста і завдання непросте. Знаходити крихти кращого, справді творчого, набагато важче, ніж виявляти недоліки. До того ж не все нове (сучасні технології) з ентузіазмом сприймається педагогами. Тому завдання методиста знайти такі важелі, щоб переконати в їх ефективності.

Гадаю, деякі фахівці можуть сказати, що в досвіді Г. І. Василенко ніякої новизни немає. Але як на це подивитися? Для однієї категорії може й немає, а для іншої є. Так, вчителі початкових класів Арцизького району виділяються своєю обізнаністю та компетентністю з тих чи інших проблем. Важливим моментом є посилення на те, які теорії, концепції, технології і моделі навчання, запозичені в інших авторів, адаптовані до власних потреб і реалізації на практиці.

Проблема вивчення і впровадження досвіду досить актуальна. Узагальнення досвіду включає опис конкретних методичних (педагогічних) дій, за допомогою яких досягається висока результативність, показ переваг та розкриття оптимальних умов його використання.

Районний методкабінет є зв'язуючою ланкою між управлінською системою освіти та школою, між науковою діяльністю та кожним вчителем в процесі опанування всього багатства інноваційних ідей, розробки шляхів їх реалізації з урахуванням конкретних умов школи, потреб кожного вчителя.

Завдяки районній службі забезпечується взаємозв'язок і взаємодія всіх ланок науково-методичної роботи.

Успішне виконання цього завдання зумовлено, з одного боку, наближенням до школи, її потреб та умов, а з іншого, можливістю забезпечувати взаємозв'язок між всеукраїнським, обласним та шкільним рівнями методичних служб, а також оперативним впровадженням досягнень науки і перспективного досвіду.

Г. І. Василенко, здійснюючи управління науково-методичною роботою в своїй галузі, спирається на такі традиційні функції управління: планування, організаційна, діагностична, прогностична, моделююча, пропагандистська і контрольна функція. Описувати кожну з цих функцій немає сенсу. Але багато років тому, глибоко вивчивши методiku діагностування педкадрів, отримавши консультацію та змістовну практичну допомогу методистів Одеського ІУВ, Центрального інституту післядипломної освіти, у відділі освіти Арцизького району було прийнято рішення щодо організації науково-методичної роботи на діагностичній основі. Всі документи запротоколювано. Основна увага зосереджувалась на поглибленому вивченні методики діагностування працівниками відділу освіти, РМК, керівниками шкіл, вивчалась суть даної методики та очікувані результати її застосування.

Діагностичний підхід до організації науково-методичної роботи забезпечує можливість по-новому вирішувати проблеми підвищення кваліфікації педкадрів, удосконалення їх професійної майстерності. Досвідом впровадження методу діагностування методист Ганна Іванівна поділилась на обласному семінарі в травні 2011 року.

Що конкретно дає діагностування?

По-перше, покращується, конкретизується планування, збагачується зміст методичної роботи. По-друге, наставництво, індивідуальна робота стають цілеспрямованими. По-третє, самоосвіта стає досконалою через те, що для поглибленого вивчення вчитель обирає проблему, яка викликає в нього утруднення. По-четверте, на основі діагностування визначається тематика педагогів, нарад при директорі, формулюється науково-методична проблема.

На основі діагностики методист чітко визначає гнучкі форми колективної роботи для всіх категорій педагогічних кадрів.

Підготовка до діагностування завершується складанням діагностичних карт. Діагностичне опитування проводиться за спеціальною схемою.

Такий підхід дає можливість визначати програму підвищення педагогічної майстерності вчителя.

Г. І. Василенко досконало знає проблеми, які стоять перед кожною школою, турбують кожного вчителя. Високий професіоналізм, компетентність, вміння логічно мислити і аналізувати різноманітну інформацію — запорука успіху в її роботі.

Вивчення стану науково-методичної роботи в районі здійснюється під час атестації закладу згідно з Положенням про атестацію навчальних закладів.

Один із напрямів методичної роботи — забезпечення активізації творчих здібностей вчителів. Дуже важливо, щоб у методичній роботі не переважали пасивні форми, наприклад, лекції, доповіді, повідомлення.

У вчителів початкових класів підвищується професійна майстерність, сприйнятливість до досягнень науки, знахідок вчителів-майстрів, вміння працювати над собою. Така робота з кадрами дає хороші результати. На даному етапі багато вчителів району працюють над проблемою розвивального навчання.

Особливий інтерес представляє робота методиста щодо створення, виявлення, узагальнення і поширення ППД. Під час опису досвіду методиста використано ряд питань, схем, спостережень, документів.

У підвищенні якості початкової освіти вирішальна роль належить вчителю.

Всіх вчителів району об'єднує науково-методична проблема «Метод проекту у впровадженні елементів розвивального навчання за системою Д. Ельконіна, В. Давидова».

У період між засіданнями РМО проводяться семінари-практикуми з кожною групою вчителів, конференції, «круглі столи», засідання творчих груп, здійснюється робота консультаційних пунктів.

Ганна Іванівна практикує проведення нетрадиційних навчальних занять, що сприяє підвищенню інтересу до професії. З наведенням прикладів творчої роботи методиста, шляхів і засобів їх реалізації в конкретних умовах можна ознайомитися в лабораторії дошкільної та початкової освіти ООІУВ.

Гасло, яким має керуватись методист у будь-яких своїх починаннях і пошуках: «Учителю! Не зашкодь духовному і фізичному здоров'ю дитини»

**Схема вивчення стану
методичної роботи в школі**

№ п/п	Основні напрямки і показники методичної роботи	Джерело інформації
1.	Структура методроботи	Річний план
2.	Якісний склад педколективу: спеціаліст 2 категорія 1 категорія вища категорія педагогічні звання	Бесіда з керівниками шкіл
3.	Аналіз заходів щодо підвищення кваліфікації вчителів	Річний план. Звіти. Наказ про підсумки методичної роботи, плани ШМО

№ п/п	Основні напрямки і показники методичної роботи	Джерело інформації
4.	Вплив методичних заходів на якість уроків	Накази про стан вивчення окремих предметів, книга запису результатів внутрішнього контролю
5.	Діагностика динаміки успішності учнів	Класні журнали
6.	Результативність роботи МО, творчих груп, семінарів	Плани МО, накази, бесіда з головою МО, вчителями
7.	Аналіз самоосвіти вчителів	Плани, звіти МО, бесіди з вчителями
8.	Аналіз роботи з молодими вчителями	Плани МО, звіти МО, бесіда з вчителями
9.	Організація курсової перепідготовки педагогічних кадрів	1. Наказ про організацію методичної роботи. 2. Журнал обліку до і після курсової перепідготовки
10.	Роль вчителів-методистів, старших вчителів, вчителів вищої категорії в проведенні методичної роботи	Бесіди, документація МО
11.	Система роботи щодо атестації педкадрів	Річний план. План МО. Протоколи засідань атестаційної комісії. План методичної роботи
12.	Організація вивчення та впровадження перспективного педагогічного досвіду, наявність в школі матеріалів з досвіду роботи, їх оформлення	Документація МО
13.	Стан управління методичною роботою: Тематика, результативність педрад, Вивчення якості методичної роботи в школі; створення умов для розвитку творчого потенціалу вчителя	Річний план. Протокол. Бесіди з адміністрацією
14.	Аналіз результатів діяльності педколективу: впровадження інноваційних технологій, робота з обдарованими учнями, диференціація навчання, удосконалення методичної роботи в школі	
15.	Робота шкільного методкабінету (кутка)	

В. А. ТРУНОВА,

канд. пед. наук, в. о. професора ООІУВ,
«Відмінник народної освіти УРСР», «Відмінник освіти України»

РОБОТА ВЧИТЕЛЯ Й УЧНІВ БІЛЯ КЛАСНОЇ ДОШКИ

Навчання письма учнів значною мірою залежить від показу вчителем на дошці зразка написання літер. Це зумовлено не лише необхідністю використання наочності, а й віковими особливостями та самим предметом «Каліграфія», адже навчання першокласників письма розпочинається саме з роботи на класній дошці.

Завданням цього предмета є:

- навчити дітей писати, читати з рукописного тексту;
- навчаючи писати, розвивати усне й писемне мовлення та мислення школярів.

Засвоєння графіки письма, набуття граматичних знань й орфографічних навичок сприяють формуванню в учнів уміння граматично правильно, точно і змістовно висловлювати свої думки як в усній, так і писемній формі.

Отже навчання дітей правильного і красиво-го письма має здійснюватися за зразками вчителя на класній дошці та в зошитах. Вчитель має дати зразок написання тієї чи іншої літери, докладно пояснити дітям послідовність її накреслення, а учні повинні усвідомити техніку письма на основі зразка вчителя [7].

Важливим завданням вчителя є формування у дітей уміння писати на дошці з орієнтацією на її площину, регулювання розміру літер, дотримання горизонтальності рядків, доцільність розташування матеріалу [4, 16].

Звертаємо увагу на підготовку вчителя до уроку письма: йому слід підготувати дошку, крейду, потренуватися в письмі. Слід також звертати увагу на техніку письма на класній дошці [7, 96]:

- писати треба так, щоб усім було видно написано;
- під час письма необхідно стежити за сприйманням дітьми нового матеріалу;
- писати доцільно в середньому темпі (на кінець навчання письма в першому класі — не менше 10–15 знаків за хвилину);
- при написанні зразків літер не слід припускатися виправлень;
- не користуватися ганчіркою при написанні вчителем зразків на дошці.

Чому? Спостерігаючи за вчителем, який підтирає невміло написаний зразок на дошці, учень у зошиті намагається виправити своє

неправильне написання: витирає гумкою чи то пальцем, зафарбовує коректором, обводить по написаному, забруднюючи сторінку.

Вчителю слід пам'ятати, що письмо — це акт наслідування, тому:

- процес показу написання нової літери необхідно коментувати;
- не рекомендується заздалегідь прописувати зразки на дошці, а якщо вони прописані, то треба розглянути написане і поряд показати процес написання літери, буквосполучення тощо;
- запис на дошці — це зразок для написання в зошиті.

Оскільки писати крейдою значно складніше, ніж ручкою в зошиті, то необхідно на кожному уроці залучати дітей до письма на класній дошці. Після написання букв, складів, слів та речень варто пропонувати учням прочитати все написане чи то на дошці, чи то в зошиті. У такий спосіб вчитель контролює, виправляє, за потреби показує класу кращі зразки письма в учнівських зошитах, підсумовує хід роботи.

У процесі письма вчитель стикається з багатьма труднощами, що головним чином пов'язані з різним рівнем підготовки і розумовим розвитком дітей, а також розвитком сприймання, пам'яті, уваги, уміння слухати, бачити, спостерігати і т. ін.

Недоцільно вважати, що лише зошити з друкованою основою та таблиці — основне джерело навчання письма, навчально-дидактичний матеріал також відіграє значну роль у формуванні графічних навичок. Однак зразок вчителя на класній дошці є основним і тому повинен завжди бути правильним.

Практика засвідчує, що учні красиво пишуть у того вчителя, який сам дає правильні зразки на дошці, правильно прописує літери і буквосполучення в учнівських зошитах.

Звертаємо увагу, що техніка каліграфічного письма на дошці потребує від вчителя значних зусиль, наполегливої та тривалої підготовки, виконання великої кількості тренувальних вправ, а також знання їхньої варіативності. Наприклад, звертаючи увагу на написання короткої чи довгої похилої лінії із заокругленням унизу або з петлею, одночасно відпрацьовуємо відстань між елементами в рядку (рис. 1):

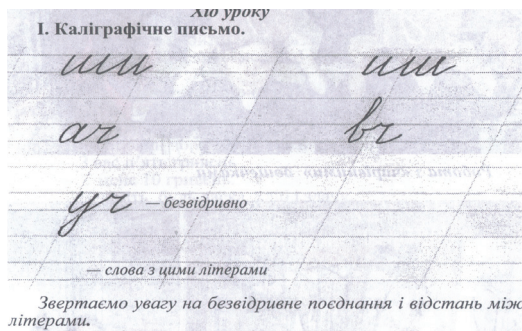

Рис. 1

Отже, правильне каліграфічне письмо формується лише внаслідок проведення спеціальних графічних вправ.

Від чого залежить якість письма на класній дошці?

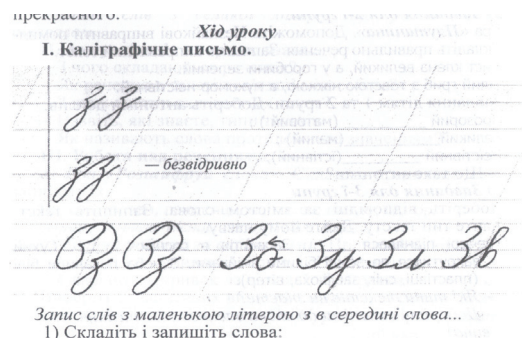

Рис. 2

Значною мірою від того, як вчитель тримає крейду, як уміє її повертати в процесі написання будь-якого елемента літери, наскільки правильне положення вчителя біля дошки, як правильно він сам пише літери, слова і речення. Подаємо зразок письма вчителя на дошці (рис. 2), а учнів — на дощечках (рис. 3).

Робота з «чарівними» дощечками

Складає розповідь за запитаннями і опорними словами на тему «Зима». А. Колесник

Рис. 3. Робота з «чарівними» дощечками (2-й клас ЗОШ № 10 м. Ізмаїла Одеської області. Класовод Т. Осипенко)

Нагадаємо основні умови підготовки до написання зразків на дошці [2, 47–48; 6]:

1. Класна дошка повинна бути гладенькою, бо від її якості залежить написання зразків літер.

2. Дошка повинна бути розкреслена за зразком лінування зошита відповідно до класу, із збільшенням графічної сітки в 10–15 разів. Учні, які сидять за останніми партами, мають добре бачити написане на дошці. Прописані вчителем зразки повинні бути такими ж, як і в зошиті. Це полегшує сприймання письма, правильне відображення зразків у зошитах.

3. Вчитель має добре знати лінування зошитів, навчати дітей орієнтуватися і безпомилково називати лінії — верхня рядкова і нижня рядкова утворюють робочий рядок, є ще надрядкова і підрядкова (по відношенню до робочого рядка) і коса лінія, яка є орієнтиром для нахилу літер при письмі [7, 96].

4. Треба підготувати крейду для письма на дошці. Тримають її трьома пальцями, як і ручку, лише вказівний палець більше тисне на неї зверху.

5. Вчитель мусить потренуватися в письмі на дошці: треба зробити вільні рухи руками і пальцями, визначити приблизно пропорції елементів і встановити положення тулуба під час написання зразків.

6. Під час написання зразків стояти треба лівим боком до дошки, злегка спираючись на неї лівою рукою, а правою писати трохи вище рівня своїх плечей. Таке положення вчителя біля дошки дає можливість учням з будь-якого місця бачити процес, який відбувається на дошці, що є однією з передумов навчання правильного письма. Для ліворуких, під час написання зразка, треба стояти правим плечем до дошки, а лівою рукою прописувати все, що потрібно.

Крім того, вчитель має дотримуватись основних правил підготовки дітей до навчання письма:

— під час письма необхідно стежити, як учні сприймають новий матеріал: слід вимагати, щоб школярі не дивились на вчителя, а стежили за рухом його руки і слухали пояснення;

— писати потрібно в середньому темпі. Повільно писати на дошці не можна, бо в учнів може скластися враження, що вчитель виводить кожен літеру окремо, підправляючи її; неусвідомленість цього веде до зниження темпу письма;

— запис зразка на дошці не можна виконувати до початку уроку. Писати треба безпосередньо перед учнями, щоб вони бачили рух руки, спостерігали, слухаючи коментар. Це сприятиме глибокому засвоєнню матеріалу;

— під час написання зразка необхідно коментувати: звідки починаємо писати, де закінчуємо. Це конче потрібно, оскільки відсутність пояснень утруднює мислення дітей, яке органічно пов'язане з мовленням. Однак пояснення не

слід перевантажувати зайвими словами, бо діти відразу багато слів не сприймають. Наприклад, перед написанням літери П спочатку розглядаємо елементи, з яких вона складається: довга похила з плавним поворотом вліво, довга похила із заокругленням вправо, верхній елемент; при написанні зразка радимо говорити так: починаємо писати від надрядкової довгу похилу і біля нижньої рядкової робимо плавний поворот вліво на ширину малої літери, закінчуємо писати на третину вище у робочому рядку;

— вчитель має пам'ятати, що написане на класній дошці — це зразок для запису в зошиті. Порядок розміщення букв, слів і речень на дошці та в зошиті має бути бездоганним (див. табл. 2);

— вчителю варто дотримуватися спрямування зору вперед, у ту точку, до якої треба вести крейду для того, щоб його письмо на класній дошці відповідало методиці, що допоможе кожному учневі подбати про особисте формування правильних графічних навичок.

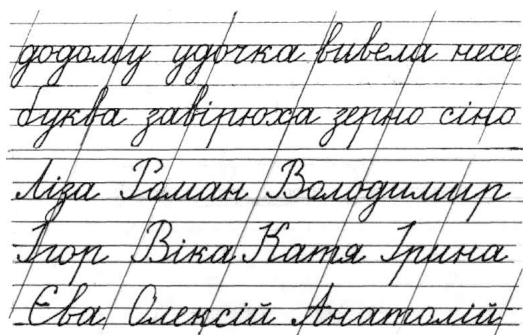

Табл. 3

Оскільки на уроках письма у першокласників закладаються основи не лише почерку, а й грамотності, доцільно враховувати важливість письма для подальшого навчання (див. табл. 3).

Вчитель завжди має пам'ятати, що успішне опанування письмом відбувається одночасно з роботою щодо запобігання орфографічної не-

успішності, яка трапляється безпосередньо при письмі і на дошці, і в зошиті. Так, наприклад, при визначенні звукового складу слів, вимова яких не розходиться з правописом, дитина пише промовляючи:

Л-а-р-а, г-о-д-у-в-а-в, к-о-р-и-с-т-ь.

Під час письма на дошці учень може припуститися помилок, але вчитель повинен спостерігати за його рукою, вимагаючи пояснень того, як учень буде писати, щоб попередити помилку.

Помилки на дошці допускати не можна!!!

Спостереження за уроками та аналіз написаного учнями дають підставу вважати, що переважна більшість дітей після запровадження вправ, успішно засвоює програмний матеріал, форми написання літер та їхніх поєднань збігаються зі зразком.

Отже, специфіка роботи вчителя й учня біля класної дошки полягає в тому, що процес навчання графічного письма на уроках граматики і правопису є нероздільним. Він відбувається у тісному взаємозв'язку між учителем й учнями, що є запорукою успіху в навчанні каліграфічного письма.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. — 2011. — № 18 (трав.). — С. 17–18.
2. Евсеев И. Е. Методика обучения чистописанию / И. Е. Евсеев. — М., 1911. — 125 с.
3. Засоби навчання загальноосвітніх навчальних закладів (Теоретико-методологічні основи) / А. М. Гужій, І. В. Орлова, В. В. Самсонов, М. І. Шут. — К.: НМЦ засобів навчання МОН України, 2001.
4. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі: навч. посіб. / А. М. Богуш, Н. П. Орланова, Н. І. Зеленко, В. К. Лихолетова; за ред. А. М. Богуш. — К.: Вища шк., 1992. — С. 379–390.
5. Навчальна програма загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (1–4 кл.). — К.: Освіта, 2012.
6. Трунова В. А. Всеукраїнський експеримент з «Каліграфії та розвитку мовлення» // Початкова школа. — 2011. — № 3.
7. Трунова В. А. Вчимося правильно писати: навч.-наоч. посіб. / В. А. Трунова. — 4-те вид. — Х.: Фоп Шейніна, 2011.

В. В. ОМЕЛЬЧУК,

директор Одеської спеціалізованої школи № 54 I ступеня з поглибленим вивченням англійської мови

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглянуто умови впровадження інноваційного менеджменту та інноваційних технологій в навчальний процес початкової школи; проаналізовано основні поняття педагогічної інноватики та зв'язки між ними; визначено напрями інноваційного менеджменту та управлінської діяльності; доцільність застосування прийомів інноваційного менеджменту в процесі управління молодшою школою та його умови; детально проаналізовано таку функцію менеджменту як внутрішньошкільний контроль: його мету, завдання, структуру та об'єкти.

Ключові слова: інноваційний менеджмент, навчальний процес початкової школи, педагогічна інноватика, управлінська діяльність, функції менеджменту, внутрішньошкільний контроль.

Провідним напрямом реформування системи загальної середньої освіти є демократизація, гуманізація, впровадження особистісно орієнтованого підходу до процесів управління, оновлення функцій контролю, удосконалення соціально-психологічних факторів взаємодії процесів адміністрування, застосування інноваційних технологій в управлінні. Все це повною мірою стосується і початкової освіти, адже саме вона закладає фундамент майбутньої освіченості, вихованості й професійної спрямованості учня.

Програма розвитку початкової школи орієнтована на створення й реалізацію такої моделі освітнього процесу, за якої б забезпечувалася позитивна динаміка якості й доступності освіти для всіх категорій учнів. Одним з найважливіших ресурсів якості освіти, що надається початковою школою, є узгодженість інтересів основних суб'єктів освітнього процесу, а саме: учнів, батьків, педагогів й адміністрації школи. На це спрямований менеджмент сучасної загальноосвітньої початкової школи.

Дослідження менеджменту будь-якої організації, зокрема, закладу освіти, справа досить складна. Необхідно врахувати й відобразити все, що стосується цієї організації загалом й кожну деталь, окремо. Водночас треба точно визначити недоліки менеджменту організації й запропонувати способи їх вирішення, з цією метою в менеджменті загальноосвітнього навчального закладу останнім часом широко застосовуються інноваційні методи.

Інновації в повному розумінні — це використання нововведень у вигляді нових технологій, видів продукції і послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного або іншого характеру. Період від зародження нової ідеї, створення і поширення нововведення і до його використання прийнято називати життєвим циклом інновації. З урахуванням послідовності проведення робіт життєвий цикл інновації розглядається як інноваційний процес.

Інновації в педагогіці — це не тільки ідеї, а й елементи педагогічного процесу, які вміщують в собі прогресивні засади виникнення, роз-

витку і впровадження в практику ефективних нововведень. Наукові інтереси педагогічної інноватики пов'язані з вивченням інноваційних процесів в системі освіти і виховання. Саме такими є процеси створення, освоєння і застосування педагогічних новацій. Дослідниками [4] узагальнено основні поняття педагогічної інноватики й представлено на рис. 1.

Рис. 1. Основні поняття педагогічної інноватики та зв'язки між ними

Детальний огляд різних класифікацій інновацій міститься у науковому дослідженні О. В. Козлової [2]. Зокрема, запропоновано таку класифікацію нововведень:

- за типом: оперативні й стратегічні, завершені й незавершені, одиничні й масові, успішні та неуспішні, своєчасні й несвоєчасні;
- за обсягом перетворення: часткові (локальні, одиничні, не пов'язані між собою); модульні (комплекс часткових, пов'язаних між собою нововведень, які вводяться блоками); системні (охоплюють весь заклад);
- за об'єктом спрямування: змістові, технологічні, організаційні;
- за соціальними наслідками;
- за інноваційним потенціалом: радикальні (базові) і принципово нові; комбінаторні (конструктивне поєднання раніше відомого з невідомим та застосування його у новій сфері);

модифікаційні (удосконалення, доповнення, модернізація);

— за принципом відношення до попереднього: заміщені (витіснення усталеного засобу новим, більш ефективним), скасовуючі (відміна попереднього), ретровведення (повернення до попереднього).

Інноваційні освітні процеси — «зумовлені суспільною потребою комплексні процеси створення, впровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл» [6].

У сучасній педагогічній практиці відбувається активне застосування освітніх інновацій в загальноосвітніх закладах, що надає їм конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

Інноваційна суть управління проявляється в процесі реалізації принципів демократизації, гуманізації, креативності, орієнтації на інноваційні процеси, на формування творчої особистості, а також принципів справедливості, ініціативи, стабільності педагогічного колективу.

Основні напрями інноваційної управлінської діяльності: концептуальність в управлінні початковою школою; цільовий підхід до управління; управління якістю; формування нових підходів до управління закладом.

Як свідчить досвід управління початковою школою, традиційні засоби контролю органічно доповнюються інноваційними, такими, як моніторинг дослідження якості навчання, врахування оздоровчої функції школи і життєдіяльності школярів, що відображаються в планах роботи школи.

У процесі управління початковою школою активну участь бере рада школи, до складу якої входять вчителі й батьки, які спільно приймають рішення, реалізують навчальні цілі та завдання й проводять моніторингові заходи. Такий вид управлінської діяльності робить управління навчальним процесом відкритим для громадськості.

Застосування інформаційно-комунікативних технологій в управлінській діяльності надало можливість зменшити час на виконання трудомісткої частини процесів, які циклічно повторюються в управлінській діяльності адміністрації. Але електронні засоби зв'язку не займають належного місця в оперативному спілкуванні із зовнішнім середовищем, оскільки ще недостатньо налагоджені Інтернет-зв'язки з органами управління освіти, недосконала процедура звітування й моніторингу через Інтернет. Саме тому інформатизація школи й створення постійної системи зв'язку є одним з пріоритетних завдань розвитку початкової школи.

У початковій школі створена чітка система підготовки до проведення педрад, реалізації їх рішень та контролю за їх виконанням. Підготовка до педради здійснюється за планом, передбачає створення динамічних груп, до функцій яких входить збір інформації, проведення мікродосліджень, анкетування, тестування,

співпраця з психологом. Тематика педрад визначається такими критеріями: актуальність; нестандартність; перспективність; практична значущість.

Все це сприяє забезпеченню позитивної динаміки в роботі початкової школи, уникненню бюрократичних переобтяжень управлінського процесу, активній реалізації навчальних і виховних завдань. Менеджмент передбачає застосування інформаційно-комунікативного обладнання, що надає можливість оперативно здобувати необхідну інформацію, проводити її аналіз, робити висновки, корегувати плани діяльності закладу.

Застосування прийомів інноваційного менеджменту в процесі управління молодшої школи вимагає забезпечення наступних умов.

1. Технологізація педагогічного аналізу: аналіз навчально-виховного процесу як засіб визначення рівня розвитку молодших школярів; вивчення мотивів, надбань вчителів, стимулювання інноваційної, експериментальної діяльності; урахування висновків та перспектив діяльності; використання системного аналізу як засобу вдосконалення функцій менеджменту; гуманізація управлінського мислення, людиноцентристський погляд; підсилення системності управлінського мислення; рефлексивність мислення; аналіз шляхів розв'язання проблем; налагодження системи інформаційного забезпечення та зворотних зв'язків; аналіз колективу з позиції ролі в ньому кожного вчителя; ідентифікація особистих інтересів вчителів з успіхом загальної справи.

2. Технологізація процесу планування: розробка програми розвитку школи; розробка цільових проектів. Прогнозування та проектування розвитку школи та її підсистем; залучення колективу до складання планів, створення програм розвитку, цільових проектів; визначення місії школи; раціональність планування; чіткий розподіл завдань кожного у межах загального, відповідальність кожного за свою справу; широке використання можливостей наукового підходу до планування; досягнення цілей через оптимізацію; концептуальна основа управління; складання планів досліджень, саморозвитку вчителів.

3. Раціоналізація управління інноваціями: моделювання структури управління; розробка мобільної структури управління; встановлення горизонтальних зв'язків, забезпечення їх координації; добір досвідчених спеціалістів; увага до індивідуальних можливостей у посадовому зростанні вчителів; орієнтація на перманентну систему підвищення кваліфікації вчителів; демократизація управління як основа демократизації шкільного життя; формування організаційної культури.

4. Забезпечення зворотної функції контролю: надання переваги визначенню якісних аспектів перевірки; увага до кінцевих результатів, вивчення роботи; увага до методичної

спрямованості контролю; постійне моделювання та оновлення системи внутрішньозшкільного контролю; увага до мотиваційної функції контролю; забезпечення випереджального характеру контролю; обговорення системи внутрішньозшкільного контролю в колективі; вибір ефективної технології контролю; демократизація внутрішньозшкільного контролю; визначення контролю як засобу регулювання та корекції педагогічного процесу.

5. Урахування регулюючої функції шкільного менеджменту: індивідуальна відповідальність; створення нових та оновлення існуючих навчально-виховних технологій; приведення функцій управління у відповідність до завдань навчально-виховного закладу; мотивація вчителя до роботи; формування колективу критичних однодумців; створення творчої атмосфери; високий рівень компетентності особи, яка перевіряє навчальний процес чи інспектує школу; оптимізація управління; наявність резервів, ресурсів (кадрових, матеріальних, фінансових).

6. Наявність відповідних характеристик особистості керівника школи: підготовленість до управління інноваційною діяльністю, орієнтування в сучасних ринкових відносинах, розуміння необхідності модернізації навчально-виховного й управлінського процесів, орієнтування в сучасній нормативно-правовій базі забезпечення загальної середньої освіти.

Окрім того, важливо вміти використовувати досвід діяльності навчальних закладів, які продукують і застосовують освітні інновації, адже в них відбуваються численні реформаторські зрушення, інтенсивний розвиток теорії і практики педагогіки і менеджменту освіти; формується конкурентоздатна особистість, визнається роль «людського капіталу» як засобу підвищення інноваційно-інтелектуального потенціалу країни. Отже, саме керівник має виявити, проаналізувати і сприяти застосуванню інноваційного підходу в управлінні початковою школою. У цьому аспекті заслуговує особливої уваги така функція менеджменту як внутрішньозшкільний контроль.

На відміну від інспектування внутрішньозшкільний контроль здійснюється суб'єктами самого освітнього закладу. Розрізняють адміністративний контроль, взаємоконтроль, колективний контроль вчителів, а також самоконтроль. Мета внутрішньозшкільного контролю, як підкреслює Л. І. Вагіна, — дати інформацію про реальний стан справ в освітній установі, виявити причини недоліків роботи для покращення ситуації, надати методичну і практичну допомогу вчителям. Контроль та аналіз інформації лежать в основі прийняття управлінських рішень і таким чином роблять менеджмент осмисленим і цілеспрямованим. Інформація, що отримується в процесі внутрішньозшкільного контролю, використовується при оцінюванні роботи кадрів, узагальненні передового педагогічного досвіду [1].

В основу внутрішньозшкільного контролю школи закладають педагогічний аналіз результатів роботи вчителя та стану навчально-виховного процесу.

Мета внутрішньозшкільного контролю: а) досягнення відповідності функціонування і розвитку педагогічного процесу в школі до вимог державного стандарту освіти; б) подальше удосконалення навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, їх інтересів, освітніх можливостей, стану здоров'я.

Структура внутрішньозшкільного контролю представлена на рис. 2.

Завдання внутрішньозшкільного контролю: періодична перевірка виконання вимог державних стандартів з різних предметів; формування в учнів відповідального ставлення до оволодіння знаннями, вміннями, навичками; систематичний контроль за якістю викладання навчальних дисциплін, дотриманням вчителями науково обґрунтованих вимог до змісту, форм і методів навчально-виховної роботи; поетапний контроль за процесом засвоєння знань учнями, рівнем їх розвитку, володінням методами самостійного придбання знань; надання допомоги вчителям у навчально-виховній роботі та вдосконаленні

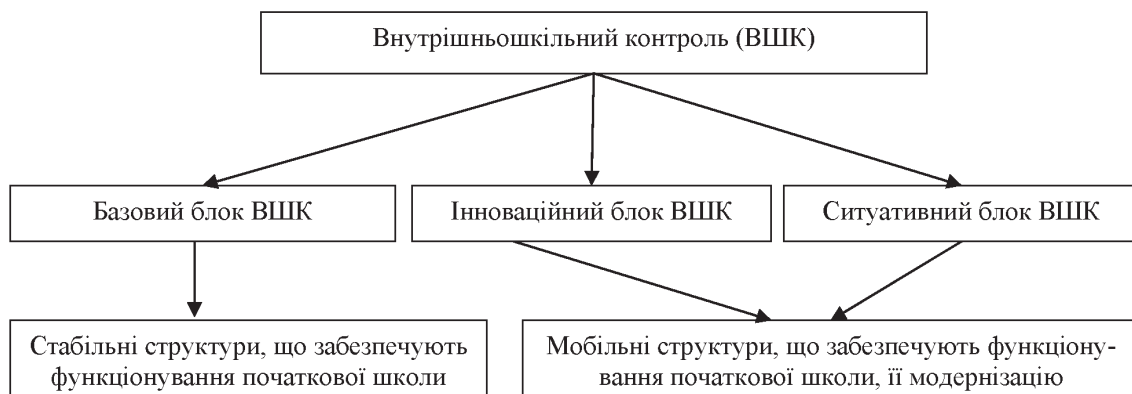

Рис. 2. Структура внутрішньозшкільного контролю

ними своєї педагогічної майстерності; вивчення досвіду роботи вчителів; постійна перевірка виконання всіх планів роботи школи та прийнятих управлінських рішень; забезпечення зв'язку урочної та позаурочної діяльності школи; діагностика стану навчально-виховного процесу, виявлення відхилень від запрограмованого результату в роботі колективу і окремих його членів, створення атмосфери зацікавленості, довіри і спільної творчості; формування найбільш ефективних технологій викладання предметів; підвищення відповідальності вчителів, здійснення процесу впровадження нових методів і прийомів роботи в практику викладання навчальних предметів.

Обмірковуючи організацію контролю, керівник має встановити черговість у вивченні стану викладання навчальних дисциплін, наприклад, в першій чверті перевіряються одні предмети, у другій — інші. Окрім того, необхідно враховувати принцип наступності в науковому і методичному зростанні всього педагогічного колективу, новий навчальний рік повинен бути продовженням минулого щодо вдосконалення педагогічної майстерності кожного члена колективу [3].

За М. П. Портновим, можна виділити такі об'єкти внутрішньошкільного контролю [5]:

1. Навчальний процес: виконання навчальних програм; рівень знань і навичок учнів; продуктивність роботи вчителя; індивідуальна робота з обдарованими дітьми; якість позаурочної предметної діяльності; навички методів самостійного пізнання учнів.

2. Виховний процес: рівень вихованості учнів; рівень громадської активності учнів; якість роботи класних керівників; участь батьків у виховному процесі; якість загальношкільних традиційних заходів; рівень здоров'я і фізичної підготовки учнів; якість профілактичної роботи з педагогічно запущеними дітьми.

3. Методична робота: науково-методичний рівень кожного вчителя; методичний рівень кожного класного керівника; механізм поширення педагогічного досвіду; підвищення кваліфікації педагогів.

4. Наукова та експериментальна діяльність: відповідність цієї діяльності концепції розвитку

початкової школи; ступінь наукової обґрунтованості нововведень; результативність нововведень; рівень наукової освіченості педагогів; дослідна діяльність учнів.

5. Психологічний стан учнів і вчителів: ступінь психологічного комфорту (дискомфорту) учнів, вчителів; психологічна підготовленість колективу до введення нової структури тощо.

6. Забезпеченість навчально-виховного процесу необхідними умовами: охорона праці; санітарно-гігієнічний стан; забезпеченість навчальною та методичною літературою; забезпеченість навчально-технічним обладнанням.

З вищезазначеного можна зробити наступні висновки: мета діяльності сучасної початкової школи — підвищення якості освіти, тобто забезпечення високого рівня успішності і особистісного зростання учнів. Зміна мети функціонування освітньої установи призводить до необхідності зміни управлінської діяльності, менеджменту освіти, впровадження інноваційного менеджменту та забезпечення роботи початкової школи в режимі розвитку. Аналіз і врахування різнобічної інформації, у свою чергу, передбачає удосконалення моделі управлінської діяльності і особливо такого її компонента, як внутрішньошкільний контроль, з урахуванням необхідності привнесення до нього деяких змін, оскільки традиційні форми і методи контролю не повною мірою відповідають завданням, які сьогодні стоять перед сучасною початковою школою.

Література

1. Вагіна Л. И. Планирование в средней общеобразовательной школе / Л. И. Вагіна. — М. : Пед. поиск, 1998. — 250 с.
2. Довкілля в навчальному році // Освіта України. — 1997. — № 39 (22). — С. 18–20.
3. Загвязинский В. И. Творчество в управлении школой / В. И. Загвязинский, С. А. Гильманов. — М. : Знание, 2004. — 58 с.
4. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкової школи: технологічна складова / Л. В. Коваль. — Донецьк : Юго-Восток, 2009. — 375 с.
5. Портнов М. П. Азбука школьного управління / М. П. Портнов. — М. : Пед. поиск, 1991. — 167 с.
6. Пушкарьова Т. Реалізація ідей гуманітаризації у змісті освіти початкової школи в «Комплексній програмі розвитку дітей «Росток»» // Нові технології навчання : наук.-метод. щоріч.-зб. — К., 1997. — Вип. 19. — С. 27–32.

М. А. ГЛАЗУНОВА,
методист лабораторії природничих дисциплін ООіУВ

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ НАВИЧОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ

Ще з кінця XIX століття світ розпочав швидко змінюватися в усіх галузях науки і техніки. Лавиноподібно зростає кількість інформації. Подібний процес накопичення інформації та необхідність відповідної інтелектуальної реакції висувають нові вимоги до людини. Зусилля, які при цьому вона змушена докласти, припускають зміни її особистісних характеристик. Тому сьогодні так актуальна проблема формування творчої особистості, здатної аналізувати проблеми, самостійно робити вибір, визначати та реалізовувати цілі, що виходять за рамки стандартних вимог, усвідомлено оцінювати свою діяльність. Саме творча особистість здатна до сприйняття цих змін як можливості отримати задоволення від потреби вирішувати нестандартні завдання. Сучасна система освіти встала перед необхідністю розкривати та формувати творчий потенціал особистості дитини, щоб надалі це допомогло їй визначити свою життєву стратегію. Орієнтація педагогіки на формування в учнів компетенцій до саморозвитку потребує залучення всіх учасників освітнього процесу в творчу діяльність, яка виступає універсальним механізмом розвитку особистості. С. Л. Рубінштейн писав про творчість як про «будівництво людини». Саме в творчості знаходиться джерело для самореалізації та саморозвитку особистості, яка вміє аналізувати проблеми, встановлювати системні зв'язки, виявляти протиріччя, знаходити їх оптимальне рішення, прогнозувати можливі наслідки реалізації таких рішень і т. д.

Для впровадження в педагогічну практику ідей розвитку компетенцій до саморозвитку та самоосвіти доцільно використовувати різноманітні мультимедійні технології: презентації в різних програмах, відеоролики, фільми та програмні засоби на зразок мультимедійної дошки. Але досить часто використання таких пристроїв

є самоціллю, що не тільки не допомагає учневі, але й дуже заважає розвивати такі якості творчої особистості, як уява, гнучкість мислення. Нерозумне використання сучасних технічних і програмних засобів навчання заважає і такому вчителю, який вважає використання цих засобів метою уроку. Тому в школі-ліцеї «Чорноморський» було вирішено, що потрібна така організація процесу навчання, яка б забезпечувала можливість на кожному уроці і в кожному класі формувати в учнів креативне мислення, необхідне кожній людині, яка бажає здійснювати власне право на досягнення успіху в житті. Підсумком такої роботи став семінар, який було організовано у лютому. Мета семінару — використання різних форм і методів роботи на уроках різного типу задля формування у дітей навичок креативного мислення, раціональне використання мультимедійних технологій на уроках. Уроки готували вчителі з першого по одинадцятий класи. Вчителі мали різний досвід роботи: від молодого спеціаліста зі стажем роботи два роки до вчителя-методиста, який має великий стаж та почесні державні нагороди.

Велику роль у підготовці семінару відіграла методична рада ліцею, яка не тільки визначала вчителів, а й ретельно готувала їх до виступів на семінарі. Керівники МО, заступник директора з навчально-виховної роботи, директор школи, досвідчені вчителі-методисти — всі допомагали вчителям підготувати дійсно цікаві і компетентнісно-орієнтовані уроки. До підготовки були залучені всі вчителі, які бажали допомогти учасникам, або хотіли самі бути учасниками семінару.

Пропонуємо вашій увазі декілька уроків, які були проведені в рамках семінару «Раціональне використання мультимедійних технологій для розвитку креативного мислення учнів».

Л. А. ХРОМОВА,
учитель первой категории, учитель математики школы-лицея «Черноморский»

УРОК-СКАЗКА «ДЕСЯТИЧНЫЕ ДРОБИ» В 5-М КЛАССЕ

Тема. Десятичные дроби. Сложение и вычитание десятичных дробей.

Цель. Обобщить умения и навыки сложения и вычитания, округления десятичных дробей; развивать математическое и креативное мышление учащихся.

Тип урока. Повторение и систематизация знаний с использованием инновационных технологий.

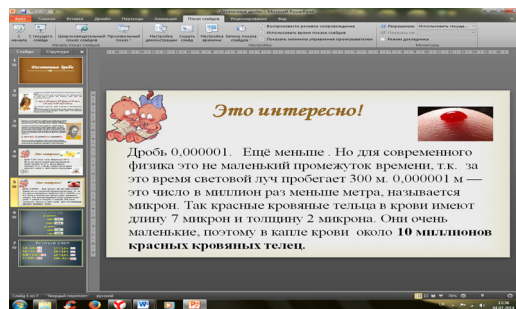
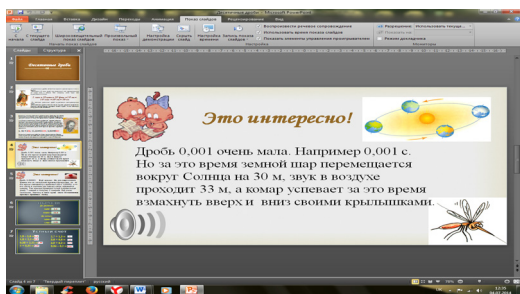
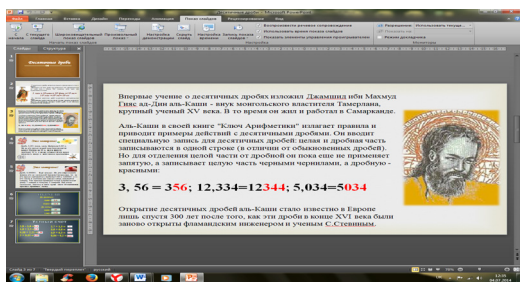
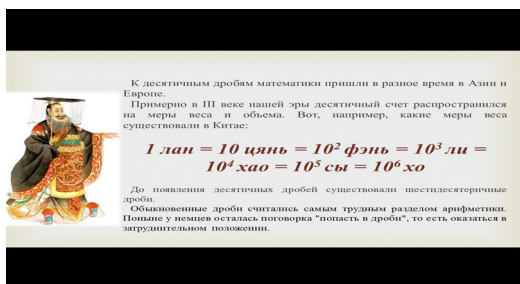
Оборудование и наглядность. Мультимедийный проектор, экран, ноутбук, доска.

Математика — царица всех наук.
Её дворец окружен густыми зарослями,
и чтобы попасть в него, каждому
приходится пробираться сквозь чащу.
Ян Снядецкий

ХОД УРОКА

В начале изучения темы ученики получили опережающее задание — найти интересную информацию о десятичных дробях и об истории их возникновения.

Ученики демонстрируют фрагменты своих презентаций.

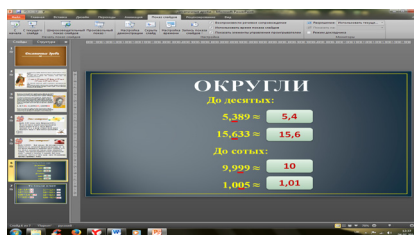

I. Актуализация опорных знаний.

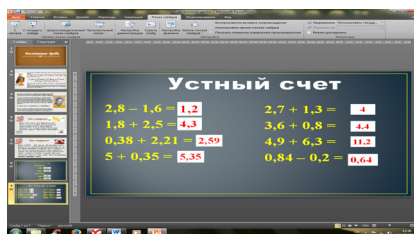
Учитель. Вы научились округлять десятичные дроби, выполнять сложение и вычитание десятичных дробей.

Предлагаю вам выполнить следующие задания:

1) Округление

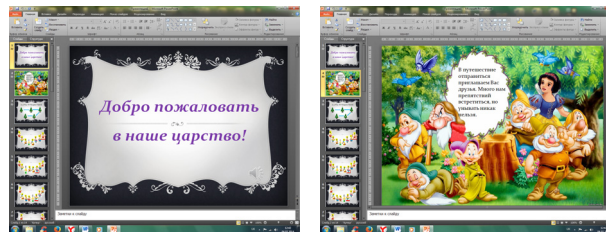

2) Устный счет

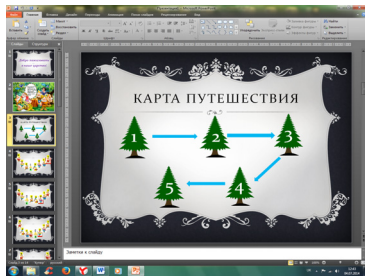

II. Решение упражнений.

Учитель. А сейчас начинается наше математическое путешествие в сказочный лес. Добро пожаловать. Звучит музыка П. И. Чайковского «Вальс цветов» из балета «Щелкунчик».

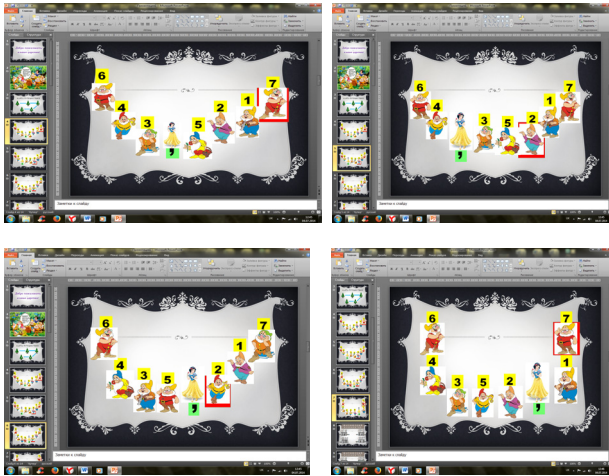

Перед нами — карта нашего путешествия.

Первый пункт назначения — домик Белоснежки.

Белоснежка и гномики предложили нам такую игру: прочитать изображенную ими дробь и назвать разряд цифры у выделенного гнома.

Дальше нас ждет сказочный городок букв и цифр. Обратите внимание на нашу доску (два примера записаны на доске).

Ш	А	Р	М	Я	Е	Л	О	Ы	Й
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

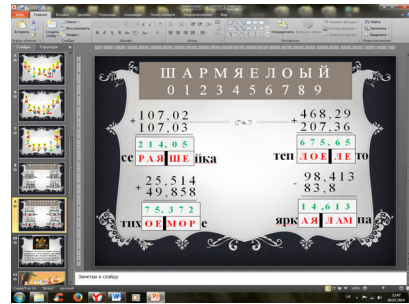
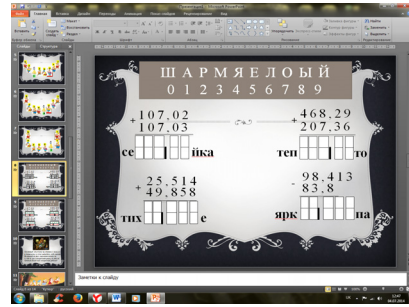
$$\begin{array}{r} 344,32 \\ + \\ 345,33 \\ \hline \end{array}$$

с	м	е							
6	8	9,	6	5					
л	ы	й	л	е					в

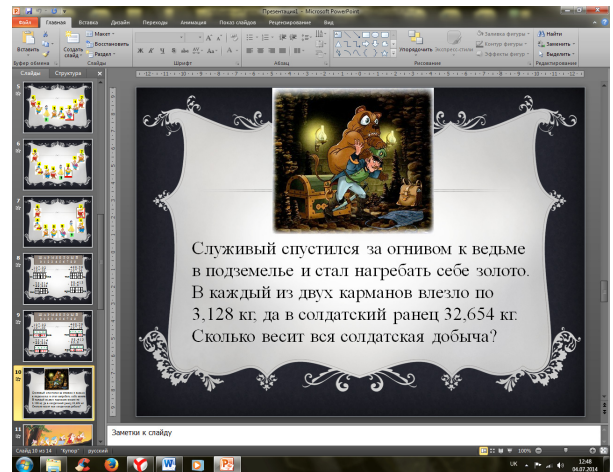
$$\begin{array}{r} 864,73 \\ - \\ 575,72 \\ \hline \end{array}$$

с	т	а							
2	8	9,	0	1					
р	ы	й	ш	а					р

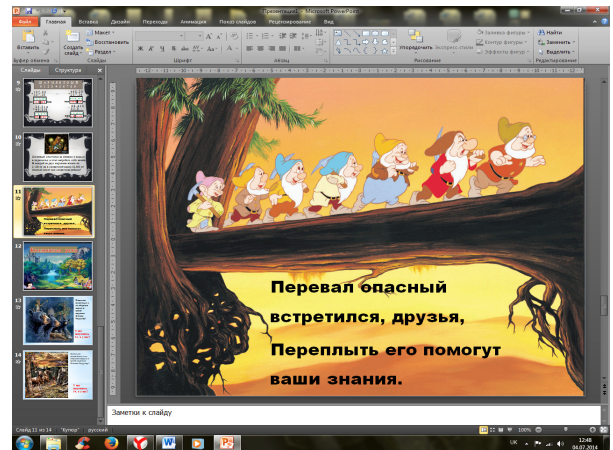
Остальные примеры изображены на экране:

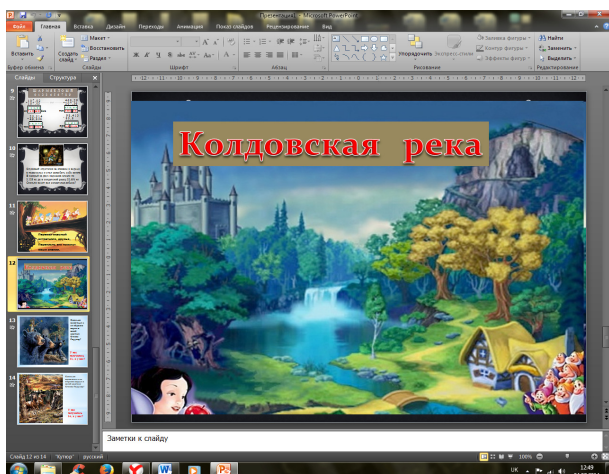
Следующий пункт назначения — сказка «Огниво».

Ученики решают задачу у доски. (Ответ: 38, 91 кг)

Один из гномов отстал на перевале. Догнать друзей он решил по колдовской реке на лодке.

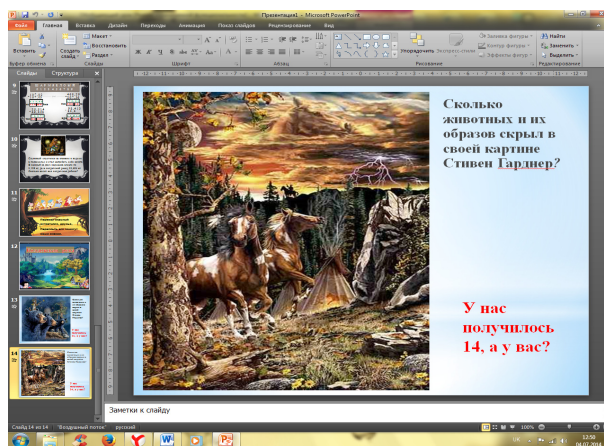
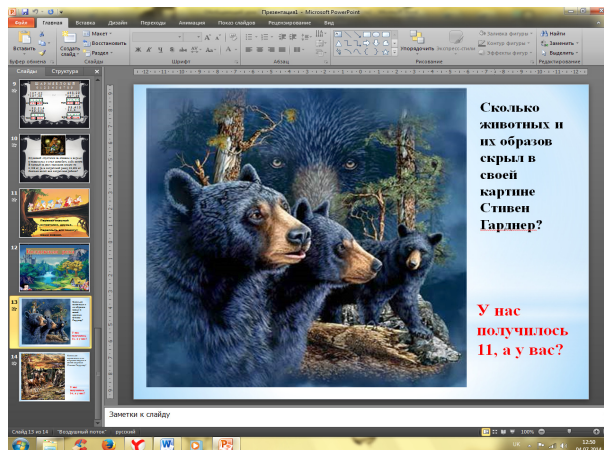
Задача.

Собственная скорость лодки 12,6 км/ч, а скорость течения реки — 3,8 км/ч. Найти скорость лодки по течению реки. (Ответ: скорость по течению реки 16,4 км/ч)

Гном догнал своих друзей и Белоснежку. Нас ждет последнее испытание. Белоснежка предлагает нам такую задачу.

Известный математик Гаусс поразил своего учителя математики необычайной сообразительностью и смекалкой. Когда он учился в 3-м классе, учитель дал ему задание: найти сумму всех натуральных чисел от 1 до 100. Учитель надеялся, что дал ему задание на несколько часов, но ученик нашел ответ за несколько минут. Как он это сделал? (Ответ: 5050)

Учитель. Вы очень хорошо потрудились, и в награду за это Белоснежка приглашает нас в лесную картинную галерею.

III. Итог урока

Учитель. Мы с вами преодолели много препятствий, повторили все, что уже знаем о десятичных дробях, посетили лесную картинную галерею, в которой тоже успешно справились с предложенными заданиями.

IV. Домашнее задание

Стр. 278, задания в тестовой форме «Проверь себя» № 8—11.

Т. В. БОЯРСКАЯ,

учитель второй категории, учитель начальных классов школы-лицея «Черноморский»

УРОК МАТЕМАТИКИ В 1-М КЛАССЕ

Тема урока. Сложение и вычитание чисел вида $10 + 4$, $14 - 4$, $14 - 10$. Задача на определение разности (остатка).

Цели урока:

1) закрепить знания о нумерации в пределах 20; формировать у детей вычислительные навыки сложения и вычитания вида $10 + 4$, $14 - 4$, $14 - 10$; умение решать задачи, деформированные числовые равенства;

2) развивать мыслительные операции (сравнение и классификация, интеллектуальные умения), творческие способности, развивать логическое и критическое мышление, математическую речь;

3) воспитывать прилежание, аккуратность при выполнении заданий, усидчивость, уверенность в своих возможностях, развивать чувство товарищества и взаимопомощи; способствовать формированию здорового образа жизни, умения снимать утомляемость на уроке для лучшего усвоения учебного материала.

ХОД УРОКА

I. Организационный момент

Создадим хорошее и дружелюбное настроение. Улыбнитесь друг другу, садитесь!

Учитель. Руки?

Дети. На месте.

Учитель. Ноги?

Дети. На месте.

Учитель. Локти?

Дети. У края.

Учитель. Спина?

Дети. Прямая.

II. Повторение изученного материала

1. Начнём наш урок с уже полюбившихся вам заданий, которые называются — (анаграмма).

я I пря I ма	прямая
ду I га I ра	радуга
ре I от I зок	отрезок
ло I я I ма I на	ломаная

— Что лишнее? По какому признаку? (1) Ломаная — 4 слога; 2) Радуга — не математический термин, 3) Прямая — слово записано синим цветом)

— Но чтобы не обидеть радугу, давайте сделаем её символом сегодняшнего урока и узнаем о ней несколько интересных фактов.

— Что такое радуга? (*природное явление*) В каком порядке расположены её цвета? Давайте вспомним акrostих, который поможет

нам правильно расположить цвета радуги. А с обратной стороны карточек записана тема нашего урока. Если мы правильно расположим карточки с цветами, то получится тема нашего урока. (*Каждый охотник желает знать, где сидит фазан; чудова жабка жалісно заквакала: «Бажає смачного француз?»*)

— Сколько цветов в радуге? (7)

— Это число люди всегда наделяли магическими свойствами.

— Рим и Киев были построены на 7 холмах.

— Семь чудес света: Египетские пирамиды в Гизе; висячие сады Семирамиды в Вавилоне, VII в. до н. э.; храм Артемиды в Эфесе, около 550 лет до н. э.; гигантская статуя Зевса в Олимпии, около 430 лет до н. э.; Галикарнасский Мавзолей в Малой Азии, середина IV в. до н. э.; Колосс Родосский (статуя Гелиоса в Родосе), около 292–280 до н. э.; Фаросский маяк в Александрийском порту, 143 м, около 280 лет до н. э. (приложение).

— Семь нот на нотном стане (*до, ре, ми, фа, соль, ля, си*).

— Семь дней в неделе.

2. Каллиграфическая минутка.

Именно поэтому для каллиграфической минутки мы взяли число и цифру 7.

3. Характеристика числа 7.

(7 — однозначное число, т. к. записывается одной цифрой 7. В числе 7 содержится 7 единиц, соседи числа 7 — 6 и 8; чтобы получилось 7, надо к 6 + 1 или от 8 — 1).

— Какое двузначное число, содержащее 7 единиц, мы уже знаем? (17)

$$17 = 10 + 7$$

$$17 \text{ см} = 1 \text{ дм } 7 \text{ см}$$

4. Построение отрезков.

— Постройте отрезок длиной 7 см.

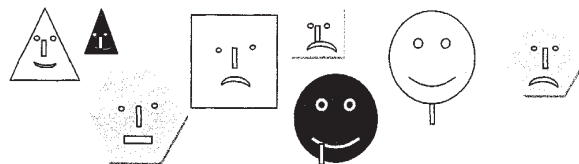
— Ниже — отрезок короче, чем первый.

— На сколько ваш отрезок короче первого?

— Запишите выражение.

5. Геометрическая закономерность.

— Как назвать то, что вы видите на доске? (геометрические фигуры)

— Их надо разложить группами по разным признакам. (по цвету, по форме, по настроению, по размеру, по наличию углов и т. д.).

— Вы прекрасно справились с этим заданием, поэтому хочу вам рассказать такой интересный факт о радуге.

Радугу редко можно увидеть в полдень. Чаще всего радуга возникает утром и вечером. Чтобы радуга смогла сформироваться, солнечный свет должен попасть в дождевую каплю под углом примерно 42 градуса. Это вряд ли произойдет, когда Солнце находится в небе выше, чем под углом 42 градуса.

6. Задание с логической нагрузкой

$$\begin{array}{l} 2 + \square = 8 \quad 5 \square\square = 10 \quad 5 + 4 * 8 \\ 4 + \square = 6 \quad 8 \square\square = 4 \quad 9 * 6 + 3 \end{array}$$

7. Устный счёт.

Самое время потренироваться в устном счёте, и в этом нам помогут смешарики — герои из мультфильма (использование ИКТ — презентация PowerPoint). А в конце презентации интересный факт о радуге.

Радугу можно увидеть и после наступления темноты. Такое явление называют лунной радугой. В этом случае лучи света преломляются при отражении от Луны, а не напрямую от Солнца. Как правило, она бывает менее яркой, так как, чем ярче свет, тем разноцветнее радуга.

III. Изучение нового материала

1. Подготовительная работа.

А сейчас мы немного разогнёмся и заодно подготовимся к восприятию новой темы. (присядьте, хлопните, топните столько раз, сколько единиц в числе 15 и т. д.)

2. Объяснение нового материала.

№ 2, с. 95 (учебник)

— Сколько белых клеточек в первой строке? (10)

Синих? (3) Всего? (13) Итак 13 это 10 и 3 значит $10 + 3 = 13$.

14 — это 10 и 4, если забрать 4, останется 10.

15 — это 10 и 5, если забрать 10, останется 5.

IV. Первичное закрепление

1. Решение примеров.

№ 2 в учебнике, с. 95.

2. Самооценка.

— Кто выполнил эти задания легко, тот на полях рисует смайлик с улыбкой. Кто с затруднениями — грустный смайлик.

— Мы не можем видеть все цвета радуги. Многие из нас с детства помнят стишок, который позволяет запомнить 7 классических цветов радуги (Каждый охотник желает знать, где сидит фазан). Однако на самом деле радуга состоит из более чем миллиона цветов, включая цвета, которые человеческий глаз не может увидеть.

3. Физминутка — «Радуга».

V. Развитие математических умений

1. Творческая работа.

— Чтобы узнать ещё интересный факт о радуге, мы должны справиться со следующим заданием.

— В математике очень важны умения решать задачу.

Задача № 3

Было — 15 яиц

Взяли — 5 яиц

Осталось — ?

Решение

$$15 - 5 = 10 \text{ (яиц)}$$

— Но к этой задаче есть ещё один вопрос.

— Как записывается вопрос, на сколько больше?

— Как ответить на этот вопрос?

$$10 - 5 = 5, \text{ на } 5 \text{ яиц б.}$$

Ответ: 10 яиц осталось, на 5 яиц больше.

Радуга бывает двойной, тройной и даже четверной. Мы можем увидеть больше одной радуги, если свет отражается внутри капли и разделяется на составляющие цвета. Двойная радуга появляется, когда это происходит внутри капли дважды, тройная — когда трижды и так далее. При четверной радуге каждый раз, когда отражается луч, свет, радуга становится бледнее, и потому последние две радуги видны очень слабо. Чтобы увидеть такую радугу, нужно чтобы совпало сразу несколько факторов, а именно — абсолютно черное облако, и либо равномерное распределение размеров дождевых капель, либо проливной дождь.

2. Закономерность.

— Давайте запишем числа

$$\begin{array}{r} 9 \ 8 \ 7 \ 6 \ _ \ _ \\ 6 \ 5 \ 4 \ _ \ 2 \ _ \end{array}$$

— Кто определил, по какому правилу построена эта закономерность? (по горизонтали +1, по вертикали +3)

Радугу можно сделать самому.

1. Метод с использованием зеркала. Поместите зеркало внутри стакана, наполненного водой.

— Комната должна быть темной, а стены белые.

— Посветите фонариком в воду, двигая его, пока не увидите радугу.

2. Метод с использованием компакт-диска.

— Возьмите компакт-диск и протрите его, чтобы он не был пыльным.

— Положите его на плоскую поверхность под свет или перед окном.

— Смотрите на диск и наслаждайтесь радугой. Можете покрутить диск, чтобы увидеть, как передвигаются цвета.

3. Метод дымки.

— Используйте шланг для воды в солнечный день.

— Закройте пальцем отверстие шланга, создавая дымку.

— Направьте шланг в сторону Солнца.

— Посмотрите на дымку, пока не увидите радугу.

VI. Итог урока

Сегодня мы научились решать примеры нового вида. Давайте решим их на карточках. И узнали много нового о таком замечательном и удивительном явлении как радуга. Что же скрывает последняя карточка? На ней написано, что вы молодцы и отлично справились с заданиями, а поэтому для вас есть сладкий сюрприз.

А. В. СЕВАСТЬЯНОВА,
учитель английского языка школы-лицея «Черноморский»

УРОК АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Тема урока. «Артисты».

Цель. Развитие творческого мышления путем использования современных технологий.

Тип урока. Комбинированный (содержательно-поисковый).

Формы работы. Групповые, индивидуальные, письменные, с применением компьютера.

Оборудование: учебник New Challenges 2, компьютер, раздаточный материал.

Мотивация: развитие интереса через создание ситуации, просмотр видео материала с благотворительного концерта ООН (<http://www.youtube.com/watch?v=i41qWJ6QjPI>).

Рис. 1

ХОД УРОКА

I. Организационный момент. Объявление темы и целей урока.

II. Актуализация опорных знаний.

На экране проектора появляются картинки на две различные и казалось бы не соприкасающиеся между собой темы: артисты и природные катастрофы (см. рис. 1).

Просматривая их, ученики выдвигают свои предположения, стараясь ответить на вопрос: А есть ли точка соприкосновения между ними? Если да, то какая?

Когда появляется последняя картинка, ученики приходят к выводу, что темой нашего урока являются «Благотворительные концерты в поддержку стран, пострадавших от природных катастроф».

Ознакомление с новой лексикой при помощи презентации на проекторе (см. рис. 2).

Рис. 2

На экране один за другим появляются слова. Учитель с помощью мимики и жестов объясняет их значение, при этом не произносит самого перевода слов. По окончании презента-

ции учитель раздает список слов, который дети вклеивают в словарь (см. табл.).

Таблица

to hope	надеяться
famine	голод
fund-raising	сбор средств
disaster	катастрофа
huge	огромный
to include	включить
victim	жертва
earthquake	землетрясение
to donate	пожертвовать
to perform free	выступать бесплатно
big names	знаменитости

III. Этап подачи материала.

Эвристическая беседа, работа с учебной литературой, использование медиадоски, видеоролика, через проектор, групповая работа, презентация, поиск ответа на проблемный вопрос, опора на опыт через ассоциацию.

После просмотра видео ученики делятся своими впечатлениями, т. к. на протяжении всего клипа мы наблюдаем различные природные катастрофы и как общество с ними справляется. Дети делятся своими эмоциями, приводят примеры подобных ситуаций, которые возможно случались с ними, либо они об этом читали ранее.

Работа с учебником: SB стр. 60 — читаем названия благотворительных концертов и отвечаем на вопросы: В какой стране он проходил? В поддержку какого государства?

Чтение текста разделено на несколько этапов: вначале ученики самостоятельно читают текст, затем учитель читает первую половину текста и намеренно делает грамматические и вокабулярные ошибки; дети, услышав ошибку, хлопают в ладоши и исправляют её. После этого во второй половине текста ученики должны отыскать ряд слов, которые они видят на эк-

ране проектора, и в тетради записывают слово, расположенное перед и после.

IV. Этап усвоения материала и формирования умений и навыков.

Одним из самых важных и объемных заданий урока является презентация, которую ученики проводят в группах. Класс делится на две команды (по желанию), каждой выдается лист формата А3 и цветные маркеры. Задача команд: сделать плакат-рекламу своего благотворительного концерта. Информация, которая должна быть отображена на плакате: название концерта, время и место проведения, цена билета, куда будут идти вырученные деньги (см. рис. 3).

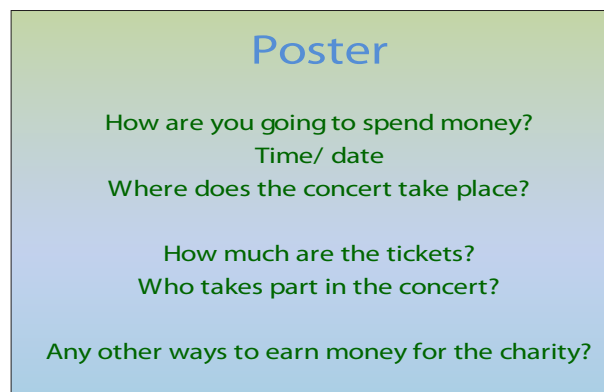

Рис. 3

Важно не только оформление плаката, но и устный рассказ, который должна презентовать вся команда.

V. Контроль и рефлексия.

Содержательный итог урока: команды-противники оценивают работу друг друга.

Выставление оценок за урок.

Домашнее задание: WB стр. 58, новые слова выучить.

Н. И. СТОЯНОВА,

учитель высшей категории, учитель начальных классов Авторской школы Н. П. Гузика, г. Южный

УРОК ПРИРОДОВЕДЕНИЯ В 1-М КЛАССЕ

Одна из главных задач, стоящих перед учителем начальных классов, — воспитать у детей любовь к родине, а значит, и бережное отношение к родной природе. В младшем школьном возрасте эмоциональное познание мира носит специфический характер, обусловленный возрастными особенностями, и отличается эмоциональной непосредственностью, повышенным интересом к окружающему миру. При этом ребёнок очень активен, всё увиденное стремится потрогать, рассмотреть, обстоятельно обследовать со всех сторон и, конечно, по-своему ярко и образно охарактеризовать.

Дети очень любят урок природоведения. На нём у младших школьников развивается познавательный интерес, умение наблюдать.

Наблюдение понимают как непосредственное восприятие учащимися объектов живой и неживой природы, что способствует формированию у них правильных представлений об окружающем.

Правильно организованные наблюдения помогают воспитанию таких важных качеств, как трудолюбие, аккуратность, дисциплинированность, ответственность перед коллективом, бережное отношение к приборам, школьному имуществу; способствуют воспитанию воли и упорства в достижении цели, развивают инициативу и самостоятельность, умение работать систематически.

Теоретически формировать наблюдательность можно и на уроках математики, русского языка, рисования, но приоритет принадлежит всё же урокам природоведения. Здесь всё располагает к развитию наблюдательности — экскурсии в природу, наблюдения в неживой и живой природе.

Можно выделить следующие основные объекты для наблюдения в начальных классах: систематическое наблюдение за солнцем, его высотой и на этой основе за продолжительностью дня; за погодой, характером ее изменений в течение суток и по временам года; наблюдения за сезонными изменениями травянистой, кустарниковой и древесной растительности; за жизнью домашних и диких животных; за трудом детей и взрослых в городе и селе.

Успех проведения урока во многом определяется учителем, его мастерством, любовью к природе, чутким отношением к детям.

Предлагаю разработку урока природоведения (1 кл.) по теме: «**Наблюдения за весенними изменениями в живой и неживой природе**».

Цель урока. Расширение понятийной базы учащихся за счёт включения в неё новых элементов (пробуждение природы, признаки вес-

ны, последовательность явлений в природе и их связи).

Задачи урока. Дать представление об изменениях в жизни растений и птиц весной. Показать связь этих изменений с неживой природой. Учить обобщать собственный жизненный опыт и, используя полученные знания, строить логические выводы и обобщения. Воспитывать чувство гордости за родной край. Продолжать формирование экологической культуры. Развивать аналитико-систематическое мышление.

ХОД УРОКА

1. Эмоциональный настрой.

— Сегодня на уроке мы отправимся в гости к Природе.

Что мы будем делать с вами,
Чтоб природе стать друзьями?
Чтоб природе другом стать,
Тайны все её узнать,
Все загадки разгадать,
Научиться наблюдать,
Будем вместе развивать качество —
внимательность,

А поможет всё узнать
Наша любознательность.

2. Актуализация знаний и определение темы урока.

— Давайте повторим понятия, которые понадобятся сегодня на уроке.

Прислушайтесь к звукам и попробуйте объединить их по группам.

Звучит аудиозапись (стук поезда, шум дождя, пение птиц, плеск волны, рычание животного).

— Какие из данных звуков ты отнесёшь к природе?

— Какие не относятся к природе? (поезд)

— Какие из них отнесём к живой и неживой природе?

3. Изложение нового материала.

— Послушайте стихотворение и попробуйте сформулировать тему сегодняшнего урока.

Снег теперь уже не тот, —
Потемнел он в поле.
На озёрах треснул лёд,
Будто раскололи.
Облака бегут быстрее.
Небо стало выше.
Зачирикал воробей
Веселей на крыше.
Всё чернее с каждым днём
Стёжки и дорожки,
И на вербах серебром
Светятся серёжки.

(С. Маршак)

Тема. Весенние изменения в живой и неживой природе.

— На уроке мы с вами будем устанавливать взаимосвязь между неживой и живой природой весной.

Совместное открытие нового. Работа в парах.

— По каким признакам мы узнаём, что наступила весна? (варианты ответов детей)

— Возьмите карточки. Зачеркните те явления природы, которые не относятся к весне. (*Дети работают по карточкам в парах*)

Карточка № 1.

Стало холоднее.

Падает снег.

Листья распускаются.

Птицы улетают на юг.

Стало теплее.

Тает снег.

Листья желтеют.

Птицы прилетают с юга.

Проверка. Назовите по порядку, какие признаки не зачеркнули в 1 и 2 столбиках.

— Давайте попробуем выделить самый главный признак. (*Солнце выше над землёй, становится теплее, день увеличивается, а ночь уменьшается*)

— А как потепление связано с осадками?

Если становится теплее, то и осадки становятся другими.

Снег, иней → дождь, роса

4. Физминутка (звучит аудиозапись классической музыки) показ, как весной пробивается из земли цветок, как раскрываются почки.

— Как взаимосвязано потепление и состояние почвы?

Опыт.

— А влияют ли как-нибудь изменения в неживой природе на живую природу?

Давайте попробуем раскрыть секреты волшебницы весны.

— Посмотрите на результаты опыта с ветками деревьев. Что мы с вами сделали 2 недели назад? (*Одни ветки поставили в воду в тёплом месте, а другие положили в холодильник*)

— Что же произошло?

Вывод. Главная причина оживления в жизни растений — тепло.

— Почему растения называются первоцветами? (*зацветают первыми*).

— Ещё эти растения называются раннецветущие (*цветы появляются раньше листьев*). Какие раннецветущие растения вы знаете?

Картинки на доске. Работа с учебником.

У всех раннецветущих растений под землёй находится или утолщённое корневище, или луковица. В них с осени отложены питательные вещества. За счёт данных запасов и тепла эти растения зацветают первыми, спешат опылиться и образовать семена до общего цветения.

— Не только растения реагируют на появление тепла.

Снится ночью пауку
Чудо-юдо на суку,
Длинный клюв и два крыла...
Прилетит — плохи дела.
А кого паук боится?
Угадали? Это...

(птица)

— вспомните, почему осенью многие птицы улетели в тёплые края? (*Холодно, исчезают насекомые, нечем питаться*)

— Что является самым главным, чтобы с наступлением тепла, птицы вернулись? (*Появление насекомых: пчела, шмель, муравьи, бабочка-крапивница, мухи, комары*)

— Какие птицы зимуют вместе с нами? (*Воробей, голубь, ворона...*)

— А какие птицы прилетают весной?

— Как называют этих птиц? (*Перелётные*)

— Назовите перелётных птиц.

Картинки на доске. Работа с учебником.

— А какую пользу приносят птицы? (*Охраняют посевы и посадки культурных растений от вредителей и приносят большую пользу человеку*)

Воспитательный момент.

Давайте представим, что мы в лесу, и постараемся воспроизвести его при помощи разных звуков (дети имитируют звуки леса: кукушка кукует, шорох листьев, рычание льва и т. д.)

Звучит громкая музыка (аудиозапись).

— Как вы думаете, такие громкие звуки должны быть в лесу?

Работа с учебником.

Громкая музыка, крики — мешают жителям леса. Птицы и звери теряют связь друг с другом. Это время гнездования птиц. Потрясенная мать может улететь из гнезда и не вернуться. Насекомые не могут летать из-за сильного шума и садятся на землю. От такого шума детёныш любого зверя может испугаться и убежать от мамы. И тогда он потеряется в лесу. А так как он маленький, он не сможет найти себе пищу, или на него нападёт хищник.

— Какое главное правило надо соблюдать в лесу? (*соблюдать тишину*)

— Давайте мы вернёмся к главному вопросу урока.

— Какие изменения происходят в неживой природе и как они влияют на пробуждение природы?

Все события весной наступают в определённом порядке.

Восстанови предложения (работа в парах).

1. Света, больше, солнечного.
2. Полях, тает, на, снег.
3. Набухли, деревьях, на, почки.
4. Насекомые, появляются.
5. Краёв, из, тёплых, возвращение, птиц.
6. Признаки, всё, это, весны.

(Каждый ряд зачитывает ответ)

5. Итог урока.

— Что нового узнали на уроке?

— Что было для вас самым интересным на уроке?

— Что было сложным, вызывало затруднения?

— Какие основные изменения происходят в природе весной?

Закончить сегодняшний урок хочется словами великого писателя, знатока и любителя природы М. Пришвина: *«Всё прекрасное на земле от солнца, и всё хорошее от человека».*

А. С. СТОЯНОВА,
учитель немецкого языка СШ № 5 г. Арциза

ВОСПОМИНАНИЯ О БЕССАРАБСКИХ НЕМЦАХ. ИСТОРИЯ ЖИЗНИ И ПЕРЕСЕЛЕНИЕ

История жизни бессарабских немцев похожа на книгу, в которой повествуется об их нелегкой и многострадальной судьбе.

И начинается эта история с сурового 1940 года. Именно в этом году бессарабских немцев насильно изгнали с их малой родины. Они были вынуждены оставить свои дома, налаженное хозяйство, а сами отправиться в долгий и полный неизвестности путь — в Германию, страну своих предков.

Тяжело было оставлять родные места, но и страшно оставаться, так как в противном случае их ждала далекая Сибирь и забвение.

В Германии переселенцы из Бессарабии обрели новую родину. Шло время, они обзаводились жильем, налаживали быт, но в сердцах оставалась боль от утраты своей маленькой родины — Бессарабии.

Со временем в научных кругах перестали употреблять это географическое название. А в Германии, где живут выходцы из Бессарабии, оно бытует: в Штутгарте есть Бессарабская площадь, Дом бессарабских немцев, а в городе, в котором живет господин Кельм, есть Фриденстальштрассе (Мирнопольская улица).

Старшее поколение бессарабских немцев понимало, что военное противостояние навсегда разделило их с бывшей родиной, они стали врагами, хотя и не по своей воле.

Что надо сделать, чтобы найти пути примирения, как преодолеть полосу отчуждения, как обрести взаимопонимание? Кто должен это сделать?

В Германии нашлись такие люди. Это Эдвин Кельм и его жена фрау Ольга.

Президент бессарабских немцев Эдвин Кельм пережил страшное горе — на его глазах расстреляли отца. И тогда он дал клятву: буду делать все, чтобы люди понимали друг друга, жили в мире. Исполнению этой клятвы он посвятил всю свою жизнь.

17-летний Эдвин Кельм, юноша-беженец, который начинал самостоятельную жизнь в конюшне, без всякой поддержки, а только благодаря Богу и верной спутнице Ольге, постепенно становится известным строителем.

В середине 70-х годов у него и его матери появилось огромное желание поехать в Бессарабию.

Совершить поездку и осуществить свою мечту о примирении помешал КГБ. Офицер КГБ

железным голосом сказал: «Примирение — это ваше мнение, оно не подходит нашей программе, возвращайтесь. Такое сотрудничество нам не подходит!». Эти слова Эдвин Кельм никогда не забудет. Но и не вычеркнет из своей памяти и сердца мечту о поездке в Бессарабию. Он не остановился на половине пути: и вскоре ему удалось добиться возможности посещать Бессарабию, снимать фильмы и рассказывать своим людям о жизни на старой родине.

Как президент общества бессарабских немцев он смог убедить, что Дом бессарабских немцев должен стоять на собственной земле. Он был расположен в городе Штутгарте на Флоринштрассе, 17, а теперь на Бессарабской площади.

Общественная деятельность Эдвина Кельма высоко оценена. 31 мая 1983 года он был награжден Федеральным крестом.

Председатель земли Баден Вюртенберг, профессор Хартман сказал: «...он показал себя очень быстро, он человек дела и руководствуется девизом: «...кто не способен действовать, тот ничего недостоин».

Двадцать шестая встреча бессарабских немцев была посвящена вопросу налаживания отношений и взаимопонимания с народами Востока. Политические отношения европейских народов в то время были натянутыми, и урегулировать взаимопонимание было сложно. Эдвин Кельм пытался объединить бывших бессарабских немцев по всей Германии, включая и ГДР. Кульминацией такой работы было выступление профессора Финка из восточного Берлина на 28-й федеральной встрече, девиз которой: «Наша родина — Германия». Гостей на встрече было 2000, в том числе 200 человек из ГДР.

Вера в Бога помогала Эдвину Кельму и его жене Ольге не терять надежды и мужественно бороться за достижение своей заветной мечты — посетить бывшую родину Фриденсталь (Мирнополье).

Первая поездка состоялась 29 июня 1966 года. Это было 10-ти дневное пребывание супругов Кельм в СССР. Они путешествовали по всему Советскому Союзу, но не имели права посетить Мирнополье.

Начиная со Швейцарии, они проехали через Россию, Украину и Одессу, но не смогли получить разрешение на посещение Мирнополья. И тогда Кельм вместе со своими родственника-

ми решили пойти на риск. Поездом они доехали до Арциза, надеясь, что останутся незамеченными. Однако чуда не произошло: в Арцизе, в 7 километрах от Мирнополя их задержали. За 26 дней они проехали 9600 километров, оставалось всего 7 километров до встречи с местом детства.

Они встречались с бессарабскими немцами, и эти встречи способствовали сближению людей. Но им этого было недостаточно, они хотели сами посетить родные места.

В августе 1980 года Эдвин и Ольга Кельм организовали поездку на старую родину первой группы бессарабских немцев в количестве 50 человек. Это была группа туристов, которые хотели посетить родные места и узнать, что изменилось здесь со времени их вынужденного отъезда. А ведь прошло 40 лет. Туристы побывали на кладбище, где похоронены их предки, постояли у их могил. На многих из них сохранились надписи, которые еще можно было прочитать.

«Мы стали в круг рядом с шелковицей, помолились под свободным небом. С полей дул такой родной ветерок, пели жаворонки, а пастор читал: вы все дети света и дети дня».

Первая встреча с прошлым была не только очень волнующей, но и началом долгого пути к примирению.

Господину Кельму удалось устранить политические барьеры, установить с советскими органами доверительные отношения и доказать, что бессарабские немцы хотят приезжать на старую родину только как туристы, хотят посетить родные села, пообщаться с их нынешними жителями.

Супруги Кельм всегда путешествовали вместе с группой туристов. Эдвин Кельм рассказывал им о Бессарабии, о жизни бессарабских немцев до их выселения.

В 90-е годы в Европе произошли важные политические события: упала Берлинская стена, объединились две Германии. Потепление политического климата в Европе отразилось на путешествии бывших бессарабских немцев в Украину.

Господин Кельм очень хорошо понимал, что именно в такое время важно налаживать мосты взаимопонимания.

Он посещает Польшу, устанавливает в лесу около Шлесина крест как напоминание о погибших и как предупреждение живым.

В 1990 году впервые на федеральную встречу были приглашены мэры и председатели городских и районных советов Бессарабии.

На официальной встрече один из представителей Одесского региона сказал: «Вы, господин Кельм, прорубили окно на восток, и мы Вас за это благодарим».

Каждый год господин Кельм ездит в Бессарабию, и всякий раз после поездки здесь является какой-нибудь памятный знак, напоминающий о прошлой жизни немцев. Самым впе-

чатляющим стала церковь в Сарате, которую немцы с любовью называют собором в степи.

Именно любовь к прошлому и вера в счастливое будущее являются главным фактором, который определяет его деятельность. Это помощь в строительстве церкви в Белгородо-Днестровском, церкви в селе Албота, установление памятных знаков во всех бывших немецких поселениях.

Самым главным в своей жизни господин Кельм считает открытие музея в доме своего прадеда, что в селе Фриденсталь (Мирнополье).

Несмотря на трудности, супруги Кельм сделали все возможное, чтобы музей был открыт. Главным помощником, верным другом и соратником был Валерий Скрыпник.

При посещении музея создается ощущение, что находишься в гостях у хорошего хозяина и чудесной хозяйки. Комнаты тщательно убраны, в палисадниках цветут цветы, посередине двора находится колодец с чистой и вкусной водой, а из кухни доносится запах свежесдобитого хлеба и ароматного борща. В погребе стоят бочки с вином, висят копчения. Стены столовой украшают вышитые буклеты с пожеланиями приятных минут за богато накрытым столом.

В амбаре находится выставка сельхозинвентаря, причем все машины действующие, и господин Кельм любит демонстрировать, как они работают.

Музей в селе Мирнополье является дочерним для музея бессарабских немцев в Штутгарте.

На открытии музея господин Кельм сказал: «Цель наша — дружеские связи и взаимопонимание. Украина — Европа, Германия — Европа, мы принадлежали Европе, и в защиту мира мы своим «сегодня» сделали много и будем делать для «завтра и всегда».

Главное кредо жизни Эдвина Кельма — ни одного дня без творческой работы, направленной на оказание помощи людям.

Так появилась в Шабо ортопедическая клиника «Ольга и Эдвин Кельм», почти во все села бывших колонистов поступает гуманитарная помощь, медицинские учреждения получают современное оборудование.

Деятельность супругов Кельм получила высокую оценку. 20 мая 2001 года от Дьяконства им были вручены золотые кресты. 6 июня 2001 года сенат Кишиневского гуманитарного университета присвоил господину Кельму за его миротворческую деятельность почетное звание доктора Ханорес Кауза, а за развитие украино-немецких отношений он был награжден орденом Ярослава Мудрого.

Почти 50 лет Ольга Кельм была для своего мужа главной помощницей и советчицей. К сожалению, 3 июня 2011 года ее не стало. Боль от тяжелой утраты навсегда поселилась в сердце Эдвина.

Искренне переживали и друзья Ольги. Ольги не стало, но осталась дорога Белгород-Днестровский-Мирнополье, т. е. дорога Эдвина

Кельма и фрау Ольги, у которых было и осталось много соратников. Особенно хочется сказать о семье Скрыпника из Белгорода-Днестровского. Валерий Скрыпник и его сыновья были надежной опорой супругов Кельм.

Сегодня господин Кельм — почетный Президент общества бессарабских немцев.

Воспоминаниями о жизни бессарабских немцев Эдвин Кельм поделился в своих книгах: «Строитель мостов примирения», «Дневник

путешествий: Бессарабия, 2012». Обе книги написаны в соавторстве с писательницей Леонидой Баум и посвящены любимой жене Ольге.

8 августа господину Кельму исполняется 85 лет. Он бодр, полон сил, надеется еще много сделать для Бессарабии.

Пусть господь благословит его деяния, пусть будет вечной память о фрау Ольге в сердцах тех, кто имел счастье общаться с ней.

Позакласне та позашкільне виховання

УДК 372.41:028

Л. М. НАДДЕННАЯ,
заведующая библиотекой школы № 62 Приморского района г.Одессы

ВОСПИТАНИЕ У ДЕТЕЙ ИНТЕРЕСА К ЧТЕНИЮ

Научить детей любить книгу, сформировать навыки библиотечно-библиографических знаний и умение пользоваться информацией — главная задача библиотекаря.

Школьная библиотека является идеальной «территорией» для сотрудничества библиотекарей, учителей-предметников, классных руководителей и родителей, чтобы познакомить детей с книжными богатствами. Именно школьная библиотека является первым звеном, а зачастую и единственным, в привлечении детей к чтению. Публичной библиотекой ребенок будет пользоваться только тогда, когда у него будет сформирована потребность в чтении.

Понимая важность и актуальность проблемы приобщения ребенка к чтению, использую в своей практике разные формы работы с учетом индивидуальных и возрастных особенностей детей. Прежде чем рассказывать об этой работе, хочу напомнить, что для того, чтобы она была успешной, очень важен имидж библиотеки; личности библиотекаря. Необходимо, чтобы ученик для библиотекаря был читателем, а не двоечником или отличником, не паинькой или хулиганом — а просто человеком. И тогда библиотека станет местом неформального и доверительного общения, без которого очень трудно найти взаимопонимание с читателем.

Наиболее эффективной в привлечении детей к чтению является работа с младшими школьниками. За годы работы в школьной библиотеке на своем опыте убедилась, насколько важна первая встреча с будущими читателями, какое впечатление произведет на них библиотека и сам библиотекарь. Радужие во время встречи, уважение к маленькому читателю помогут ему в дальнейшем почувствовать себя личностью.

В конце первого полугодия, после адаптации учащихся 1-х классов к школе, провожу экскурсии в библиотеку, знакомя детей с правилами её пользования, рассказываю о бережном отношении к книге.

Индивидуальная работа с учащимися младших классов начинается со второго класса, когда они становятся читателями. При первой записи в библиотеку приглашаю родителей. Во время беседы с ними знакомя с техникой чтения ребенка, интересуюсь тем, какие книги любит читать или слушать будущий читатель, чем увлекается. Необходимо, чтобы первые книги были интересны для ребенка и при чтении не вызывали трудностей.

В библиотеке для учащихся 1–2-х классов оформлен уголок, где они самостоятельно выбирают книги. При первом посещении знакомя с правилами пользования библиотекой, помогаю правильно выбрать книгу. Во время проведения рекомендательной беседы стараюсь вызвать интерес к книге. Для этого предлагаю рассмотреть иллюстрации, прочитать отрывок из текста, знакомя с содержанием или аннотацией. Обращаю внимание на обложку, на титульную страницу, знакомя со структурными элементами, формирую навыки пользования книгой.

В ходе беседы можно использовать различные приемы в зависимости от её цели, характера литературного произведения, возраста и индивидуальных особенностей читателя. Беседы о прочитанной книге помогают научить выделять главное, развивают умение высказывать свою точку зрения и обогащают словарный запас.

Еще одним важным моментом в привлечении младших школьников к чтению является

общение с их родителями. Если ребенок видит равнодушное отношение к книге в семье, то и сам с удовольствием читает. «Ребенок — зеркало семьи; как в капле воды отражается солнце, так и в детях отражается моральная чистота матери и отца». Часто выступаю на родительских собраниях, рассказываю о роли чтения в жизни ребенка, о приобщении его к чтению, о бережном отношении к книге. Так в этом учебном году побывала на родительских собраниях во всех 1, 2, 5-х классах. Обычно даю родителям несколько советов: чаще заходите в библиотеку, больше читайте детям, следите за тем, что и как читает ваш ребенок, отвечайте на все вопросы, интересующие его, подавайте личный пример в чтении, не заставляйте читать насильно, покупайте ребенку книги.

Для учеников среднего возраста в начале года провела анкетирование. По его результатам можно сказать, что сегодня дети больше любят читать приключенческие произведения, сказки, стихи, книги о животном и растительном мире, проявляют интерес к справочной и научно-популярной литературе. Анкетирование показало, что дети называют произведения из школьной программы. Большинство детей затрудняется назвать героев книг, дать им характеристику. Результаты анкетирования используются при обслуживании читателей библиотеки.

День за днем стараюсь воспитывать любовь к чтению, формировать навыки самостоятельной работы с книгой.

Используются и массовые формы работы.

Воспитанию культуры чтения способствуют традиционные библиотечные уроки. Их тематика такова:

1-е классы — «Экскурсия в библиотеку «Здравствуй, книга!», «Как правильно читать книги»;

2-е классы — «О бережном отношении к книге», «Как вести дневник читателя»;

3-и классы — «Структура книги», «Книга в твоём доме»;

4-е классы — «История создания книги», «Методы самостоятельной работы с книгой»;

5–6-е классы — «Как самостоятельно выбрать книгу», «Словари, энциклопедии, справочники».

Библиотечные уроки проводятся с использованием игровых элементов, практических занятий, презентаций. В 2013/2014 учебном году на уроках природоведения в 5-х классах были проведены библиотечные уроки по теме: «Словари и справочники в помощь для уроков природоведения».

Массовая работа помогает знакомить читателей с писателями, их творчеством, эмоционально воспринимать литературные произведения.

Современным школьникам младшего и среднего возраста больше нравятся игровые формы массовой работы: конкурсы, викторины, лите-

ратурные игры. Литературный КВН по сказкам А. С. Пушкина, конкурсы по произведениям К. Чуковского, С. Маршака, С. Михалкова, обсуждение рассказа Б. Житкова «Барсучонок», сказки Ю. Олеши «Три толстяка», А. Толстого «Приключения Буратино» и многие другие мероприятия были проведены для учащихся начальной школы.

Ребята охотно принимают участие в подготовке литературных праздников, посвященных творчеству детских писателей. Вначале они читают книги, рисуют иллюстрации, затем проводится урок внеклассного чтения и в конце — литературный праздник в актовом зале для учащихся всех начальных классов. За последние два года были проведены такие праздники: «Не хочу писать для взрослых» (к 105-летию А. Линдгрена); «Сергею Михалкову — 100 лет»; «Улыбка и смех — это для всех» (к 105-летию Николая Носова). Сейчас идет подготовка к празднику, посвященному 65-летию одесской детской писательницы Светланы Зубко. Мероприятие состоится в марте, на Неделе детской книги. Мной написан сценарий. Дети на сцене будут инсценировать басни, читать стихи, отрывки из произведений, спойт песни. Я в свою очередь сделаю презентации, оформлю выставки книг и детских рисунков. На подготовку таких мероприятий уходит много времени, но результат того стоит: ребята знакомятся с писателями и поэтами и с удовольствием читают их книги.

Для читателей старших классов проводятся литературно-музыкальные композиции, вечера-портреты, встречи с поэтами и писателями Одессы. К 65-летию Б. Ф. Деревянко был проведен вечер памяти «Будь на земле человеком», на который были приглашены сотрудники газеты «Вечерняя Одесса». В январе 2014 года учащимися 9-А класса был подготовлен час поэзии, посвященный творчеству одесского поэта Валентина Осень. На этом мероприятии присутствовал сам автор, подарил библиотеке более 10 своих книг. На данный момент с 8-А классом готовим литературно-музыкальную композицию, посвященную 70-летию освобождения Одессы «Одесса — город герой».

Основные факторы формирования культуры чтения: семья, школа, библиотека. И их задача — научить детей любить книгу, воспитать вдумчивого читателя. Время не стоит на месте. Появляются новые технологии, новые направления в работе, которые стараюсь использовать в своей практической деятельности.

Литература

1. Русская словесность в школах Украины. — 2008. — № 4. — С. 2–7.
2. Русская словесность в школах Украины. — 2013. — № 6. — С. 2–7.
3. Шкільна бібліотека. — 2005. — № 12. — С. 62–65.
4. Шкільна бібліотека. — 2009. — № 1. — С. 35–36.
5. Шкільний кур'єр. — 2012. — Спец. вип., квітень. — С. 78–79.

УДК 371.32:811.161.1+82:7.079

В. М. ТАРАНУЦА,

учитель высшей категории, учитель-методист Еремеевской ООШ I–III ступеней

М. Ю. ЛЕРМОНТОВ — ПОЭТ, ПЕРЕВОДЧИК, ХУДОЖНИК, МУЗЫКАНТ (интегрированный урок в 9-м классе)

Цель урока: продемонстрировать творческую многогранность поэта, формировать всесторонне развитую личность.

Тип урока: интегрированный итоговый урок.

Оборудование: портреты М. Ю. Лермонтова, Т. Г. Шевченко, Дж. Байрона, Гейне, Гете, Шиллера, видеofilмы «Тарханы», «Молитва Лермонтова», «Клуб кинопутешественников» (фрагмент), выставка репродукций картин М. Ю. Лермонтова. Опорные слова к теме «Лермонтов и Шевченко». Аудиозапись аллегро из скрипичного концерта Людвиг Маурера (фрагмент).

Эпиграф: «Талантливый человек — талантлив во всем» (Лион Фейхтвангер)

ХОД УРОКА

*(Звучит аллегро из скрипичного концерта
Людвиг Маурера (фрагмент))*

Учитель (на фоне музыки).

Как будто сердце плачет, плачет скрипка.
Играет юный Лермонтов...
Сошла с лица улыбка.
В пятнадцать лет какая чувств и звуков глубина!
Он понимает: вечно музыка одна!
(Стихи мои)

Ученик (Лермонтов) (на фоне музыки).

Что за звуки! Неподвижен внемлю
Сладким звукам я,
Забываю вечность, небо, землю,
Самого себя
Всемогуший! Что за звуки!
Сердце ловит их.
Как в пустыне безотрадной
Каплю вод живых!
(Лермонтов «Звуки»)

Учитель. Аллегро из Скрипичного концерта Людвиг Маурера исполнено Михаилом Лермонтовым, когда ему было только 15 лет, как вам сейчас. Сегодняшний урок дополнит ваши знания о жизни и творчестве М. Ю. Лермонтова, приобретенные на предыдущих уроках. Урок вести мне будут помогать ассистенты.

Ассистент 1. Урок необычен. Мы приглашаем вас в кинопутешествие по лермонтовским

местам. Вы узнаете, что М. Ю. Лермонтов, 200-летие со дня рождения которого мы отмечаем 15 октября 2014 года, был не только талантливым поэтом и прозаиком, но и музыкантом, художником, переводчиком. Многие его произведения положены на музыку.

Ассистент 2. Тема урока определена: Лермонтов — поэт, художник, музыкант, переводчик.

Ассистент 1. А эпиграфом к уроку как нельзя лучше подойдут слова немецкого писателя Лиона Фейхтвангера: «Begabte Person ist talentiert in allem» («Талантливый человек — талантлив во всем»).

Ассистент 2. Недавно, 9 марта, мы отметили 200-ю годовщину со дня рождения великого украинского поэта Т. Г. Шевченко. Лермонтов и Шевченко родились в один год. Некоторое время жили и писали параллельно свои произведения в Петербурге. Что их еще объединяло? На этот вопрос нам и предстоит сегодня ответить. Итак, мы приглашаем вас в «Клуб кинопутешественников». *(Видео. «Клуб кинопутешественников» (начало, глобус))*

Ассистент 1. Unsere deutschen Freunde bitten uns, über den großen russischen Dichter Lermontow zu erzählen. Heute unternehmen wir eine Reise nach Russland.

Moskau. Im Jahre 1814 wurde Lermontow in Moskau geboren. Hier studierte er an der Universität im Jahre 1830—1832.

Sankt-Petersburg. In Sankt-Petersburg beendete Lermontow die Militärschule im Jahre 1834. Hier schrieb er seine besten Werke, zum Beispiel, die berühmten Gedichte «Der Tod des Dichters», «Borodino».

Pjatigorsk. Am 15. Juli 1841 wurde Lermontow von Martynow in Pjatigorsk getötet. Das war ein Duell. Der Kaukasus, dessen Natur Lermontow so liebte, brachte ihm Traurigkeit und Tod.

Tarchany. Im Dorf Tarchany verliebten die Kinderjahre von Lermontow. Hier wurde seine Mutter, sein Vater und seine Oma begroben. Der große russische Dichter Lermontow wurde auch in Tarchany begroben.

Учитель. А теперь мы отправимся в лермонтовский заповедник «Тарханы». Для нас проведут интересные экскурсии. Я думаю, что

вас особенно интересуют экспозиции, посвященные Лермонтову-переводчику, музыканту и художнику. (*Фильм-презентация «Тарханы» (начало)*).

Экскурсовод 1. Мы находимся с вами в одном из залов музея-заповедника, повествующем о Лермонтове-переводчике. Переводы Лермонтова — органичная часть его литературного наследия (около 30 стихотворений). Он занимался ими в течение всей жизни, хотя и эпизодически. Как и у других русских поэтов первой трети XIX века, переводы у Лермонтова не столько воспроизводят оригинал, сколько являются вариацией на мотивы иноязычного автора. В западной литературе Лермонтова привлекает творчество И. В. Гете, Ф. Шиллера, А. Мицкевича, Дж. Байрона, Г. Гейне. Послушайте знакомые вам стихи Гете, Шиллера, Гейне в оригинале и в переводе Лермонтова. (*«Горные вершины», «Перчатки», «На севере диком»*) У нас есть возможность послушать в оригинале стихи Байрона и почувствовать лиричность перевода Лермонтова.

Учитель. Следующий экскурсовод нам расскажет о роли музыки в жизни Лермонтова. Мы также узнаем, что многие стихи Лермонтова стали известными романсами, узнаем, какой прекрасный вальс написал композитор Хачатурян к драме Лермонтова «Маскарад».

Экскурсовод 2. Нам известно, что Лермонтов был музыкально одаренным человеком. Он играл на трех музыкальных инструментах: скрипке, фортепиано, виолончели и пел. Об этом свидетельствуют многочисленные современники поэта. У него удивительная музыкальная память. Он даже сочинял музыку. Например, он положил на музыку «Казачью колыбельную песню». С музыкой связано почти каждое прозаическое произведение Лермонтова. Так, в «Княгине Лиговской» описана та самая «Фенелла», увертюру к которой Лермонтов любил играть на рояле, кабинет Печорина украшают статуэтки Россини и Паганини. В «Панораме Москвы» он сравнивает звон московских колоколов с увертюрой Бетховена. В незаконченном прозаическом отрывке «У графа В. был музыкальный вечер...» Лермонтов пишет, что заезжая певица пела балладу Шуберта на слова Гете «Лесной царь». Речь очевидно идет о гастролировавшей в 1841 году в Петербурге немецкой певице Сабине Гейнефегер.

Еще при жизни Лермонтова музыканты стали проявлять интерес к его поэзии. В феврале 1840 года стихи Лермонтова «И скучно и грустно» были положены на музыку композитором, имя которого не дошло до наших времен. А через пять лет Даргомыжский написал свой романс на эти же слова.

Предлагаем вашему вниманию романс на стихи Лермонтова «Я не люблю вас и люблю» (*Музыка*)

Экскурсовод 3. Известному композитору

Араму Хачатуряну предложили написать музыку к драме Лермонтова «Маскарад». Композитор вспоминает, что труднее всего было написать вальс. Вальс не давал ему покоя, он не спал целую ночь, пока не родились долгожданные звуки. (*Звучит вальс Хачатуряна к драме Лермонтова «Маскарад»*).

Учитель. В музее-заповеднике мы обратились с просьбой рассказать о Лермонтове-художнике.

Экскурсовод 4. Лермонтов рисовал с детства мелом на полу. Первые уроки рисования ему давал художник Солоницкий. Затем были занятия живописью с художником Заболотским, которые дали серьезные результаты. По своей тематике и жанровым признакам работы Лермонтова-художника могут быть классифицированы так:

- 1) военная тема;
- 2) пейзажи;
- 3) портреты;
- 4) карикатуры;
- 5) жанровые сцены;
- 6) наброски и рисунки без сюжета;
- 7) иллюстрации и автоиллюстрации.

В области техники диапазон Лермонтова-художника также разнообразен. Он работал в живописи, акварели, рисунке и даже в литографии. Из художественного наследия Лермонтова известны 13 картин маслом.

Обратимся к некоторым картинам художника: «Автопортрет» Лермонтова и портрет испанского герцога Лермы, которого поэт считал своим предком, восхищаются картины, посвященные кавказской природе, автоиллюстрация «Парус». Вспоминаются строки из известного стихотворения. (*Ученики читают стихотворение «Парус» в оригинале и в переводе на немецкий язык*)

Учитель. А теперь попробуем ответить на вопрос, что объединяет Шевченко и Лермонтова?

Примерные ответы: между Шевченко и Лермонтовым, 200-летие со дня рождения которых мы отмечаем в 2014 году, много общего: оба были талантливыми поэтами и художниками. Только Шевченко был художником-профессионалом, а Лермонтов — любителем.

Оба знали несколько иностранных языков: Шевченко — польский, латинский, русский, Лермонтов — немецкий, английский, французский.

Оба любили музыку. Ценили народные песни, которые нашли отображение в их творчестве.

Многие произведения Шевченко и Лермонтова положены на музыку.

У них были общие друзья и знакомые. Например, Василий Жуковский, композитор Глинка.

Оба ненавидели царизм и боролись с ним с помощью пера.

Оба были сосланы царским правительством в ссылку: Шевченко — в оренбургские степи

солдатом, Лермонтов — на Кавказ в действующую армию под пули чеченцев.

Шевченко знал и любил творчество Лермонтова. Его стихи он брал с собою в ссылку. Поэзия Лермонтова вдохновила Шевченко на написание на русском языке таких произведений, как поэмы «Тризна», «Слепая» и другие.

Неизвестно, успел ли Лермонтов прочитать стихи Шевченко. Возможно, «Кобзарь» вышел в апреле 1840 года. А месяцем ранее Лермонтов был переведен в действующую армию на Кавказ за дуэль с Э. де Барантом. Он приехал в столицу в начале февраля 1841 года. Но ему было предписано в течение 48 часов покинуть столицу.

Лермонтов никогда не был в Украине. Но о ней он писал в стихотворении, посвященном Марии Щербатовой:

На светские цепи,
На блеск утомительный бала
Цветущие степи
Украины она променяла,

Но юга родного
На ней сохранилась примета
Среди ледяного,
Среди беспощадного света.

Как ночи Украины,
В мерцании звезд незакатных,
Исполнены тайны
Слова из ее уст ароматных.

А. С. БЛИЗНЮК,

учитель-методист, учитель русского языка и литературы Виноградовской школы Болградского района

УРОК-ФАНТАЗИЯ ПО ПОВЕСТИ А. ГРИНА «АЛЫЕ ПАРУСА»

Цель: познакомить учащихся с жизнью и творчеством Александра Грина, развивать навыки исследовательской работы, художественного чтения, творческое воображение и актерские способности; дать понятие о сказке-феерии, пробудить интерес к творчеству писателя и его повести «Алые паруса».

Оборудование: портрет А. Грина; иллюстрации к его произведениям, рисунки учащихся; аудиозапись «Ноктюрна» Шопена; мультимедиа; портреты актеров из фильма «Алые паруса».

Мечта разыскивает путь, —
Закрывают все пути.
Мечта разыскивает путь, —
Намечены пути.
Мечта разыскивает путь, —
Открыты все пути.

А. С. Грин

ХОД УРОКА

I. Подготовка к восприятию нового материала.

1) Слово учителя.

Большинство писателей в своих произведениях ссылаются на собственный жизненный опыт, который определяет их мировосприятие. Загадочным, романтическим и волшебным предстает мир в изображении Грина. Тяжелая действительность, жизнь, полная мытарств и бедности, не убили в нем мечту о светлом и прекрасном. А. Грин всегда надеялся, что неожиданное счастье придет вопреки всем невзгодам. После тяжелой болезни, не имея ни денег, ни крыши над головой, он написал волшебную повесть-сказку «Алые паруса», пронизанную любовью к жизни, верой в людей

и всепобеждающую силу надежды, способной творить чудеса.

23 августа 2010 года исполнилось 130 лет со дня рождения писателя, создавшего в своих книгах страну Гринландию, населив ее Куркулями, Чинчарами, Летиками, которые действуют в его произведениях рядом с героями, от чьих имен веет легендами о Летучем Голландце и Принцессе Грезе, старинными фолиантами о морских походах и сражениях. «Я люблю книги, люблю держать их в руках, пробегаю заглавия, которые звучат как голос за таинственным входом...». Эти слова, вложенные в уста Томаса Гарвея, героя романа «Бегущая по волнам», Грин писал о себе. Он любил книги, и особенно книги о море.

По воспоминаниям писателя, первой книгой в его жизни было детское издание «Путешествия Гулливера». По этой книге он учился читать, и первое слово, какое он сложил из букв, было: «мо-ре»! И море в нем осталось навсегда.

2) Работа с эпиграфом.

Учитель. Как слова, взятые в качестве эпиграфа, относятся к самому писателю, мы выясним сегодня на уроке.

II. Работа над темой урока.

1) Работа над портретом А. Грина.

Сообщение группы «Искусствоведов». К. Паустовский в статье «Александр Грин» пишет: «Внешность Грина говорила лучше, нежели слова о характере его жизни: это был очень худой, высокий и сутулый человек с лицом, иссеченным тысячами морщин и шрамов, с уставшими глазами, которые загорались прекрасным блеском в минуты чтения или воспоминаний о необыкновенных историях».

«Он был некрасивый, но в нем чувствовалась скрытая привлекательность. Ходил он тяжело, как ходят грузчики, изнуренные работой».

«Он был очень доверчивый, и эта доверчивость внешне выражалась в дружественном рукопожатии. Грин говорил, что лучше всего узнает людей по тому, как они жмут руку».

Один из критиков утверждал, что писатель укоротил свою фамилию для того, чтобы она звучала на «заграничный» лад. Грин объяснял происхождение своего псевдонима по-другому. «Грин» — так коротко окликали ребята Гриневского в школе. «Грин-блин» — была одна из его детских кличек.

2) Ролевая игра «Интервью у писателя Грина» с элементами театрализации.

Звучит «Ноктюрн» Шопена.

А. Грин (ученик) возле окна пишет свое произведение, зачитывая вслух «Не помня, как оставила дом, Ассоль бежала к морю, подхваченная неодолимым ветром события; на первом углу она остановилась почти без сил; ее ноги подкашивались, сознание держалось на волоске. Временами то крыша, то забор скрывали от нее алые паруса...»

(Чтение сопровождается танцем Ассоль).

Журналист 1. Грин, кому нужна ваша сказка, ваша романтическая феерия?

Журналист 2. Придумали нереальную жизнь и хотите заставить нас поверить в нее?

Журналист 3. Что может дать ваше произведение молодому поколению?

Журналист 1. Вы сами встречали добрых волшебников?

А. Грин. Жизнь моя была не из легких. Мама, Анна Степановна, умерла, когда мне было одиннадцать лет. Отец вскоре женился, появилась мачеха. Учился я в городском училище и подрабатывал: переписывал сметы городской больницы, роли для актеров. Уныло и однообразно тянулась вятская жизнь, пока — весной 1895 года я не увидел на пристани двух штурманских учеников в белой матросской форме. Как я им завидовал! И в 16 лет уехал из Вятки в Одессу. Здесь произошла моя первая встреча с морем. Но и морская жизнь обернулась ко мне изнанкой. Я ежедневно ходил в порт и робко просил капитанов взять меня матросом на пароход, но мне грубо отказывали.

Кем я только не был в этой жизни: банкиром, писцом в канцелярии, грузил лес, умирал от малярии в рыбацкой артели, ночевал в пустых котлах на пристани или просто под забором. Был золотоискателем на Урале, дровосеком, матросом на барже, солдатом в пехотном полку, эсером. За революционную деятельность был сослан в Тобольск, бежал, жил под чужой фамилией.

Журналист 2. Какой период вашей жизни вы можете назвать самым счастливым?

А. Грин. Счастливые моменты, конечно, были. Это и жизнь в Петербурге в 1912 г., когда я написал свою первую книгу «Встреча с Максимом Горьким», который дал мне работу и комнату в Доме искусств, и жизнь возле моря в Феодосии.

Журналист 3. Как вам удалось через тягостные жизненные перипетии сохранить чистоту чувств, веру в человеческое счастье?

А. Грин. Любовь к жизни, к человеку, вера в то, что прекрасного на земле больше, чем грязи.

Журналист 1. Вы своих героев называете людьми «с летящей душой». Какие это люди?

А. Грин. Это романтики. Этим людям свойственны поиски счастья, истины. Они не боятся перемен, трудностей и борьбы.

Журналист 2. По жанру «Алые паруса» — сказочное повествование, феерия. Почему вы избрали этот жанр?

А. Грин. Мне хотелось написать книгу, где на фоне фантастического сюжета, экзотического пейзажа, героических личностей действуют обыкновенные люди, хорошо знающие, что такое дружба, любовь, верность. Фееричность помогла показать возможность воплощения мечты в действительность.

Журналист 3. Каким должен быть человек, умеющий делать чудеса?

А. Грин. А вот ответ на этот вопрос и на многие другие, которые прозвучали раньше, вы найдете в моем произведении. Скажу лишь одно: на земле все прекрасное зависит от воли сильных и чистых сердцем людей.

3) «Творческая лаборатория». Исследования I группы «Литературоведов». Знакомство с литературным наследием А. Грина.

— Когда родился писатель Грин?

На жизненном пути А. Грина встречались добрые люди. С особой любовью он вспоминал об уральском богатыре-лесорубе Илье, который обучал его премудростям валки леса, а зимними вечерами заставлял рассказывать сказки. Жили они вдвоем в бревенчатой хижине под старым кедром. Кругом дремучая чащоба, непроходимый снег, волчий вой, ветер гудит в трубе печурки... За две недели Грин исчерпал весь свой богатый запас знаний сказок Перро, братьев Гримм, Андерсена, Афанасьева и начал импровизировать, сочинять сказки сам, воодушевляясь восхищением своего слушателя. И кто знает, может быть там, в лесной хижине, под вековым кедром, у веселого огня печурки и родился писатель Грин, автор сказочных «Алых парусов»? Ведь юному таланту важно, чтобы в него поверили, а лесоруб Илья верил в сказки Грина, восхищался ими.

Литературное наследие Грина — это романтические новеллы, повести, романы, лирические стихи, стихотворные фельетоны и даже басни. В своих произведениях он создал страну «Гринландию». Тех проливов, бухт и гаваней, которые изображаются в книгах Грина,

не отыщешь даже на самых подробных картах. Не отмечены на них ни шумный Гель-Гью, сияющий маскарадными огнями, с гигантской мраморной фигурой «Бегущей по волнам» на главной площади, ни провинциальный Лисс с его двумя гостиницами «Колочая подушка» и «Унеси горе». Нет Зурбагана, Сан-Риоля и других портов на морях ни северного, ни южного полушария. Они придуманы писателем, созданы его воображением.

II группа «Литературоведов». Их исследования.

Любимыми писателями А. Грина были Фенимор Купер, Майн Рид, Жюль Верн, Виктор Гюго, Чарльз Диккенс, Эдгар По, Р. Стивенсон, Новиков-Прибой. Сюжет романа «Золотая цепь» неслучайно напоминает новеллу Э. По «Золотой жук». В них есть сходство и различие.

Сходство. В обоих произведениях повествуется о пиратских кладах, о найденных несметных богатствах.

Различие. В «Золотом жуке» клад обещает благополучие, сулит довольство и счастье, которые наконец обретут Вильям Легран и его друзья, а в гриновском романе клад приносит людям горе, влечет за собой преступление и смерть... А. Грин придает кладу гиперболизированный, символический вид: нищий бродяга Ганувер выволакивает на берег со дна морского чудовищную многопудовую золотую цепь.

Выводы. Золото для нищих духом... приводит к смерти. Ни за какие блага не купить «счастливчику» Гануверу простые сердца Санди и Молли. Для «золотой пыли» они неуязвимы. Чистыми и светлыми проходят они через все соблазны, все лабиринты таинственного Дворца Золотой цепи.

III группа «Литературоведов». Их исследования.

Символический и другой, самый популярный роман Грина «Бегущая по волнам».

Сказочный Гель-Гью, сияющий маскарадными огнями, предстает перед читателем своей будничной, неприглядной стороной. Статую «Бегущей по волнам», которая высится на центральной площади, венчая народный карнавал, хотят разрушить люди, «способные укусьнуть камень», — фабрикант и заводчик, с толстыми сигарами в зубах.

Прелестная Биче, та, что кажется Томасу Гарвею живым воплощением легендарной девы, бегущей по волнам, никнет и гаснет при первом соприкосновении с тайной воображения. «Я не стучусь в наглухо закрытую дверь», — со снисходительной улыбкой говорит Биче.

Той дерзкой душой, что не боится «ступить ногой на бездну», оказывается не Биче, а простая девушка с корабля — Дэзи. Это Дэзи зовет и слышит в конце романа призывный голос «Бегущей по волнам».

— Добрый вечер! Добрый вечер, друзья! Не скучно ли на темной дороге? Я тороплюсь, я бегу...»

IV группа «Литературоведов». Их исследования.

В эти три страшных года — 1918, 1919, 1920-й — среди тифа, голода, смерти Грин обдумывал самую светлую, волшебную, добрую сказку-феерию «Алые паруса».

Что такое феерия? Это волшебное сказочное зрелище. Содержание «Алых парусов» — рождение и осуществление «крупной мечты» в борьбе с засильем косности. Стихия счастья — творчество.

(Использование мультимедиа. Портреты актеров, снявшихся в фильме «Алые паруса».)

Учитель. В любимых городах писателя — Киеве и Ялте на киностудии «Ялтинская» режиссер Александр Стеколенко снял фильм по повести-сказке «Алые паруса». Роль Ассоль исполняла артистка Вероника Иващенко. В роли Грэй снимался артист Александр Бухаров.

Вы читали это произведение. Такими ли вы представляете главных героев?

Глядя на нее, вспоминаю слова Эгля, что «Ассоль — редкий цветок; в Каперне не было еще такого чуда — чудо не является случайно: надо иногда напоминать людям, что есть и любовь, и красота, надо только верить в них, в то, что и в нищете человек может быть счастливым и дарить счастье окружающим».

В его взгляде я вижу тревогу. Это чувство всегда сопровождает счастливого человека. Ведь ему не хочется, чтоб оно улетучилось, оно должно быть долгим. Он как бы говорит: «Чудо нужно делать самому». Если любишь жизнь, люди, живущие рядом, счастливы. И надо продолжать большую душевную работу, чтоб удерживать это счастье.

— Ведь Грэй научился ценить маленькие радости, свои и чужие. А принести радость Ассоль — для него, романтика, человека с «летающей душой», было главным.

Учитель. Как вы думаете, справились актеры со своей ролью?

Думается, что актеры справились со своей ролью и подарят нам, зрителям, еще один праздник Души, Радости, Мечты.

Учитель. 23 августа 2010 г. исполнилось 130 лет со дня рождения А. Грина. Какие цветы вы бы принесли в этот день на могилу писателя?

В этот день мы бы принесли на могилу писателя алые розы. Они символизируют жизнь, верность, любовь.

V группа «Литературоведов». Их исследования.

Мы провели исследования на тему «Символика «Алых парусов».

Белый корабль с алыми парусами на фоне синего моря — символ свободы, счастья, вечной и прекрасной жизни.

Цвет алых парусов — символ жизни; кольцо, надетое Грэм на мизинец Ассоль, — символ любви; «гвозди из окровавленных рук Христа

Грэй вынул, т. е. замазал краской» — символ неприятия насилия; картина, которую увидел 12-летний Грэй в библиотеке — символ его будущей профессии, отваги, мужества.

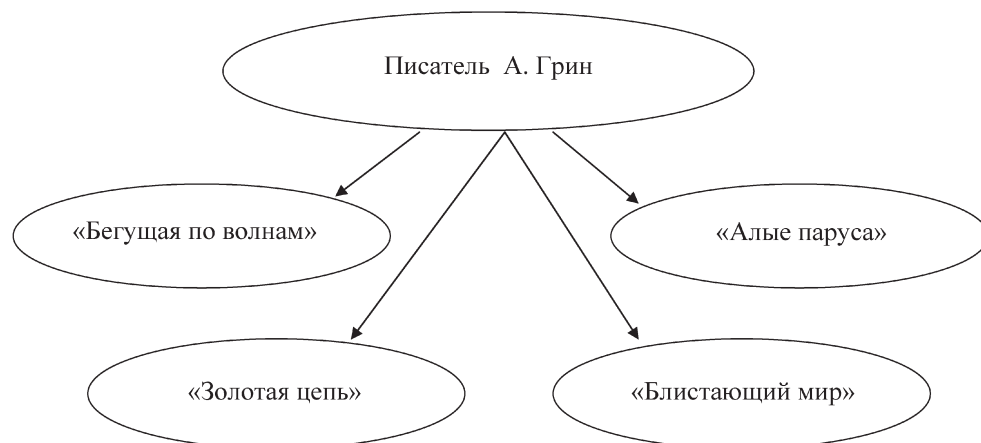
Учитель. В чем убеждает нас Грин своей сказкой?

В том, что можно преодолеть жизненные неприятности и избавиться от несчастья, если верить в свою мечту.

Учитель. Чему учит нас Грин?

Поверить в свою мечту-сказку, поселить ее в своем сердце — и тогда приплывет принц с алыми парусами. Конечно, если душа и мечты наши чистые и возвышенные. Такие, какие имела нежная Ассоль.

Рефлексия. Ассоциативный куст.

Сенкан на тему «Писатель А. Грин».

Писатель Грин,
Смелый, трудолюбивый, добрый
Бродяжничал, плавал, писал.
Жил бедно, но любил людей.
Человек — романтик.

IV. Выводы. Обобщение. Группа «Литературоведы».

1-й ученик. Поэт И. Никитов написал стихотворение «Памяти Грина».

Пускай этот мир, нездешний и старинный,
От нашей современности далек;
Читаешь удивительного Грина —
И душу греет теплый огонек,
А он идет, веселый, добрый спутник,
Повсюду с нами в дружеском строю.
И вносит в наши творческие будни
Романтики певучую струну.

2-й ученик.

АЛЫЕ ПАРУСА

За туманом утренним слышен моря плеск,
Росы перламутровые стряхивает лес.
В это время сонное всюду чудеса,
Вновь у горизонта я вижу паруса.
Вот они пожаращем в небе поднялись,
Мне бы увидеть еще Зурбаган и Лисс.
Города весенние голубых долин —
Создал их волшебник Александр Грин.
И теперь, сквозь ветер по морским волнам,
Я иду навстречу алым парусам.
На лицо попала мне морская соль.
Это — мой кораблик, это я — Ассоль
О. Аксельрод

Учитель. Надеюсь, что знакомство с повестью «Алые паруса» принесет вам немало

радостных минут. Ведь герои А. Грина — романтики, они верят в чудеса и в вечную справедливость мира, где нет нищеты, болезней, где люди любят друг друга.

V. Домашнее задание.

- Прочитать главы I–IV.
- Подготовить пересказ «Мир глазами Ассоль» (девочки), «Жизнь Грэя» (мальчики).
- Выразительное чтение отрывков повести «Пророчество Эгля», «Рассматривание Грэм картины в библиотеке».

Литература

1. Вихров В. Рыцарь мечты.
2. Грин А. Алые паруса.
3. Паустовский К. Александр Грин.

Т. В. НЕГЕЛЯ,
вчитель вищої категорії, вчитель географії ЗОШ № 28 I–III ступенів м. Одеси

УРОК-ПОДОРОЖ В 7-МУ КЛАСІ

Тема уроку. Північна Америка. Загальні відомості. Історія відкриття та освоєння материка.

Мета. Сформувати в учнів систему знань про природу материка Північна Америка та особливості його географічного положення, охарактеризувати історію відкриття й освоєння материка; сприяти організації роботи в малих групах; розвивати творчі здібності учнів, уміння використовувати здобуті знання на практиці та робити висновки; виховувати інтерес до географічної науки; підвищувати рівень активності учнів; навчати орієнтуватися в учбовому матеріалі.

Обладнання. Фізична карта світу, фізична карта Північної Америки, атласи, підручник (Кобернік С. Г. Географія материків і океанів : підручник для 7 кл. / С. Г. Кобернік, О. Я. Скуратович. — К. : Навч. кн., 2002), практикуми, зошити, додаткова література, ММД.

Географічна номенклатура:

Миси — Мерчисон, Мар'ято, Принца Уельського, Сент-Чарльз.

Затоки — Гудзонова, Мексиканська, Аляска, Каліфорнійська.

Острови — Гренландія, Ньюфаундленд, Великі Антильські, Канадський Арктичний архіпелаг.

Півострови — Лабрадор, Каліфорнія, Аляска, Юкатан.

Течії: теплі — Гольфстрім, Аляскінська, Північна Пасатна; холодні — Каліфорнійська, Лабрадорська.

ХІД УРОКУ

I. Організація класного колективу

Клас поділяється на 3 групи по рядах. Кожна група отримує власні алгоритми виконання завдання (див. додаток).

II. Актуалізація опорних знань

Пригадайте план характеристики географічного положення материка.

Робота з практикумом. Пояснення вчителя щодо виконання практичної роботи № 8 «Нанесення номенклатури».

III. Мотивація навчальної діяльності

З давніх-давен люди здійснювали мандрівки, прагнучи відкривати нові землі. Мандрівки були захопливі та небезпечні. Однак незважа-

ючи на це першовідкривачі йшли підкорювати нові землі. Що їх спонукало? Цікавість, гроші, слава? Для чого вони залишали життя в колі своїх сімей: спокійне, забезпечене, комфортне? Сьогодні ми повинні про це дізнатись.

Вирушаємо у далеку подорож до Північної Америки. Спочатку зробимо дослідження берегової лінії материка. Свій курс позначатимемо на карті червоними прапорцями. І одразу на контурній карті будемо підписувати назви географічних об'єктів.

Познайомимось з історією відкриття та освоєння материка, побуваємо в тих місцях, де вперше висадилися вікінги, де побував Христофор Колумб і багато-багато інших мандрівників. Їх маршрути будемо позначати на карті синіми прапорцями. Залишаємо Україну, перетинаємо Європу, просуваючись далі на захід. Долаємо Атлантичний океан, а попереду вже східні береги Північної Америки.

Сьогодні ми маємо можливість дізнатись і побачити більше, ніж тоді, коли тільки відкривали і починали вивчати Новий Світ.

А що цікавого у Північній Америці? Там знаходиться найбільша за площею прісна водойма та найдовша у світі печера; там є крижаний мішок та вічна мерзлота.

А чи не викликать у нас подив і захоплення гірські каньйони, глибина яких подекуди сягає майже 2 км та краса всесвітньо відомих водоспадів і гейзерів Канади?

IV. Повідомлення теми, мети і завдань уроку

Учитель повідомляє алгоритм уроку.

Творча лабораторія (робота в групах).

Клас поділяється на три групи (по рядах для зручності): 1 ряд «дослідники географічного положення», 2 ряд «дослідники берегової лінії», 3 ряд «дослідники вивчення й освоєння материка». Кожна група отримує індивідуальне завдання.

Рушаймо! У Вас є 10 хвилин на підготовку.

V. Вивчення нового матеріалу

I етап — робота з ММД.

Характеристика та оцінка фізико-географічного положення материка Північна Америка, за допомогою ОІС (опорно-інформаційна схема), що з'являється на ММД.

1. Розташування материка по відношенню:
 - до екватора;
 - до нульового меридіана;
 - до тропіків і кіл.
2. Крайні точки та їх координати.
3. Положення та протяжність:
 - по широті з півночі на південь;
 - по довготі із заходу на схід;
 - конфігурація материка.
4. Положення по відношенню:
 - до інших материків;
 - до океанів (перша група).
5. Характер берегової лінії: моря, затоки, протоки, острови, півострови, тип берега та порізанисть берегової лінії.
6. Океанські течії:
 - холодні;
 - теплі (друга група).

(Учні на контурній карті позначають об'єкти, що характеризують ФГП материка, паралельно червоними прапорцями один з учнів — на стінній карті світу, визначає географічні координати крайніх точок, протяжність материка за 60 паралеллю та 100 меридіаном).

Порівнюючи берегову лінію материка з іншими материками, можна зробити висновок, що вона більш порізана. Щодо протяжності материк знаходиться в усіх географічних поясах, крім екваторіального, що обумовлює різноманітність природи. Працюємо з ОІС.

II етап

На ММД презентація одночасно з розповіддю вчителя.

Історія відкриття й освоєння материка. Працює 3-тя група і вчитель.

Подивимось на карту. На півночі материка бачимо найбільший у світі острів — Гренландія. На захід від нього знаходиться велика кількість островів — Канадський Арктичний архіпелаг, що є одним із найбільших у світі.

Гренландія в перекладі означає «Зелена країна». Відкрив її Ейрик Рудий (вікінг зі Скандинавії, виселений за злочини до Ісландії).

Вчитель. У 985 році на 24 кораблях мандрівники з Ісландії вирушили до «Зеленої країни» у пошуках щасливої долі, і тільки 14 дракарів досягли південно-західних берегів Гренландії.

Коли в Європі купці почули про ісландські поселення на острові — з їх мешканцями почали встановлювати торговельні відносини. З Гренландії вивозили до Європи шкури білих ведмедів, хутро блакитних песців, ікла моржів.

Син Ейрика Рудого Лейф Щасливий продовжив відкриття нових земель на заході. Він вирішив досягти таємничої землі, де, за переказами, росте такий потрібний ліс. Наприкінці I тисячоліття після Різдва Христова 30 вікінгів досягли берегів півострова Лабрадор.

Подальша доля гренландських поселень вікінгів, які процвітали три століття, невідома.

Вона залишається нез'ясованою. Одна з версій: почалося погіршення кліматичних умов, що призвело до занепаду господарства вікінгів.

Вивчення Гренландії призупинилось на п'ять століть. Новий період в історії найбільшого острова Землі почався у 1721 році, коли у Гренландію з Данії прибув єпископ Ганс Егеде.

Острів Гренландія сьогодні входить до складу Данії як особлива адміністративна одиниця (позначити його синім прапорцем на карті).

Мандруючи далі на південь від острова, ми потрапляємо на острів Ньюфаундленд. Його відкрив у XV ст. італієць Джон Кабот (позначити на карті синім прапорцем).

Мандруючи в північно-східних і північних районах материка, ми зустрічаємо прізвиська англійців: Джона Девіса (XVI ст.) — протока Девіса, Генрі Гудзона, Вільямса Баффіна (XVII ст.) — Гудзонова затока, море Баффіна (позначити на карті синім прапорцем).

У XVI ст. французька експедиція Жака Картье досягла затоки Св. Лаврентія і увійшла до гирла річки Св. Лаврентія, утворивши поселення Канада (позначити на карті синім прапорцем).

Річка Маккензі. Шотландець Олександр Маккензі пройшов річкою на човнах і досяг берегів Великого Невільничого озера, яке було вкрито льодом (позначити на карті синім прапорцем).

Якщо відкриття норманів не мали політичних і економічних наслідків, то плавання Колумба дало початок справжній колонізації Північної Америки.

На початку XVI ст. у Центральну Америку ринули іспанці, «вогнем і мечем» винищуючи місцеві племена.

У серпні 1492 року три кораблі Колумба вирушили до Індії. Однак натрапили на невідому землю — Новий Світ. Завдяки цьому відкриттю європейці пізнали картоплю, кукурудзу, тютюн.

Хто і коли відкрив Новий Світ?

Щоб відповісти на це запитання, треба визначитися, що вважати відкриттям Америки.

Згадайте норманів. Вікінги недооцінили своє відкриття. Колумб — також. Дж. Каботу здавалося, що він відкрив «Царство великого хана» — Китай.

І тільки тоді на перший план виходить ім'я Америго Веспуччі.

Америго Веспуччі був картографом, знав навігацію. Він написав багато цікавого про Новий Світ, і тому Новий Світ назвали на честь Америго Веспуччі.

Внутрішні райони материка досліджували Меріуотер Льюїс, Вільям Кларк, Девід Томпсон.

Північний полюс, незалежно один від одного, відкрили Роберт Пірі і Фредерік Кук.

Значну роль у дослідженнях західного узбережжя Північної Америки відіграли експедиції російських мореплавців середини XVII ст.

Так експедиція, яку очолювали Вітус Беринг і наш співвітчизник Олексій Чириков, пройшла вздовж Алеутських островів півострова Аляска. (Позначити синім прапорцем на карті Берингову протоку і Берингове море)

У 1732 р. М. Гвоздев та І. Федоров повністю пройшли Беринговою протокою і завершили її відкриття.

Перші російські поселення у Північній Америці заснував Григорій Шеліхов. Саме з його іменем пов'язують виникнення так званої Російської Америки — північно-західного узбережжя материка. Однак у 1867 році російські володіння у Північній Америці були продані США, але ще й донині там проживають нащадки перших російських переселенців.

Дослідження Північної Америки продовжувалося в XIX та XX столітті. Материк поступово був колонізований та заселений вихідцями з Європи, де утворилися великі і незалежні держави — Канада, США, Мексика.

Ось і закінчилася наша подорож. Настав час повертатися. Через Атлантичний океан повертаємося додому, але ми тільки почали вивчати цей надзвичайний та неповторний материк.

VI. Узагальнення вивченого матеріалу

У далекій подорожі Північною Америкою ми дослідили, що берегова лінія материка значно... (розчленована). Тут багато... (островів), ... (заток), ... (проток).

Північна Америка цілком лежить у... (західній) і ... (північній) півкулях.

На півночі материка знаходиться найбільший острів у світі — ... (Гренландія). На заході материк омивається... (Тихим) океаном.

Північний Льодовитий океан омиває береги найбільшого у світі архіпелагу... — (Канадського Арктичного).

Виконання практичної роботи № 8.

VII. Підведення підсумків. Мотивація і виставлення оцінок

VIII. Домашнє завдання

1. § 38, § 39 (п. 1) підручника (Кобернік С. Г., Скуратович О. Я. Географія материків і океанів. — К., 2002).

2. Закінчити практичну роботу № 8.

3. Підготувати повідомлення (за бажанням).

Додаток

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ МАТЕРИКА

Індивідуальні завдання для груп.

Завдання для 1-ї групи.

Визначте:

- Розташування материка щодо екватора, нульового меридіана, тропіків, полярних кіл.
- Положення і протяжність з півночі на південь за 60 паралеллю та з заходу на схід за 100 меридіаном.
- Визначте координати крайніх точок.
- Океани та моря, морські течії, що омивають материк та конфігурацію материка.

— Інші найближчі материки і шляхи сполучення з ними.

Завдання 2-ї для групи.

— З'ясуйте, як географічне положення впливає на природу материка.

— Мандруючи береговою лінією, визначте її основні об'єкти.

— Порівняйте берегову лінію трьох океанів, які омивають материк (порізаність, висота).

— Використовуючи знання про природу Світового океану, покажіть його вплив на природу материка.

Завдання 3-ї для групи.

— За допомогою підручника, карти «Географічні відкриття», розповіді вчителя назвіть імена мандрівників, які відкривали й досліджували материк.

— Складіть таблицю «Історія відкриття та освоєння материка».

П. С. При розподілі карток з індивідуальним завданням враховується рівень підготовки учнів класу (найсильніші — сильні — менш сильні).

Література

1. Винокур М. С. Методические рекомендации по применению опорных сигналов // География в школе. — 1990. — № 4. — С. 45–49.

2. Винокур М. С. Листы опорных сигналов и структурно-логические схемы на уроках географии / М. С. Винокур, О. Я. Скуратович. — К.: Рад. шк., 1990. — 48 с.

3. Кобернік С. Г. Географія материків і океанів: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / С. Г. Кобернік, О. Я. Скуратович. — К.: Навч. кн., 2002.

4. Скуратович О. Я. СЛС в курсі фізичної географії // Географія в школі. — 2003. — № 7. — С. 55–57.

5. Топузов О. Проблемне навчання в процесі вивчення географії // Рідна школа. — 2008. — № 12. — С. 33–34.

6. Якиманська І. С. Розробка технології особистісно орієнтовного навчання // Питання психології. — 2005. — № 2. — С. 31–42.

Підсумковий урок за темою «Північна Америка» (7-й клас)

Мета. Узагальнити знання, здобуті під час вивчення теми «Північна Америка»; продовжувати формувати уміння користуватися картами атласу, аналізувати, досліджувати; перевірити рівень підготовки учнів.

Тип уроку. Систематизація і узагальнення знань.

Форма проведення уроку. Урок-залік.

Обладнання: атласи, практикуми, підручники, зошити, фізична карта Північної Америки.

ХІД УРОКУ

I. Організація класного колективу

Клас поділяється на 5 груп. Враховується індивідуальна підготовка учнів групи, які отримують відповідні варіанти.

II. Мотивація навчальної діяльності

На уроках з вивчення материка Північна Америка ми продовжували аналізувати зако-

номірності взаємодії різноманітних природних компонентів природи. Ми провели шість цікавих подорожей континентом, сьогодні всі набуті знання використаємо на підсумковому уроці. Вам потрібно буде дати відповіді на запитання.

III. Тести «Північна Америка»

I варіант

1. Яке місце за площею посідає материк Північна Америка серед інших материків на планеті?
а) перше; б) друге;
в) третє; г) четверте.
2. Яка частина материка була відкрита вікінгами?
а) південна; б) північна; в) центральна.
3. Які з півостровів розташовані південніше — Каліфорнія чи Флорида, Аляска чи Лабрадор?
4. Води яких океанів омивають миси Мар'ято і Сент-Чарльз?
5. Чому в окремих кліматичних поясах Північної Америки виділяють кліматичні області?
6. Назвіть позитивні і негативні наслідки відкриття Колумбом Північної Америки*.

II варіант

1. Яку затоку моряки називають «Мішок з кригою»?
а) Каліфорнія; б) Гудзонова;
в) Мексиканська.
2. Назва якої річки Північної Америки в перекладі з індіанської мови означає «велика річка»?
а) Міссісіпі; б) Міссурі; в) Колорадо.
3. Яка низовина материка має назву Велика затока?
4. Поясніть розміщення рельєфу у Північній Америці.
5. Схарактеризуйте певний тип клімату (за власним вибором).
- 6*. Шосте запитання для всіх варіантів повторюється.

III варіант

1. Який кліматичний пояс відсутній у Північній Америці?
а) тропічний; б) субекваторіальний;
в) екваторіальний.
2. Яке населення є корінним для материка Північна Америка?
а) індіанці; б) англійці;
в) французи; г) ескімоси.

3. Визначте за картою, в якому напрямі змінюються природні зони Північної Америки.
4. Назвіть найпоширеніші корисні копалини материка.
5. Поясніть, чому на півострові Каліфорнія, який майже з усіх сторін оточений водою, поширені пустелі.
- 6.*

IV варіант

1. Яка країна Північної Америки має найбільш розвинене господарство?
а) Канада; б) США; в) Мексика.
2. Найбільша українська діаспора у...
а) США; б) Канаді; в) Мексиці.
3. Чому арктичне повітря часом проникає до берегів Мексиканської затоки?
4. Дайте характеристику річки Міссісіпі.
5. Наведіть приклади залежності стоку Північноамериканських річок від клімату і рельєфу.
- 6.*

V варіант

1. Яка форма рельєфу переважає на материк Північна Америка?
а) гірська; б) рівнина.
2. Зона землетрусів материка Північна Америка знаходиться...
а) на заході; б) на сході; в) в центрі.
3. До якої затоки впадає річка, що виробила в Кордильєрах Великий каньйон? —
4. Опишіть природну зону (за власним вибором).
5. Які повітряні маси формують клімат Північної Америки?
- 6.*

VI. Підсумки уроку. Мотивація і виставлення оцінок

Вчитель заслуховує відповіді груп, підсумовує, вказує на помилки. Мотивує та виставляє оцінки. Обговорює результати роботи в групах.

VII. Домашнє завдання

1. Узагальнити вивчений матеріал за темою «Північна Америка».
2. Випереджальне завдання на тему «Євразія. Дати. Події. Люди».
3. Підготувати повідомлення (за бажанням).

Д. П. СЛІПЕНКО,

вчитель вищої категорії, вчитель фізичної культури ОНВК № 13 м. Одеси

Н. В. КОЦЕВЕНКО,

вчитель першої категорії, вчитель фізичної культури ОЗОШ № 55 м. Одеси

РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ. ВПРАВИ З М'ЯЧАМИ

Вправи з м'ячами — важливий засіб розвитку і удосконалення координаційних здібностей у молодших школярів. Відомо: щоб дізнатися, наскільки розвинуті у дитини координаційні здібності, іноді достатньо перевірити, як вона виконує кидки, ловіння, ведення та інші вправи з м'ячем. Як показали дослідження, молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для розвитку координаційних здібностей, тому введення в програму фізичного виховання для учнів 1–4-х класів вправ з великими і малими м'ячами повністю себе виправдовує. Більш того, вправи з м'ячами різної ваги і форми позитивно впливають на формування в учнів різноманітних навичок при письмі, малюванні, конструюванні, різьбленні, ліпленні і т. д.

У статті пропонуються вправи з великими м'ячами, спрямовані на розвиток координаційних здібностей. У 1–4-х класах ці вправи можна використовувати для вдосконалення рівня особистої фізичної підготовленості учнів.

Вправи для розвитку координаційних здібностей на етапі початкового навчання виконання рухових дій з м'ячами.

1. Стоячи в шерензі. Передача м'яча з рук в руки (ліворуч, праворуч) перед грудьми, за спиною.

2. Стоячи в колоні. Передача м'яча з рук в руки назад над головою, між ногами.

3. Стоячи в парах обличчям один до одного. Перекочування м'яча двома руками і однією. Те ж, сидячи на підлозі, ноги нарізно на відстані 3–4 м.

4. Стоячи у двох шеренгах обличчям один до одного, ноги нарізно. Перші гравці двома руками перекочують свої м'ячі партнерам, що стоять напроти. Ті, нахилившись вперед, ловлять м'ячі двома руками і піднімають над головою. Після цього нахилиються вперед і перекочують м'ячі по підлозі першим номерам.

5. Стоячи, потім сидячи, ноги нарізно. Удари м'ячем об підлогу двома руками і однією попереду справа, зліва і ловіння його двома руками.

6. Кидки м'яча вгору і ловіння його двома руками.

7. Кидки м'яча вниз і ловіння його двома, а потім однією рукою.

8. М'яч в правій (лівій) руці: 1 — підкинути м'яч вгору; 2 — піймати його тією ж рукою; 3 — ударити м'ячем об підлогу; 4 — піймати м'яч.

9. М'яч попереду в правій руці: 1 — підкинути м'яч вгору — ліворуч; 2 — піймати лівою рукою; 3 — підкинути лівою рукою вгору — праворуч; 4 — піймати правою рукою. Те ж, але в такт кидкам і ловінню м'яча м'яко згинати і розгинати ноги.

10. Стоячи в парах, обличчям один до одного, ноги нарізно, відстань між партнерами 2–4 м. Передача і ловіння м'яча двома руками знизу.

11. Стоячи в парах. Передача і ловіння м'яча двома руками від грудей.

12. Стоячи в парах. Передача м'яча двома руками з-за голови і ловіння його двома руками.

13. Підкидання м'яча правою (лівою) рукою і ловіння двома руками.

14. Удари м'ячем об підлогу правою рукою і ловіння лівою (і навпаки).

15. Кидки м'яча в стіну двома руками від грудей і його ловіння. Те ж, після відскоку м'яча від підлоги.

16. Ведення м'яча на місці.

17. Ведення м'яча навколо тулуба.

18. Ведення м'яча (правою, лівою) рукою при ходьбі.

19. Ведення м'яча на місці, стоячи на одному коліні.

20. Кидки м'яча в стіну по черзі правою і лівою рукою від плеча і ловіння його двома руками.

21. Перекидання м'яча через сітку або мотузку, натягнуту на висоті 1,5–2,0 м.

22. Кидки м'яча (знизу, зверху, з-за голови) в обруч, що лежить на підлозі на відстані 2–3 м.

23. Кидки м'яча в ціль (обруч, підвішений на висоті 1,5–2,0 м) різними способами.

24. Те ж, але кидки через натягнуту мотузку.

25. Кидки м'яча зручним способом у кошик, що стоїть на підлозі.

Вправи для розвитку координаційних здібностей на етапі поглибленого навчання виконання рухових дій з м'ячами.

1. Високе підкидання м'яча з наступним ловінням.

2. Те ж, але з плесканням в долоні перед грудьми, за спиною.

3. Те ж, але з присіданням, присіданням з плесканням в долоні, з поворотом направо, наліво, кругом.

4. Різновиди передачі м'яча, чергування їх з ударами об підлогу.

5. Стоячи по колу. Передача м'яча партнерам за годинниковою стрілкою і проти неї послідовно кожному і через одного (праворуч — правою рукою, ліворуч — лівою).

6. Стоячи в трійках, п'ятірках. Передача і ловіння м'яча.

7. Стоячи в колонах. Передача м'яча з переходом гравців в кінець своєї або протилежної колони.

8. Стоячи в четвірках по кутах квадрата. Передача м'яча один одному з наступним переходом по діагоналі, по прямій.

9. Стоячи в парах. Ведення м'яча на місці правою (лівою) рукою з наступною передачею його (довільним способом) партнеру.

10. Те ж, але кидок м'яча в стіну і його ловіння.

11. Ходьба з веденням м'яча з поступовою зміною висоти його відскоку від підлоги.

12. Стоячи в парах, трійках. Катання м'яча різного діаметру по підлозі.

13. Те ж, але катання м'яча лівою (правою) рукою по гімнастичній лаві, встановленій похило.

14. Ведення м'яча на точність між предметами (кубиками, булавами).

15. Стоячи в парах. Кидки м'яча в горизонтальну ціль (набивні м'ячі) з відстані 4–6 м.

16. Ведення м'яча правою (лівою) рукою зі зміною напрямку руху.

17. Те ж, але зі зміною швидкості пересування.

18. Ведення м'яча у поєднанні із зупинкою, передаванням або кидком.

19. Кидки м'яча різними способами в ціль, встановлену на висоті 1,5–2,0 м, потім ловіння, ведення з фіксацією зупинки.

20. Те ж, але кидок у горизонтальну ціль — обруч, що лежить на відстані 2–3 м.

Вправи для поглибленого вивчення координаційних здібностей на етапі закріплення і подальшого вдосконалення рухових дій з м'ячами.

1. У парах. Під час ходьби передача м'яча при зближенні та віддаленні партнерів.

2. Двоє проти одного. Передача м'яча в парах при протидії одного захисника.

3. У парах на відстані 2 м один від одного. За сигналом вчителя партнери починають пе-

редавати м'яч один одному визначеним способом. Перемагає та пара, яка раніше зробила 10 передач без падіння м'яча.

4. У парах кидки м'яча у рухому ціль. Партнери повинні по черзі уразити ціль, яка рухається на відстані 3–5 м.

5. Стоячи в шеренгах на лицьових лініях баскетбольного майданчика. Катання м'яча на точність зупинки в обумовленому місці. Гравці першої шеренги прагнуть передати м'яч з таким розрахунком, щоб він зупинився на середній лінії. Потім те ж виконують гравці другої шеренги.

Методичні рекомендації щодо використання вправ з м'ячами

З метою формування в учнів 1–4-х класів умінь і навичок щодо виконання кидків та ловіння великих м'ячів вчитель фізкультури має враховувати методичні рекомендації щодо використання вправ.

На уроці рекомендується виконувати 4–6 вправ. Загальна кількість повторення вправ з кидків і ловіння м'яча — 30–40 разів. Необхідно звертати увагу на те, щоб кожен кидок учні виконували відповідно до завдання вчителя.

Виконання вправ на координацію рухів доцільно розпочинати з простих, поступово їх ускладнюючи, що слід враховувати при складанні комплексів.

При оволодінні руховими діями з великими м'ячами діти 7–10 років виявляють явно виражені індивідуальні особливості. Одні швидко і легко засвоюють ці дії, інші навчаються їм значно довше. Вправи з м'ячами дають можливість здійснювати в навчанні індивідуальний і диференційований підходи.

Естафети і рухливі ігри з м'ячами

«Школа м'яча». Команди розташовуються в колони по одному. Ті, що направляють, тримають в руках м'яч. Перед кожною колоною на підлозі окреслено коло діаметром 60–70 см. За сигналом вчителя направляючий посилає двома руками м'яч в коло, і йде в кінець колони. Після відскоку м'яч ловить наступний гравець, який повторює завдання першого. Перемагає команда, яка першою закінчила естафету і зробила менше помилок.

«М'яч у кошик». Команди стоять у колонах по одному перед лінією, за якою на відстані 2–4 м встановлені великі кошики (ящики). За сигналом перші номери, які в руках тримають по м'ячу, із стійки ноги нарізно по черзі виконують кидки двома руками знизу, намагаючись закинути м'яч у кошик. Гравець, який виконав кидок, переходить в кінець колони. Перемагає команда, в якій більше попадань.

«Швидко і точно». Команди розташовуються попереду лінії кидка в колони по одному. У направляючих по м'ячу, який вони повинні закинути в обручі, що знаходяться на відстані 2–4 м від лінії кидка. За сигналом пер-

ший гравець з положення стоячи ноги нарізно кидає м'яч в обруч і відразу ж біжить за м'ячем, підбирає його і, повернувшись в кінець своєї колони, посилає його вперед між ніг тих, хто грає. Другий гравець, отримавши м'яч, повторює ті ж дії з м'ячем. Виграє команда, яка першою і з більшою кількістю попадань закінчила естафету.

Варіант. Спочатку кидки виконуються двома руками знизу, потім однією або двома руками від грудей.

«Попади в обруч». Команди, розділившись на дві підгрупи, стоять в колонах по одному обличчям один до одного на відстані 4–5 м, м'яч в руках направляючого. Між підгрупами гравців знаходиться стійка з обручем (обруч можуть тримати звільнені від уроків учні), вертикально закріпленим на висоті 1,5 м. За сигналом направляючий кидає м'яч через обруч першому гравцеві протилежної команди, а сам перебігає в кінець своєї колони. Гравець, який спіймав м'яч, кидає його назад через обруч гравцеві, що стоїть у другій підгрупі, а сам стає в кінець своєї колони. Якщо гравець з першої спроби не потрапив в обруч, він підбирає м'яч і кидає його повторно. Естафета закінчується, коли м'яч знову опиниться в руках направляючого. Перемагає та команда, яка швидше за інших закінчила естафету.

«М'яч у тунелі». Гравці команд, розподілені у колони по одному, займають вихідне положення, ноги ширше за плечі. За сигналом вчителя капітан, нахилившись вперед, двома руками посилає м'яч назад між ногами гравців. Останній гравець кожної команди, спіймавши м'яч, біжить з ним вперед, стає попереду і знову посилає м'яч між ніг тих, хто грає. Гра закінчується, коли капітан з м'ячем стане на своє місце. Переможцем є команда, яка першою закінчила гру.

«Перекоти м'яч». Кожна команда розділена на дві групи, які стоять в колонах обличчям один до одного на відстані 5–6 м. У направляючого баскетбольний м'яч. За сигналом направляючий двома руками перекочує м'яч гравцеві протилежної групи, а сам стає в кінець своєї колони. Гравець, який отримав м'яч, перекочує його назад, і т. д. Виграє та команда, яка першою закінчила гру.

Варіанти: перекочування м'яча гравці виконують то правою, то лівою рукою; гравці перекочують два м'яча обома руками одночасно.

«Передача м'ячів». Команди розташовуються в колони по одному на відстані 1–2 кроки один від одного (залежно від способу передачі м'яча), приймаючи вихідне положення ноги нарізно. М'яч знаходиться у капітана команди. За сигналом гравці починають передавати м'яч з рук в руки обумовленим способом і так само повертають його назад. Виграє команда, яка першою закінчила естафету. Способи передачі м'яча: двома руками збоку (ліворуч і праворуч) з поворотом тулуба; дво-

ма руками зверху з нахилом назад; останній гравець, отримавши м'яч, перекочує його направляючому між ніг учасників; м'яч передають з рук в руки між ногами.

«Перенесення м'ячів». Команди стоять в колонах по одному, перед кожною по 2–3 м'ячі. У 5–7 м від старту стійка. За сигналом гравець № 1, піднявши з підлоги м'ячі, біжить до стійки і залишає їх там, потім бігом повертається в кінець своєї колони і торканням по руці передає старт іншому гравцеві. Далі до стійки біжить гравець № 2 і, піднявши з підлоги м'ячі, повертається з ними назад, кладе їх перед командою і стає в кінець колони. Виграє команда, яка першою закінчила перенесення м'ячів.

Варіанти: кожна команда ділиться на дві групи і виконує зустрічне перенесення м'ячів зі зміною місць; гравець № 1 не залишає м'ячі біля стійки, а перекочує їх по черзі гравцеві 2, який, підбравши м'ячі, повторює те ж саме.

«Пересування з м'ячем». Гравці розташовуються в колони по одному. М'яч знаходиться у капітанів. За сигналом учасники по черзі виконують різні завдання, пробігаючи з м'ячем зазначену відстань (6–10 м) вперед і назад. Способи пересування з м'ячем визначає вчитель: тримаючи м'яч на долоні; ударяючи м'ячем об підлогу з ловінням двома руками (обумовлену кількість разів); ведучи м'яч правою, потім лівою рукою; ведучи м'яч ногами.

«Виклич по імені». Клас, розділившись на 5–7 груп, утворює декілька кіл. У центрі кожного кола стоїть гравець, що водить з м'ячем. За сигналом вчителя він підкидає м'яч вгору і, назвавши ім'я того, кому призначається м'яч, сам повертається на його місце. Викликаний повинен встигнути спіймати м'яч до того, як він упаде на землю. Впіймавши м'яч, він потім знову підкидає його вгору і також визиває кого-небудь, і т. д. Виграє група учнів, яка більше всіх впіймала м'яч. Діаметр кола, в якому стоять діти, потрібно поступово збільшувати.

«Граї, але м'яч не втрачай». Кожен учень самостійно грає з м'ячем у будь-кому вільному місці майданчика (ловіння, кидки, ведення і т. д.). За сигналом вчителя всі повинні якомога швидше підняти м'яч вгору. Той, хто запізнівся, отримує штрафне очко. Потім гра продовжується. Виграють учні, які під час гри не отримали штрафних очок. Вчитель заздалегідь обумовлює рухи з м'ячем, які можуть виконувати учні.

«М'яч, що водить». Клас ділиться на декілька груп, кожна з яких утворює коло діаметром 4–5 м. У центрі кола стоїть учень, що водить з м'ячем. За сигналом той, хто водить, по черзі кидає м'яч (обумовленим способом) своїм гравцям, намагаючись отримати його назад, не впустивши. М'яч має обійти всіх гравців 2–3 рази. Перемагає група, яка раніше виконала завдання і найменше разів випустила м'яч із рук.

«Гонка м'ячів по колу». Гравці утворюють коло, розраховуються на перші і другі номери. Перші номери — одна команда, другі — інша. Двох гравців, що стоять поруч, призначають капітанами. У кожного з них по м'ячу різного кольору. За сигналом вчителя капітани передають м'ячі по колу в різні сторони, через одного, найближчим гравцям своєї команди. Перемагає команда, яка першою повернула м'яч своєму капітану.

Варіанти: гравці передають м'ячі один одному в одному напрямку, прагнуть наздогнати «чужий» м'яч; м'ячі передаються по колу декілька разів; гравці знаходяться в положенні сидячи.

«Оволодіння м'ячем». У грі беруть участь три учні, два з яких стоять один перед одним на відстані 3–4 м і перекидають м'ячі один одному будь-яким способом. Третій, розмістившись між ними, прагне оволодіти м'ячем або хоча б доторкнутися до нього рукою. Якщо це вдається, він міняється місцем з тим, чия передача перервав.

«Не давай м'яч тому, хто водить». Гравці утворюють коло, передають м'яч один одному в різних напрямках, а той, що водить, пересуваючись в колі, прагне упіймати м'яч або доторкнутися до нього рукою. Якщо це йому вдається, він займає місце гравця, який зробив останню передачу, а той, що водить, стає гравцем.

Варіанти: кидати м'яч тільки обумовленим способом; гравців, що водять, в грі може бути два; гра виконується двома м'ячами.

«У кого менше м'ячів». Учні утворюють дві рівнозначні команди, і кожна розташовується на своїй половині волейбольного майданчика. Сітка знаходиться на висоті 150–180 см. У гравців кожної команди однакова кількість м'ячів. Після сигналу учні намагаються перекинути свої м'ячі на майданчик суперника. Виграє команда, на майданчику якої після свистка знаходиться менше м'ячів. Граючим забороняється штовхати один одного і віднімати м'яч.

«Рухлива ціль». Клас ділиться на декілька груп, кожна з яких утворює в центрі коло з гравцем, що водить. Гравці перекидають м'яч один одному, прагнуть попасти в ноги того, який водить. Попавший м'ячем стає таким, що водить (для 2–4-х класів).

«Мисливці і качки». Гравці, утворивши коло, розраховуються на перший-другий. Перші номери — «мисливці» — залишаються на місцях, другі — «качки» — входять у коло. У кожного мисливця м'яч. За сигналом вчителя мисливці намагаються попасти м'ячем в качок. «Вибита» м'ячем качка виходить з кола. Гру продовжують до тих пір, поки не будуть вибиті всі качки. Після цього команди міняються ролями. Виграє команда, яка швидше вибила всіх качок.

Варіанти: гру проводять у чітко визначений час; качки з гри не вибувають, учні, які

звільнені з уроків фізкультури, підраховують лише кількість усіх «вибитих» качок (для 2–4 класів).

«М'яч ловцеві». На майданчику три концентричних кола — перший діаметром 1 м, другий — 3 м і третій — 5 м. У першому колі стає ловець, друге коло вільне, у третьому займають м'яця 4–6 захисників; інші — гравці поля. Гравці поля, передаючи м'яч один одному, намагаються послати його ловцеві. Захисники протидіють, не дають ловцеві упіймати м'яч. Якщо ловець упіймає м'яч, він стає захисником, а захисник, чие місце він зайняв, переходить до гравців поля, гравець, що передав м'яч, стає ловцем. Гру можна проводити протягом запланованого часу.

«Боротьба за м'яч». Клас ділиться на дві команди, кожна з яких вибирає капітана і має свою форму. Капітани, стоячи в центрі майданчика, прагнуть відбити м'яч, підкинутий вчителем, кому-небудь із своїх гравців. Гравці команди, що отримала м'яч, передають його один одному, а суперники прагнуть перехопити м'яч. Команда, яка зробила підряд 5 передач, отримує 1 очко. Виграє команда, яка набрала більше очок. М'яч можна тільки передавати і вести, бігти з м'ячем забороняється. З 3-го класу можна грати, використовуючи тільки передачі.

Естафети і рухливі ігри можна включати в уроки фізичної культури лише в тих випадках, якщо вправи, що використовуються в них, досить добре засвоєні учнями. Інакше використання естафет і рухливих ігор може спричинити формування неправильних навичок і умінь (координації) в метаннях (кидках і ловінні м'яча і т. д.), негативний вплив яких позначатиметься надалі на техніці виконання відповідних прийомів. Для поглибленого вивчення координаційних здібностей на уроках в 1–4-х класах можна проводити 1–2 естафети або рухливі ігри. Ігровими уроками найбільш доцільно закінчувати навчання в кінці кожного семестру, що дозволить виявити рівень навчальних досягнень.

Тривалість етапів початкового і поглибленого навчання, закріплення вправ з великими м'ячами залежить від ряду обставин: індивідуальних здібностей учнів в оволодінні руховими діями, педагогічної майстерності вчителя, наявності необхідного інвентарю. Проте, як показують спостереження, етап початкового навчання умінь виконувати вправи з великими м'ячами діти успішно засвоюють за 6–8 уроків, етап поглибленого навчання — за 8–10, а етап закріплення і подальшого поглибленого навчання — за 12–14 уроків. Однак на цьому поглиблене навчання не закінчується. Воно продовжується в 4–5-х класах з використанням більш складних в координаційному відношенні вправ з м'ячами і з урахуванням рівня психомоторного розвитку учнів.

О. М. ГЛУСЬ,

викладач вищої категорії, викладач спеціальних дисциплін швейного профілю вищого професійного училища сфери послуг Національного університету «Одеська юридична академія»

ЯКІСНІ УРОКИ — ЯКІСНІ ЗНАННЯ

Моє педагогічне кредо:

**«Коли людина мислить,
вона має сумнів,
але вона впевнена, коли діє»**

Анатоль Франс

Професійно-технічна освіта — це не просто словосполучення. Для моїх колег і для мене — це сенс життя і служіння важливій і благородній справі — вихованню технічно та технологічно грамотної особистості, професійно-мобільного трудівника.

Нашому училищу — 67 років. Про його досягнення свідчать успіхи випускників, які знайшли своє місце в житті, де реалізують здобуті знання і навички.

Щорічно в училищі проводиться кампанія з питань організації профорієнтаційної роботи. Завдання педагогічного колективу — якісна підготовка кваліфікованого робітника сфери послуг.

Багато років тому Сократ мудро звернув увагу на те, що «Жодна людина не буде займатися ремеслом, попередньо не вивчивши його».

Навчання — це труд, який потребує від людини значних зусиль. Тому вважаю необхідним допомогти учням вчитися, зацікавити їх знаннями з обраної професії та зробити її улюбленою. Свого часу я теж обрала цю професію і не помилилась — вважаю її найкращою. Я мрію бачити на кожному уроці в учнів живі «вогники» в очах. Тому намагаюсь зробити так, щоб уроки були творчими, як кажуть, «з родзинкою». Це спонукало мене до пошуку інноваційних форм уроку.

Мій педагогічний досвід — 15 років роботи викладачем спецдисциплін швейного профілю — предметів «Технологія виготовлення одягу» та «Обладнання». На своїх уроках намагаюсь врахувати індивідуальні особливості кожного учня (рівень освіти, емоційний стан, можливість засвоєння знань).

Очікуваний результат — навчити обраній професії і допомогти збагнути її глибинний зміст, прищепити учням почуття відповідальності, допомогти знайти своє гідне місце в житті.

На своїх уроках намагаюсь діяти так, щоб інформація мала навчальне, розвиваюче та виховне навантаження.

Для підвищення своєї професійної майстерності вивчаю досвід майстрів і викладачів нашого училища та інших навчальних закладів.

Найбільш вдалі, на мій погляд, педагогічні знахідки застосовую у своїй діяльності. Більшість уроків з предметів, які я викладаю, потребують традиційних форм перевірки знань, викладення нового матеріалу та його закріплення. Такі методи можна вважати класичними. Так, зазвичай, передавались професійні знання з покоління в покоління. Я розумію, що сьогоднішні учні — це спеціалісти майбутнього. У майбутньому вони будуть працювати на новітньому обладнанні з елементами автоматизації та роботизації. Тому на своїх уроках приділяю увагу сучасним технологіям та новітньому обладнанню швейного виробництва.

«Життя не навчить, якщо нема бажання порозумнішати»

Б. Шоу

Рис. 1. Проведення інтерактивного уроку з предмета «Технологія виготовлення одягу»

Кредо моєї діяльності — викликати інтерес до обраної професії. Для цього необхідно навчити учнів самостійно працювати з літературою, користуватися Інтернетом, здобувати інформацію, розвивати вміння і потребу її використовувати.

Вважаю, що для того, щоб учень сприймав знання, які дійсно необхідні йому, він має поставити перед собою конкретне завдання.

Якщо учень зможе впоратися із завданнями, які перед ним постають в ході навчального процесу, можна сподіватися, що в дорослому житті він виявиться більш пристосованим до викликів, що буде ставити йому життя: зуміє планувати власну діяльність, орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, спільно працювати з різними людьми і зможе досягнути творчих успіхів.

Наполегливо шукаю шляхи стимулювання розумової діяльності учнів, підвищення інтересу до навчання. Тому основою своєї роботи обрала правило — ні жодного уроку без творчості, впровадження нових технологій навчання, що передбачає урізноманітнення методів. Зокрема, використовую випереджувальний метод навчання.

Напередодні вивчення нової теми учням пропонується перелік питань відповідно до цієї теми. Відповіді на них учні повинні шукати у періодичних виданнях, Інтернеті, довідниках та спеціальній літературі.

Самостійно отримана учнями інформація може бути викладена у різних формах, які приведені на рис. 3.

Намагаюсь створити доброзичливу атмосферу співробітництва між педагогом та учнями. Зацікавлюю, раджу, співпереживаю, вселяю впевненість, виявляю повагу до думок

Рис 2. Демонстрація ученицею знань, отриманих за допомогою випереджувального методу навчання

учнів, привчаю їх до саморегуляції своєї діяльності — ці доміанти утверджуються на кожному уроці.

Для закріплення знань використовую картки. Вони допомагають зробити урок змістовним і цікавим, глибше висвітлити та закріпити в пам'яті учнів складні технологічні питання. Застосовую картки-запитання, картки-відповіді, картки-схеми. За допомогою карток є можливість цілеспрямовано управляти самостійною роботою учнів та здійснювати диференційований підхід до кожного з них.

Ефективність впровадження педагогічних інновацій досліджена мною на прикладі груп кравців першого року навчання. Було розглянуто успішність учнів за друге півріччя, коли вивчається тема «Технологія обробки поясних виробів».

У 2010/2011 навчальному році (II півріччя) матеріал викладався звичайними методами, а пізніше, у 2011/2012 та 2012/2013 роках були впроваджені інновації (табл. 1).

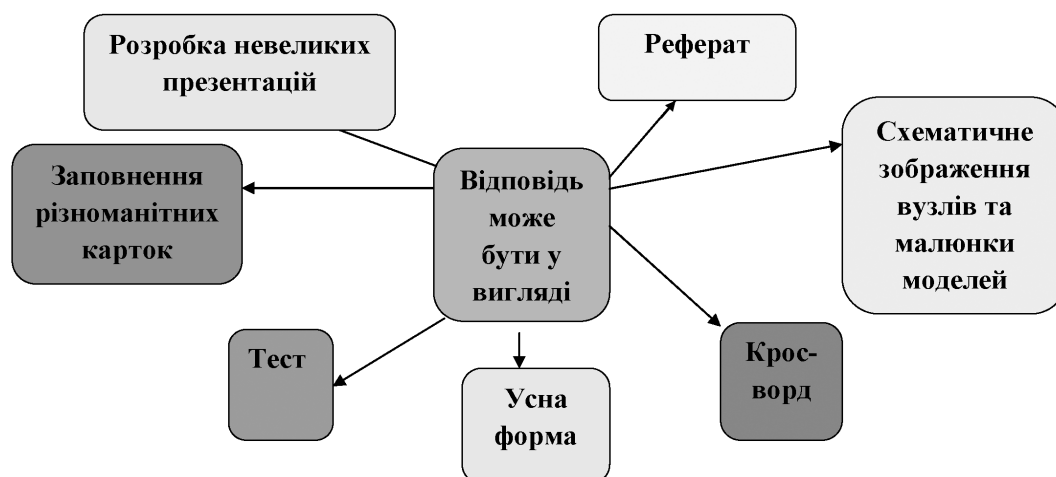

Рис. 3. Форми викладення інформації

Таблиця 1

Ефективність впровадження інновацій

№ п/п	Рік навчання	Рівень знань, %				Середній бал
		початковий	середній	достатній	високий	
1	2010–2011	—	52,4	33,3	14,3	6,6
2	2011–2012	—	39,1	39,1	21,8	7,1
3	2012–2013	—	44,4	26	29,6	7,2

Впровадження інноваційних технологій викладання значно покращило результати засвоєння знань, сприяло успішному використанню міжпредметних зв'язків при вивченні таких спеціальних предметів:

- матеріалознавство;
- конструювання;
- спеціальне малювання;
- виробниче навчання.

Коли учні готують інформацію до уроку з предмета «Технологія виготовлення одягу», вони звертають увагу на новітні матеріали, методи конструювання, зображення ескізів тощо.

Отримані знання учні використовують при створенні колективних щорічних колекцій, показ яких проводиться у навчальному закладі та поза його межами, під час виробничої практики на швейних підприємствах, в ательє, при роботі з клієнтами (замовниками).

Проблемно-пошуковий метод в сучасній педагогіці визначено пріоритетним. Викладач акцентує увагу на вмінні вчитися, здійснювати розумові операції, порівнювати, аналізувати, синтезувати, визначати головне. Велике значення має той факт, що в учнів розвивається прагнення до самостійності.

Основою підготовки до впровадження інновацій є такі заходи:

- вивчення кваліфікаційної характеристики, навчального плану, програм спеціальних предметів;

- вивчення нової педагогічної літератури;
- участь в роботі предметної (циклової) комісії, відвідування обласних методичних секцій, семінарів, участь у міжучилищних конкурсах та виставках;
- вивчення методичної і технічної літератури, інформаційних матеріалів з професії;
- розробка комплексних кваліфікаційних завдань;
- методичні розробки з предметів;
- аналіз знань учнів з предмета;
- складання планів уроків і конспектів лекцій.

Заняття з предмета «Технологія виготовлення одягу» проводяться в кабінеті, в оформленні і наповненні якого дидактичними матеріалами беруть активну участь учні.

Гарною і виправданою формою удосконалення знань став гурток «В'язання — стильно, модно, просто», що працює в кабінеті в позаурочний час. Заняття в гуртку допомагають поглибити знання з технології та об'єднати творчих учнів для створення креативних моделей одягу.

Спільна робота учнів, майстрів та викладачів допомагає створювати колекції моделей.

Відсутність сучасних підручників спонукало мене на створення методичних розробок, проведення різноманітних презентацій відповідно до програми з предмета за ДСПТО.

Якщо учні з будь-якої причини (пропуск уроку, хвороба та ін.) не слухали пояснення викладача або майстра на уроці, використовуючи запропоновані матеріали, вони мають можливість заповнити прогалини в знаннях.

Жан-Жак Руссо писав, що «нецікавий урок нічого, окрім нелюбові до предмета і до педагога, не викликає».

Отже, одне з головних завдань, яке ставлю перед собою як вчитель, — викликати в учнів інтерес до навчання. А зробити це можна лише завдяки якісним урокам, проведення яких неможливе без урізноманітнення методів і форм навчання.

**«Учитель живе до тих пір, доки вчиться.
Як тільки він перестає вчитися,
в ньому вмирає учитель»**

К. Д. Ушинський

ДЕМБІЦЬКИЙ
Юрій Костянтинович

На 78-му році життя, у лютому 2015 року, Юрій Костянтинович відійшов у вічність.

Народився він 11 травня 1937 року в місті Ананьєві Одеської області.

Після закінчення середньої школи вступив до Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя, який успішно закінчив у 1961 році, отримавши спеціальність вчителя української мови і літератури.

За направленням Міністерства освіти України працював вчителем української мови і літератури в школах м. Ананьєва, згодом директором школи, а в 1977 році очолив Ананьївський районний відділ освіти.

У 1992 році був призначений заступником голови Ананьївської районної державної адміністрації, де працював до виходу на пенсію у 1997 році.

Був активним учасником художньої самодіяльності, неодноразовим переможцем на обласних та Всеукраїнських конкурсах народних талантів.

Виступав з сольними концертами в Росії, Молдавії та інших республіках колишнього СРСР.

Життя Юрія Костянтиновича — яскравий приклад сумлінного служіння освітній справі і художній самодіяльності.

За роки роботи зарекомендував себе досвідченим фахівцем, умілим керівником, талановитим організатором.

За невтомну педагогічну діяльність і активну участь в організації художньої самодіяльності йому було присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури України», а також нагороджувався грамотами Міністерства освіти і культури України, обласними управліннями освіти і культури.

Мав знак «Відмінник освіти України».

Група товаришів

КОВАЛЕНКО Олександр Семенович

У грудні 2014 року на вісімдесят шостому році несподівано обірвалося життя Коваленка Олександра Семеновича, колишнього завідуючого відділом освіти Іллічівської міської ради.

Олександр Семенович народився 30 травня 1929 року на хуторі Бурцево Мілеровського району Ростовської області Російської Федерації. Відбував строкову службу в рядах Радянської Армії, навчався у педагогічному училищі, де отримав професію вчителя початкових класів, потім у Таганрогському і Ростовському державних педагогічних інститутах і здобув професію вчителя початкових класів, математики і фізики та історії.

У місті Мілерово працював на посадах вчителя початкових класів, вчителя фізики, заступника директора з навчально-виховної роботи, директора школи, інспектора шкіл та завідуючого міським відділом народної освіти.

У 1975 році переїхав на постійне місце проживання до міста Іллічівська Одеської області, де з серпня 1975 року працював на посаді вчителя математики і фізики, заступника директора, директора школи, а в 1979–1986 роках — на посаді за-

відуючого міським відділом народної освіти.

Працюючи на різних посадах багато зробив для розбудови і удосконалення системи освіти.

Після виходу на заслужений відпочинок тривалий час працював у Іллічівському морському торговому порту, де також зробив суттєвий внесок у підвищення кваліфікації його працівників.

За високий професіоналізм, творчу ініціативу, вміння оперативно приймати управлінські рішення нагороджений медалями

«За доблестный труд. В честь 100 летия со дня рождения В. И. Ленина», «Ветеран труда», «Защитнику Отечества», Почесною грамотою Ради Міністрів СРСР та ЦК профспілки працівників освіти, Грамотами Міністерства освіти України, обласного управління освіти та Іллічівської міської ради.

Мав звання «Почесний працівник Іллічівського морського торгового порту» та нагрудний знак «Отличник просвещения РСФСР».

Пам'ять про Олександра Семеновича як талановитого організатора і керівника, чуйну, благородну і скромну людину назавжди збережеться в наших серцях.

Група товаришів